

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Teghik Kiwray Komand...
100
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

ՏԵԱՌՆ ՍԷԿՒԻՐԱՅ ՔԱՀԱՆԱՅԻ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆԻՔ

Ի

ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍ

1877

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՑ

Հ. ՎԱՀԱՆՔԻ ՔՅՅՈՒՆԵԱՆ

Ի ԾԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԻՏԻՆ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

1877

3243
E. H. R.

ԾԱԽԻԻՔ
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ԹՈՐԼՈՆԵԱՅ ԻՇԽԱՆԻՆ
ԱՌ Ի ԲԱՇԽԵԼ ԶՐԻ

ՈՐ ՎԱՅԵԼԵՔԴ
ԱՂՕԹԵՍՋԻՔ ՎԱՍՆ ՆՈՐԱ

ՆԱԿԱԿ
ԵՐԵՎԱՆ
3263
Պ. 10. 99

Յ Ի Ս Ո Ւ Ս Ք Ր Ի Ս Տ Ո Ս

Ա.

Ո՛վ է Յիսուս Քրիստոս :

Այս առաջարկութեանս լուծմանը ոչ որ կրնայ անտարբեր կենալ: Ինչ աստիճանի մարդ որ ըլլանք, ամեննուս վերաբերեալ խնդիր մըն է ասիկայ, և մեր ամենէն մեծ օգուտն ասկէ կը կախուի:

Իրաւցընէ եթէ Քրիստոս ինչպէս որ կը քարոզեն քրիստոնեայք ճշմարտապէս մարդացեալ Աստուած է, պէտք է ամենքն իս ալ պաշտենք զինքը, հաւատանք իր խօսքին, հնազանդինք իր օրինացը. մէկ խօսքով, պէտք է քրիստոնեայ ըլլանք:

Ընդ հակառակն թէ որ Եկեղեցւոյ ըսածը ճշմարիտ չէ, այն ատեն բողոքովին տարբեր ու անհամեմատ առաւել դիւրին ու

հանգիստ օրէնքներով կրնանք ապրիլ : Քրիստոնէական կեանքը մշտնջենաւոր պատերազմ մըն է ամէն կրից դէմ, և այսպիսի ծանր զոհեր ընելու համար պէտք է ապահով ըլլանք թէ չենք խաբուիր : « Եթէ մեր հաւատքն ընդունայն է, կ'ըսէր երբեմն Պօղոս առաքեալ առաջին հաւատացելոց, ամէն մարդիկներէն աւելի ողորմելի ենք : Բայց ես իմ կողմանէս, կ'ըսէր դարձեալ, աղէկ կը ճանչնամ թէ ո՞վ է նա որուն կը հաւատամ » :

Ուրեմն անտնօրինելի հարկաւոր է ամէն բանաւոր մարդոյ ուշի ուշով քննել և լուծել Յիսուսի Քրիստոսի վրայ եղած մեծ առաջարկութիւնը աս կաման կերպով :

Բ

Ո՞վ է Յիսուս Քրիստոս :

Յիսուս հրեայ մըն է որ տասներութը դար առաջ Երուսաղէմի մէջ ապրեցաւ, և երեք տարի կրօնական վարդապետութիւն մը սորվեցընելէն վերջը, իր ազգին քահանայապետներէն և օրինաց վարդապետներէն իբրև հայհոյիչ ամբաստանուեցաւ և երեսունուիրեք տարուան խաչուեցաւ ու մեռաւ : Այս բանս ոչ ոք կ'ուրանայ :

Բաց ասկէ ուրիշ անժխտելի բան մըն ալ կայ . այսինքն այս խաչելեալ Հրեայն, տասներութը դարէ 'ի վեր, մարդկային ազգին ընտրելագոյն մասէն կը պաշտուի ոչ

իրբե Աստուած մը, այլ իբրև մի միայն և միակ Աստուած կենդանի, արարիչ, վերկիչ և քաւիչ աշխարհի :

Ջարմանալի բան . ինչպէս կրնան միաբանիլ առ երկու հակառակ կարծուած բաները : Իւ սակայն թէ որ մէկը քրիստոնէական հաստատրին տուած պատասխանը չընդունելու ըլլայ, պէտք է ըսենք թէ բոլոր աշխարհք խենդեցեր է, և թէ բարի զգացումն ու բանաւորութիւնք տասնըութը դարէ 'ի վեր աշխարհքէս վերցուեր են :

Գ

Չէ թէ ազգաց ընտրեալ մասը միայն այն խաչեալ հրեայն կը պաշտէ, այլ և այն ընտրելագոյն ազգաց ամենամեծ հանճարներն ալ հաւատացեր են Յիսուսի :

Ինչ ծածուկ զօրութիւն է որ այն զօրաւոր գլուխներն անոր առջև խոնարհեցուց : Անոնց վիպութիւնը մեծ կշիռք ունի . որովհետև ոչ հանճար, ոչ խորունկ գիտութիւն, և ոչ սրբութիւն վարուց կը պակասէր իրենց :

Ո՛վ կը վախէ սուրբ Ամբոստիոսի մը, սուրբ Յզոստինոսի, սուրբ Քովմաս Ազունացուոյ, սուրբ Բեռնարդոսի ու Պոսիւէի մը հետ խաբուելու :

Ո՛վ յանձն չառնէր խոնարհեցրնելու իր ճակատը կոստանդիանոսի մը, Մեծին կարողոսի մը, սուրբ Լուդովիկոսի մը հետ :

Եւ միթէ այս վերջին ժամանակներս ալ ,
անհաւատութեան և խռովութեան միջոց ,
չտեսանք զՆարոյէոն , յետին դարերուս
ամենէն մեծ հանճարը , իր յաղթական
ճակատը Յիսուսի խաչին առջևը խոնար-
հեցուցած . « Ես զմարդ աղէկ կը ճանչնամ ,
կ'ըսէր օր մը սուրբ Հեղինէի ժայռին վրայ
իւր պսորանքի ընկերաց մէկուն , և ես որ
զմարդ աղէկ կը ճանչնամ , կ'ըսեմ քեզի
թէ Քրիստոս առաւել է քան զմարդ » :

Դ

Ծառը պտղէն կը ճանչցուի : Քրիստո-
նէութիւնը ինչ պտղաբերեց , և հիմա ալ
մեր աչքին առջև ինչ կը պտղաբերէ այս
աշխարհիս վրայ :

Ամէն տեղ ուր որ Քրիստոս և իր օրէնքը
կը մտնէ , զարմանալի կերպարանափո-
խութիւն մը կ'ըլլայ : Առանձին մարդիկ և
նոյն իսկ ընկերութիւնքը բոլորովին կը փո-
խուին : Բարբարոսական սովորութիւննե-
րը տեղիք կու տան քաղաքականութեան ,
հպարտութիւնը՝ խոնարհութեան , անաս-
նական կրքերը՝ մաքրութեան , վրէժխընդ-
րութիւնն ու բարկութիւնը՝ նախատանաց
թողութեան , ցուրտ անձնասիրութիւնը՝
անձնուրացութեան և ընկերսիրութեան ,
միով բանիւ չարը՝ բարւոյ , խաւարը՝ լուսոյ :

Ո՛վ կրնայ ուրանալ որ քրիստոնէական
հաւատքը կը սրբէ ան ամէն բանն ինչ որ

իրեն կը մօտենայ : Ինքը միայն ամէն ցաւերը մխիթարելու , սրտից խաղաղութիւն և խղճմտանաց ուրախութիւն տալու գաղտնիքն ունի : Քրիստոնեայք կը կրեն , բայց թշուառ չեն :

Ինչ ըսենք է այս գերմարդկային ազգեցութեանը : Քրիստոնէութենէ գուրս ո՛ր կը գտուի այս խորունկ գաղտնեացս լուծումը :

Ե

Այս մեծ խնդրոյս լուծմանէն՝ թէ , Ո՛վ է Յիսուս Քրիստոս , կախեալ է ուրեմն ամէն մարդկային խնդրոց լուծումը : Մեծ յանցանք կամ գոնէ մեծ կուրութիւն է այսպիսի առաջարկութեան մը անտարբեր ըլլալ , որուն մէջ է մեր վիճակին գաղտնիքը թէ՛ այս աշխարհիս վրայ և թէ՛ ի հանդերձեալն :

Այս պզտի գրքոյկս , որ գիմացդ կը դնեմ , սիրելի ընթերցող , ըստ կարելոյն ընտանեկան քննութիւն մըն է Քրիստոսի խորհրդոյն : Ոչ Յիսուսի վարքն է , և ոչ վիճարանութիւն , և ոչ իսկ աղօթագիրք մը : Սակայն ամենէն ալ քիչ մը ունի . հաւաքածոյ մըն է պատմութեանց , մտածութեանց և պարզ խորհրդածութեանց , որուն ընդհանուր նպատակը պէտք է ըլլայ , ինչպէս ինծի կ'երևայ , ցուցնել՝ թէ ո՛վ է Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս :

Մէյմէկ քիչ ամէն անտակ մարդկանց ալ
կ'ուղղեմ խօսքս թէ հաւատացելոց ըլլայ
և թէ անհաւատից: Անոնք որ թշուառա-
բար չեն հաւատար, գուցէ համոզուին. և
անոնք ալ որ կը հաւատան՝ հաստատուին:

Այս է գոնէ իմ վախճանս, որուն ան-
տարակոյս հասած կը սեպեմ զիս, սիրելի
և բարի ընթերցող, եթէ այսպիսի ծանր
խնդիր մը քննելու ժամանակ գու ալ ան-
նախապաշար միտք, ուղիղ սիրտ և ճշմար-
տութեան անխարդախ սէր ունենաս:

ՆԱԽՆԻ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՔ

Ե Ի

ՄԱՐԳԱՐԷՈՒԹԻՒՆՔ

Ա.

Ուրիշ պատմական մեծ դիպուած մըն ալ կայ, զոր ուսեալ մարդ մը չկրնար ուրանալ, այսինքն թէ հին ատենի բոլոր ժողովուրդք, թէպէտ կրօնքի կողմանէ շատ տարբերութիւններ ունէին իրարմէ, սակայն եկան միացան քանի մը հաւատալեաց վրայ, որոնք դրեթէ նոյն են, և որոնց սկիզբը՝ ի հարկէ մինչև մարդկային ազգին առաջին ժամանակներէն է:

Այս նախնի աւանդութիւններուն ամէնքն ալ կրկին վարդապետութեան վրայ են՝ թէպէտ քիչ կամ շատ սքողեալ ըլլան այլ և այլ դիցաբանութեամբ՝ այսինքն մարդկութեան սկզբնական անկման և խոստացեալ ու ակնկալեալ գերբնական վերանորոգութեան վրայ: Անցեալ դարուն ամենամեծ ամպարիչտներն ալ այս բանս չժխտեցին: « Հին ժամանակներու

սրբազան աւանդութիւնները , կ'ըսէր ա-
նոնցմէ մէկը , բոլոր ժողովրդոց մէջ տա-
րածած էին մեծ Միջնորդի մը գալստեան
հաւատքը , որ պիտի գար վերջին գատա-
ւոր , ապագայ փրկիչ , թագաւոր , Աս-
տուած , աշխարհակալ և օրէնսդիր մը , որ
պիտի փրկէր զմարդիկ չարին իշխանու-
թենէն :

Այս խորհրդաւոր ազատարարը՝ մար-
մնացեալ Աստուած մը պիտի ըլլայ : Հրա-
շափառապէս պիտի ծնանի կուսէ մը , և 'ի
սկզբանէ օձին խաբէութեամբը և կնոջ
անկմանէն առաջ եկած վնասուն դարման
պիտի տանի :

Եթէ մեր աչացն՝ առջև չունենայինք
գիտութեան ամենաստոյգ հաւաստիքնե-
րը , այսչափ զանազան կրօնից՝ այս կարգէ
դուրս մանրամասն պատմութեան միաբա-
նութիւնը անհաւատալի կ'ըլլար : Ասիոյ
ժողովրդոց՝ այսինքն , Պարսից , Հնդկաց
և Չինաց համար այս սուրբը , ինչպէս կ'ա-
նուանէ Կոնփուկիոս , արեւմուտքէն պիտի
գար . ընդ հակառակն Եւրոպայի ժողովրդ-
դոց համար , Յունաց , Կելտաց , Սգանտի-
նաւեանց՝ արեւելքէն պիտի ծագէր (*) : Եւ
որ աւելի զարմանալին է՝ այս երկնային ա-

(*) Հրէաստան , ուր ծնաւ Յիսուս Քրիստոս ,
Ճիշտ Ասիոյ արեւմտեան և Եւրոպայի արեւելեան
կողմը կ'էլնայ , ու այսպէս ընդհանուր ակնկալու-
թեան աշխարհագրական կեդրոնը կը դառնայ :

զատարարը կը սպասուէր հնոց ամէն պաշտամունքներէն , և մասնաւորապէս հռովմէական հեթանոսութենէն , և նոյն իսկ այն ժամանակը երբ Քրիստոս երևեցաւ յաշխարհի :

Բ

Բայց ամէն ազգաց մէջէն մէկը կայ որուն վաւերական պատմութիւնը մեր թրւականէն քսան դար առաջ կ'ելլէ . որն որ միշտ պնդած է թէ ինքն է այն ընտրեալ ցեղը ուսկից պիտի ծնանէր անկեալ մարդկութեան նորոգիչը : Այս է հրէական ժողովուրդը , որուն Աբրահամ է հայրը : Աս ժողովուրդն , ուսկից միայն կը պաշտուէր միակն և հողեորն Աստուած , հնագոյն ժամանակներէ 'ի վեր ունեցաւ իր անկալութեանը գրաւոր յիշատակարաններ :

Այն , որուն ինքը կը սպասէր , կամ ՄԵՍԻՍ կ'անուանէր՝ որ Ասարկայ ըսել է . կամ ՔՐԻՍՏՈՍ , որ է Օծեալ :

Այս Մեսիայն երբայական կրօնից որոշեալ նպատակն է : Բազմաթիւ մարգարէներէ նախագուշակեալ , զորս Հրեայք Աստուծմէ ազգուած կը համարէին , և իր երևման օրը զինքը ճանչնալու նշաններն այնպէս պայծառ նշանակուած են հին կտակարանի գրոց մէջ , որ կարծես թէ աւելի անցելոյն պատմութիւն մըն է , քան թէ ասպագային գուշակութիւն :

Եւ չկարծուի թէ քրիստոնեայք մարգարէական գրոց իմաստները բռնագրօսած ըլլան, որպէս զի ինչպէս ալ ըլլայ՝ իրենց Քրիստոսին յարմարցընեն. և կամ լաւ ևս՝ պատուհած դիպուածներէն վերջը իրենք այս մարգարէութիւնները շինած ըլլան: Հիմակուան Հրեայք, որ բուն քրիստոնէութեան թշնամիներն են, 1800 տարուրէն ՚ի վեր մեծ զգուշութեամբ պահած են մեր հաւատքին այս վկայութիւնները. ասկէ զատ ունինք նաև հին մեկնութիւններ, զոր Ռաբբիք գրեցին թէ Քրիստոսի գալլատենէն առաջ և թէ անմիջապէս վերջը: Արդ այս մեկնութիւններն իսկ կը ծանուցանեն, որ ըստ մովսիսական աւանդութեանց, Մեսիային գալլատեանը վրայ իմանալու է մարգարէութեանց այն գլխաւոր տեղերը, զորոնք քրիստոնէական եկեղեցին Մարիամու Արդւոյն վրայ կը մեկնէ:

Գ.

Ա՛րոնք են Հրէիցմէ սպասեալ Քրիստոսին յայտարար նշանները:

Աբրահամու ազգէն պիտի ըլլայ, Յուդայի ցեղէն, Դաւթի թագաւորական տնէն:

Յառաջընթաց կարապետ մը պիտի ունենայ:

Կուսէ մը պիտի ծնանի ՚ի Բեթղեհէմ ՚ի քաղաք Դաւթի:

Դանիելի մասնաւոր գուշակած ժամանակը պիտի գայ, երկրորդ տաճարին կործանմանէն և Երուսաղեմի աւերմանէն առաջ, երբոր Յուդայի ցեղէն թագաւորական գաւազանը վերցուի :

Իր անունն է Էմմանուէլ, այսինքն է՝ — ընդ մեզ Աստուած . — Աստուած յաւիտենական, — Որդի Աստուծոյ, — Հրեշտակ նորոց դաշանց, — Սքանչելին, — Աստուած հզօր . — պիտի ըլլայ Որդի և Տէր միանգամայն Դաւթի :

Պիտի ըլլայ թագաւոր ամենակալ, և միանգամայն աղքատ, անշուք, խոնարհ, այր ցաւոց :

Մեծամեծ հրաշքներ պիտի գործէ, կուրաց տեսնել պիտի տայ, խլից լսել, աղքատաց պիտի աւեաարանէ :

Պիտի ըլլայ ընդհանուր պատարագ մեղաց աշխարհի :

Պիտի չճանչցուի և պիտի արհամարհուի իր ժողովրդէն, իրեններուն մէկէն պիտի մատնուի, երեսուն արծաթով պիտի ծախուի, որով բրտի ազարակ մը պիտի գընուի : Պիտի ապտակուի, այպանուի, 'ի մահ մատնուի, վասն զի ինքզինքն Որդի Աստուծոյ անուանեց . լեղի պիտի լամէ, և պիտի նախատուի իր չարչարանաց ժամանակ . ձեռուրներն ու ոտուրները պիտի ծակեն, երեսը պիտի թքենն, և իր հագուստներուն վրայ վիճակ պիտի ձգուի :

Իսկ ինքն իբրև գառն անմեղ պիտի երթայ անմուռնչ՝ ի սպանդ :

Բայց իր մահն իրեն յաղթութիւն պիտի ըլլայ , և իր գերեզմանը փառաւորութիւն . երրորդ օրն յարութիւն պիտի առնու , երկինք պիտի համբառնայ Աստուծոյ փառացը մասնակից ըլլալու , և բոլոր աշխարհիս վրայ խաղաղութեամբ պիտի թագաւորէ :

Եւ մարգարէները կ'աւելցընեն թէ Հրեայք որ պիտի մերժեն զինքը , ալ Աստուծոյ ժողովուրդը պիտի չըլլան : Պիտի չընջուին , բայց թափառական պիտի ըլլան , առանց թագաւորի , առանց զոհից , առանց սեղանոյ , առանց մարգարէից . միշտ Քրիստոսի պիտի սպասեն զոր չուզեցին ընդունել : Մեսիային մահուամբը բոլոր հեթանոս ժողովուրդները պիտի լուսաւորուին և պիտի ճանչնան զճմարիտն Աստուած , զոր մինչև ան ատենը Հրեաները միայն կը պաշտէին . արեամբ եղած զոհերը պիտի գաղբին և նոր զոհը պիտի ըլլայ ըստ կարգին Մելքիսեդեկի , այսինքն մաքուր , սուրբ և հոգևոր , մատուցեալ հացիւ և գինւով :

Այսպիսի է մարգարէից Քրիստոսը , այսպիսի է Հրէից սպասած Մեսիայն :

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն Ք

Ա.

Աւետարանն անոր պատմութիւնն է՝ զոր քրիստոնեայք Քրիստոս կը կոչեն, ան որ աւետեալ էր ՚ի մարգարէից և խոստացեալ աշխարհքիս՚ի սկզբանէ, իբր աստուածային ազատարար, որուն ամենայն ազգք կը սպասէին :

Աւետարան բառն ըսել է անտիք, փրկորեան շար :

Աւետարանը Յիսուսի պատմութիւնն է, զոր չորս ականատես վկաներ գրած են . Ս . Յովհաննէս ու Ս . Մատթէոս առաքեալները, և աշակերտքն Ս . Մարկոս և Ս . Ղուկաս : Այս չորս պատմութիւնները մէկ գիրք մը կը կազմեն, որ հաւասարապէս Աւետարան կամ Աւետարանք կ'ըսուին :

Յիսուսի առաջին պատմութիւնն Երուսաղէմ գրուեցաւ, գրեթէ տասուերկու

տարի Փրկչին մահուընէն վերջը : Երկօտասան առաքեալները բոլոր աշխարհք իրենց վարդապետին հաւատքը դարձընելու վախճանաւ ցրուելէն առաջ, Հրէաստանի քրիստոնէից աղաչանքին զիջանելով յանձնեցին Ս. Մատթէոսի որ համառօտ մը Յիսուսի ամենէն գլխաւոր գործքերն ու խօսքերը գիր անցընէ : Այս աւետարանս ասորերէն լեզուաւ գրուեցաւ, որ այն ժամանակը Հրէից ուսմկական լեզուն էր : Ս. Մատթէոսի գլխաւոր նպատակն ըլլալով ցուցընել թէ Յիսուս է Քրիստոս՝ որդի Աստուծոյ եւ որդի Դաւթի՝ կը ջանայ անդադար բաղդատել Եբրայական ժողովրդեան սրբազան գրոց մարգարէութիւններն եւ Փրկչին կենացը պարագաները, որ անոնց կատարումն են :

Ս. Մարկոսի աւետարանը Հռովմ գրուեցաւ յունարէն լեզուաւ, Ս. Մատթէոսի աւետարանէն քիչ տարի վերջը : Ս. Մարկոս աչակերտ եւ գրագիր էր Ս. Պետրոսի առաքելոց գլխուն : Իր աւետարանն, որ Ս. Մատթէոսի աւետարանը կը համառօտէ, թէ որ Ս. Պետրոսէն տուն չտրուած ալ ըլլայ, գոնէ անկէ հաստատուած է, ու մէկէն բոլոր քրիստոնէական եկեղեցւոյն մէջ տարածուեցաւ :

Ս. Ղուկաս, ազգաւ յոյն, եւ հաւատարիմ ընկեր մեծ առաքելոյն Ս. Պօղոսի, երրորդ աւետարանին հեղինակն է : Յունարէն գրեց զայն, այն լեզուով որով Պօ-

զոս առաքեալ սովորաբար իր քարոզութեանը ժամանակ կը խօսէր : Աւետարանն Ս . Ղուկասու՝ աւելի ամբողջ է քան զմիւս երեքն , ու հեղինակը մեծ խնամքով կը ջանայ պատմական և ժամանակագրական կարգը պահել : Ինքն է միայն ամենուն մէջ որ Փրկչին կենացը առաջին դէպքերը մանրամասն կը պատմէ :

Իսկ Ս . Յովհաննէս , Յիսուսի սիրելի աշակերտը , իր աւետարանն Նիսեսոսի մէջ շարադրեց , ուրիշներէն զրեթէ յիսուն տարի վերջը :

Ս . Յովհաննէս , որ հարիւրամեայ էր , և Առաքելոց դասէն միայն ինքը կենդանի մնացած էր , հաւատացելոց աղաչանացը զիջաւ , որ նորածին հերեօսիկոսութեանց յանդրգնութենէն զարհուրեր էին : Քանի որ մարտիրոսութեամբ Փրկչին անմիջական Առաքեալքը կը պակսէին աշխարհքէս , հաւատոց թշնամիքն աւելի համարձակութեամբ գլուխ կը վերցընէին , և առասպելներով ու չափազանց և սխալ խորհրդասիրութեամբ մը ճշմարտութիւնը կ'այլայլէին : Ինչպէս կնոստիկեանք և Գոկետք , Քրիստոսի մարդկութեան իսկութիւնը կամ Բանին աստուածութիւնը կ'ուրանային :

Անոր համար Ս . Յովհաննէս ժամանակագրական կարգը մէկգի թողլով , բառական կը համարի իր վարդապետին վարացը մէջէն գրով առանդնչ այն պարագաները , որ

աւելի պարզ կը յայտնեն Որդւոյն Աստուծոյ աստուածութիւնը և անոր Մարգեղութեան ճշմարտութիւնը :

Բ

Առաջին դարէն սկսեալ Քրիստոսի զանազան ուրիշ պատմութիւններ ալ գրուեցան . բայց չորս աւետարանք Ս . Մատթէոսի , Ս . Մարկոսի , Ս . Ղուկասու և Ս . Յովհաննու՝ միայն ընդունելի եղան առաքեալներէն և հաւատարիմ՝ ու վաւերական հռչակուեցան :

Խնամօք և աչալրջութեամբ եպիսկոպոսաց , որք առաքելոց յաջորդեցին , այս աւետարանները մէկէն աշխարհքիս բոլոր եկեղեցեաց մէջ տարածուեցան , և քրիստոնեայք այն աստիճանի կը պատուէին զանոնք , որ գրեթէ անոնց ամէն սրբազան խօսքերը բերնուց գիտէին , և օրինակ մը միշտ վրանին կը կրէին : Բոլոր հաւատացելոց այս յարգութիւնն ու սէրը ամենահաւաստի փաստ մըն է աւետարանաց բնագրին մէջ ձեռք չխառնուելուն :

Գ

Աւետարանչաց ճշմարտախօսութիւնը , և հետեւաբար անոնց պատմած գործոց ըստուգութիւնը , ուղիղ մտաց և ուղիղ հաւատոց հետեւանքն է :

Աւետարաններն Երուսաղէմ Հրէից աչքին առջև քարոզուեցան ու գրուեցան : Հռովմ, Կորնթոս , Եփեսոս , Հեթանոսաց և Հերետիկոսաց աչքին դիմացը , որ զանոնք գրողները կը սպասնէին , բայց գրածնին չէին ուրանար :

Աւետարանչաց բոլոր վարքը և մանաւանդ անոնց մահը մեզի գրաւ մի են աւետարանաց ճշմարտութեանը : Այնչափ եկեղեցեաց երազ հաստատուիլը , Հեթանոսական տաճարաց դատարկանալը , նորածին քրիստոնէութեան սրբութիւնը , այնչափ հազարաւոր մարտիրոսաց հաւատարմութիւնը և անձնանուիրումը , այնչափ թշնամեաց անկարող կատաղութիւնը , այն գրոց ճշմարտութեան անբաւ երաշխաւորներն են , որ չէ թէ միայն ճշմարիտ է , այլ նոյն ինքն ճշմարտութիւնն է :

Աւետարանը չէ թէ միայն գրուած գիրք մըն է , այլ և գործք մը աշխարհքիս վրայ տպաւորուած :

Աւետարանիչք ականատես վկայք են իրենց պատմածներուն . « Ի՞նչ որ մեր աչքով տեսանք , ի՞նչ որ մեր ականջով լսեցինք , ի՞նչ որ ձեռքով շոշափեցինք կենաց Բանին վրայ . ահա զանոնք մենք ձեզի ծանուցինք » , կ'ըսէր Ս . Յովհաննէս առաքեալը : Եւ Ս . Պետրոս , « Չէ թէ առասպելեալ վարդապետութեան հետևելով , այլ իբր ականատես վկայ իր փառացը , կը ծանուցանենք ձեզի Յիսուսի Քրիս-

սոսի Տեառն մերոյ ներկայութիւնը և կարողութիւնը, մենք անձամբ լսելով լեռան վրայ երկնից ձայնը . Այս է իմ սիրելի Որդիս, անոր մտիկ բռէք : »

Կը գրեն կը քարոզեն նոյն խսկ Երուսաղեմի հրապարակաց մէջ և Գողգոթայի առջև, որսերիմ թշնամեաց գիմաց, որ նոյն գործոց վկայներն են : Անմեկնելի այլակերպութիւնն որ վերնատան մէջ եղաւ վրանին, իրենց վարուց զարմանալի սրբութիւնը և պարզութիւնը, իրենց անշահասիրութիւնը, իրենց աղքատութիւնը, իրենց ճշմարտասիրութիւնը, սպառնալեաց և հարուածոց տակն ալ զՔրիստոս քարոզելու արիութիւնը, վերջապէս և որ մեծն է քան զամենայն իրենց արխանահեղ մարտիրոսութիւնը, որով իրենց քարոզութիւնը պսակեցին՝ Աւետարանչաց պարզսրբութեանն ու ճշմարտախօսութեանը մէյմէկ անհամեմատելի գրաւականներն :

« Ես իմ կողմանէս, կ'ըսէ խոհապանն Բասգալ, առանց գծուարութեան կը հաւատամանոնց՝ որ իրենց վկայութեան վրայ կեանքերնին կուտան » :

Դ

Բայց Աւետարանին ճշմարտախօսութեան ուրիշ երաշխաւորութիւն մըն ալ կայ, որ քան զամենն ասելի վեր է, և ոչ երբէք ընդունայն համարուած է, այն է նոյն ինքն գիրքը :

Բայց զայն : Ի՛նչ ճշմարտութեան ստու-
գութիւն : Եւ ինչպէս կարելի է ուրանալ
զայն տեսնելով այնպիսի պարզութիւն ,
այնպիսի բնականութիւն , և խօսքերուն
այնպիսի անշքութիւն : Ի՛նչ խաղաղու-
թիւն , ինչ սրբութիւն , ինչ բարոյական ,
ինչ իմաստութիւն , ինչ վսեմ վարդապե-
տութիւն , ինչ հաստատուն կատարելու-
թիւն : Աւետարանը անսահման խորու-
թիւն մը և անսահման բարձրութիւն մը
սեմի , որ գիրենք իրենց յատուկ քաղ-
ցրութեամբը կը բարեխառնեն և որ մար-
գուս հոգւոյն այնպէս են ինչպէս երկնից
իր կապոյտն :

Աւետարանը ինքզինքը կը հաստատէ :
Երբ մարդ կը կարգայ զայն , երբ անոր
սուրբ էջերն աչքէ կ'անցընէ , երբ կը դի-
տէ այն պարզ գործոց , վսեմ պատուիրա-
նաց , արտաշարժ առաւիյներու , բարեբար
հրաշքներու , երկնային վարդապետու-
թեանց աստուածային շարքը , և երբ կը
տեսնէ կատարեալ միաբանութիւն , և
մաքրութեան ու ճշմարտութեան միաբան
խառնումն ՚ի մի առարկայ , անկարելի է
որ չհամոզուի : Այն ատեն կը հաւատայ ,
ու բոլորին կը հաւատայ . ամէն փաստ ա-
նօգուտ և աւելորդ կ'ըլլան , կ'ամբշնայ տա-
րակուսելուն վրայ , և դժուարութիւններն
աներևոյթ կ'ըլլան : Աւետարանին պարզ
հաստատութիւնը բաւական է ՚ի հաւատս
ձգելու նոյն իսկ անհաւատը՝ երբ բոլո-

րովին չէ կորսընցուցած իր բարոյական
կարողութիւնը ու ճշմարտութեան զգաց-
մունքը, ակամայ ալ չկրնար չխոստովա-
նիլ, ինչպէս ատեն մը Քենուացի իմաս-
տակը որ յայտնի ճշմարտութիւնը տեսնե-
լով, « Կը խոստովանիմ, կը գրէր, որ սուրբ
գրոց վսեմութիւնը զիս կը հիացընէ: Աւե-
տարանի սրբութիւնը սրախս հետ կը խօսի :
Կարելի բան է որ այսպիսի վսեմ և միան-
գամայն պարզ գիրք մը մարդկանց գործք
ըլլայ : Կրնանք ըսել թէ աւետարանի պատ-
մութիւնը ըստ հաճոյս հնարուած ըլլայ :
Քարեկամ, այս կերպով չհնարուիր : Աւե-
տարանը իր ճշմարտութեանը այնպիսի
մեծ, այնպիսի ազգու, այնպիսի կատա-
րելապէս աննմանելի յատկութիւններ ու-
նի, որ հնարողն աւելի զարմանալի կ'ըլլար
քան թէ գիւցազնը » :

Ուրեմն ճշմարիտ է աւետարանը, և կրը-
նանք զայն վստահութեամբ բանալ :

Ս. ԿՈՑՄՆ ԵՒ ՄԱՐԴԵՂՈՒԹԻՒՆ

Ս.

Ըստ հնագոյն աւանդութեանց և ըստ ամենայայտնի մարգարէութեանց հրէական ժողովրդեան, ինչպէս որ տեսանք, Դաւթի թագաւորական ցեղէն եւ Հրէաստանի Բեթղեհէմ պատի քաղաքին մէջ պիտի ծնաներ փրկիչն Քրիստոս, Իսրայելի թագաւորը: Աշխարհիս ընդհանուր աւանդութիւնները, որչափ ալ այլայլած էին, զարմանալի կերպով կը միաբանէին Աստուծոյ ժողովրդեան ակնկալութեանցը հետ: Արդ մարգարէից գուշակած ժամանակը լրացեր էր, և բոլոր Հրեայք կը սպասէին:

Դաւթի ցեղէն, երկու շառաւիղ միայն մնացեր էին. Կոյսն Մարիամ և հիւսն Յով-

սէփ , մէկմէկու հետ նշանուած , ըստ օրինացն Մովսէսի , և աղքատ ու անձանօթ կ'ապրէին Գալիլիոյ պղտի գեղի մը մէջ , որ Նազարէթ կ'ըսուէր : Մարիամ , որ պղտի կուց Աստուծոյ ընծայուած էր , իր տասնըհինգերորդ տարին կը մտնէր :

Աշխարհքիս 4004 տարւոյն քսանըհինգերորդ օրը , և Իսրայելի ժողովրդեան փրկութեանն ու Եգիպտոսէն ելլելուն տարեդարձին օրը , Գաբրիէլ հրեշտակապետն երևեցաւ Մարիամու Նազարէթի խոնարհ բնակարանին մէջ . « Ողջոյն քեզի , ըսաւ անոր , լի շնորհօք , Աստուած քեզի հետ է . օրհնեալ ես դու կանանց մէջ » : Եւ երբ խոնարհ կոյսն այս խօսքերէս այլայլեցաւ . « Մի վախնար , Մարիամ , ըսաւ Աստուծոյ հրեշտակը , շնորհք դտար Աստուծոյ առջև : Պիտի յղանաս , ու պիտի ծնանիս որդի զոր պիտի անուանես Յիսուս : Մեծ պիտի ըլլայ , և իր անունը Որդի Բարձրելոյն պիտի ըսուի , և իր թագաւորութիւնը վախճան պիտի չունենայ » :

— « Ի՛նչպէս կարելի է ինձի այս բանը , պատասխանեց Մարիամ , վասն զի ես կարգուած չեմ » : Կրկնեց հրեշտակը . « Հոգին սուրբ պիտի գայ 'ի քեզ , և Բարձրելոյն զօրութիւնը հովանի պիտի ըլլայ վրադ : Եւ այն՝ որ պիտի ծնանի քեզմէ՝ սուրբ է ու Աստուծոյ Որդի պիտի անուանուի : Աստուծոյ առջև անկարելի բան չկայ » :

Մարիամ խորին խոնարհութեամբ եր-

կրրպագեց Աստուծոյ առջև, և երկիրդիւ ու սիրով « Ահաւասիկ եմ, ըսաւ, աղա խին Աստուծոյ, ըսածիդ պէս կատարուի վրաս » :

Եւ Հրեշտակն աներևոյթ եղաւ :

Այն ատեն կոյսը Մայր եղաւ, և Աստուծոյ յաւիտենական Որդին՝ եղաւ Որդի Մարիամու :

Բ

Բայց այս երկրպագելի խորհրդոյս վրայ խօսելէն առաջ, որ աշխարհքիս կեանքն ու կեդրոնն է, պէտք է որ երկու դժուարութիւններ լուծենք. վասն զի առանց ասոր գուցէ ամենահամոզիչ մեկնութիւններն ալ անօգուտ ըլլան :

Հաւատքը, կ'ըսեն ոմանք, պէտք չէ բանականութեան դէմ ըլլայ, և ամենևին պէտք չէ անպատեհ բան սորվեցընէ : Արդ անպատեհ ու բացարձակապէս անկարելի բան չէ՞ որ Աստուած մարդ ըլլայ : Անսահման մեծութիւնը կրնայ խոնարհիլ :

Ասոր պատասխանը շատ պարզ է : Աստուած մարդեղութեամբ բան մը չկորսընցուց : Թէպէտ աստուածութիւնը կատարեալ խառնուեցաւ մարդկութեան հետ, սակայն աստուածութիւնը մնաց ամբողջ իր յաւիտենական ստորոգելեօքը, որ է՝ ամենակարողութիւն, մեծութիւն ու անբաւութիւն :

Աստուած անիոփոխելի է. եթէ Մար-

դեղութեամբ և Յիսուսի մարդկութեամբը
փոփոխելի և մեզի նման եղաւ, բայց իր
կատարելութիւնը անեղծ է. և այդ կար-
ծեցեալ անկարելիութիւնը հիմն չունի:

Մարդեղութիւնը խորհուրդ մըն է, այս-
ինքն ճշմարտութիւն մը բանականութենէ
վեր, և աստուածային գործք մը ըլլալովը
պէտք չէ ամենևին զարմանանք: Բայց ան-
կարելի ու անպատեհ բան չէ, որ բանակա-
նութեան դէմ ելլայ կամ անոր յայտնի օ-
րէնքներն աւրէ: Ինչպէս ամէն խորհրդոց
մէջ, հոս ալ իմացականութեան պարտքն
է ստուգել թէ գործն իրաւցընէ եղած է.
և ոչ թէ ինչպէս եղեր է: Ուրիշ անկարե-
լիութիւն մըն ալ, կ'ըսեն. ինչպէս կոյս մը
մայր կրնայ ըլլալ:

Այսպիսի փափուկ նիւթի մը մէջ բաւա-
կան է դիտել որ հոս երկու իրարմէ բո-
լորովին տարբեր դազափարներ մէկմէ-
կու հետ չի շփոթին:

Կոռուսթիոն և ամշոսթիոն: Իրաւ անկարե-
լի է որ ամուլ արգանդ մը՝ ըլլայ արգանդ-
մօր. բայց կուսի մը համար այնպէս չէ:
Յայտնի է որ քնդնատր կոռուսթիոնը բայրօ-
վին գերբնական, աստուածային ու հրաշալի
գործք մը չէ. ինչպէս եկեղեցին ալ կը
քարոզէ կուսին Մարիամու բեղնաւորու-
թիւնը՝ գերբնական, աստուածային ու
հրաշալի: Քրիստոս իրմէ ծնաւ, ոչ ըստ
բնական օրինաց, այլ ըստ ամենակարո-
ղութեան Հոգւոյն սրբոյ:

Աղէկ պէտք է զգուշանալ չհաւատալու թեթեամտութեամբ այս կարծեցեալ անկարեկոտրեանց, և այս հակասութեանց որ քրիստոնէական հաւատոյն վրայ կը դրուին: Ասոնք միշտ Եկեղեցւոյ որոշ վարդապետութիւնը չգիտնալէն առաջ կու գան, շատ անգամ ալ այս տգիտութեան հետ կը միանան ամբարտաւան մտաց ապրստամբութիւնը ու ինք գինքն աւելի հանգիստ կերպով չար կրից տալու փափաքը:

Գ

Ճմարտութիւնն այս յատկութիւնն ունի, որ երևնալով միայն կը հաստատուի: Նման է լուսոյ որ կը տեսնուի, և չ'ապացուցուիր:

Ուրեմն նախ քան զլսելը Քրիստոսի ինքն իրեն համար տուած վկայութիւնը, և նախ քան զքննելը թէ արդեօք այդ վկայութիւնը արժանի է հաւատալու և թէ անպատասխանելի պատճառներու վրայ կըրնայ հաստատուիլ, հարկաւոր է որ հոս Որդւոյն Աստուծոյ մարդեղութեանը վրայ քրիստոնէական հաւատոյ զարմանալի և միանգամայն դժբաղդութեամբ շատերուն անծանօթ վարդապետութիւնը քննենք:

Խորհարդ կը կոչուի ճմարտութիւն մը զոր սահմանելու և ընդունելու չ'աի բաւական կը ճանչնանք, բայց ամբողջապէս

չենք կրնար ըմբռնել : Խորհուրդը բանա-
կանութենէ վեր է , բայց բանականու-
թեան դէմ չէ : Աստուածային և աննմա-
նելի կնիք մըն է , զոր Աստուած իր գոր-
ծոցը վրայ դրած է : Ո՛վ որ գիտէ խորհիլ
ու անդրադառնալ , այնպիսոյն համար ,
թէ բնութեան և թէ շնորհաց , թէ արար-
չութեան և թէ քրիստոնէական հաւատ-
քին , որոնց երկուքն ալ հաւասարապէս
Աստուծոյ ձեռքէն ելած են , ամէն բաները
խորհուրդ են :

Մարդեղութեան խորհուրդը Որդւոյն
Աստուծոյ մարդանալոյն խորհուրդն է :
Որով անբաւելի եւ անմերձենալի Աս-
տուածն կը յայտնուի իր արարածոցը մեզի
նման մարդկութեամբ . և այսպէս մեր
Աստուածը , մեր Քահանայապետը և մեր
գլուխն ըլլալով՝ կ'ըլլայ միանգամայն մեր
եղբայրը :

Աստուած սէր է , և սէրը միութիւն կը
գործէ : Եթէ Աստուած զմեզ կը սիրէ , այս
երկրպագելի միութիւնը որ մարդեղութիւն
կը կոչուի՝ այդչափ զարմանալի բան մըն է :
« Մենք մեր կողմանէ , կ'ըսէր երբեմն Ս .
Յովհաննէս առաքեալ առաջին հերետիկո-
սաց՝ որ զՄարդեղութիւնը կ'ուրանային ,
մենք կը հաւատանք մեր Աստուծոյ սի-
րոյն » : — Քիչ մը վերջն ալ պիտի տես-
նենք որ ինքն իսկ Քրիստոս ալ կ'ըսէ որ
աշխարհքիս մէջ իր ներկայութիւնը աս-
տուածային սիրոյն առաւելութիւնն է :

« Աստուած այնչափ զաշխարհս սիրեց՝
մինչև իր միածին Որդին տուաւ անոր » :

Մարդեղութեան խորհրդոյն կրկին հի-
մունքներն են, մէկ կողմանէ Յիսուսի
Քրիստոսի՝ Աստուծոյ յաւիտենական Որդ-
ւոյն և կուսին Մարիամու որդւոյն՝ անձին
կատարեալ և անբաժանելի միութիւնը, մէ-
կալ կողմանէ ալ իր աստուածային և մարդ-
կային երկու բնութեանց իրացմէ կատա-
րեալ զանազանութիւնը : Այս երկու ճշ-
մարտութիւններս միացուր իրարու հետ,
այսինքն անձին միութիւնը բնութեան ո-
րիշութեանը հետ, եւ ահա ասոր վրայ կը
կայանայ Յիսուսի Քրիստոսի խորհուրդը :

Մեզմէ իւրաքանչիւր ոք ալ նոյն իսկ մեր
անձին վրայ ասոր գրեթէ նման խորհուրդ-
մը ունինք . իմ անձիս անբաժանելի միու-
թեան մէջ, միթէ իսկապէս երկու բոլորո-
վին տարբեր բնութիւններ չունիմ, այս-
ինքն հոգևոր և մարմնաւոր, որոնց միու-
թիւնը կը կազմէ յիս զմարդն : Մարդս ոչ
սոսկ հոգի է և ոչ սոսկ մարմին, այլ հոգ-
ւոյ և մարմնոյ շաղկապէն մէկ մը միայն
ձևացած է :

Եւ այս բաղդատութիւնս այնչափ ճշ-
մարիտ է, որ կրնանք աւելի առաջ տանիլ
և ասով բացատրել ու հասկըցնել թէ ինչ-
պէս կոչան Մարիամ իսկապէս մայր է Աս-
տուծոյ, թէպէտ և չձնաւ զաստուածու-
թիւնն Յիսուսի : —

— Մայրս իմ մարմինս միայն ծնաւ, և

սակայն միթէ մայրս չէ՞, այսինքն մայր իմ անձիս, որ կը բաղկանայ հողիէս և մարմնէս: —

— Այսպէս ալ 'ի Յիսուս Քրիստոս աստուածային բնութիւնը աւելի ազնուագոյնն է, և սակայն Մարիամ Քրիստոսի միայն մարդկային բնութիւնը ծնանելով եղաւ նաև մայր անոր աստուածային անձին:

Քրիստոս՝ ինչպէս ճշմարտապէս մարդ է, այսպէս ալ ճշմարտապէս Աստուած է, Աստուած համագոյակից իր Հօրը, մարդ համագոյակից իր մօրը. յաւիտենական՝ վասն զի Աստուած է, ընդ ժամանակաւ՝ վասն զի մարդ է. միանգամայն յաւիտենական և ժամանակաւոր, անստեղծ և ստեղծեալ, ամենակարող և տկար, Որդի Աստուծոյ և որդի մարդոյ:

Այս է մարդեղութեան վրայ՝ քրիստոնէական վարդապետութիւնը: Միթէ վրսեմ և միանգամայն Աստուծոյ բարութեանն ու մեծութեանը արժանաւոր չէ՞:

Դ

Պատկերի մը մէջ շուքն զլոյսը դուրս կը ցատքեցընէ, այսպէս ալ մոլորութիւնը դուրս կը ցատքեցընէ զճշմարտութիւնն ու կը փայլեցընէ: Քրիստոսի խորհրդոյն ճշմարիտ վարդապետութիւնը աղէկ ըմբռնելու համար, հարկաւոր է որ Մարդեղութեան վրայ դիտաւոր հերետիկո-

սուժեանց նկատմամբ քանի՜ մը խօսք ըսենք :

Առաջին հերետիկոսները նոյն իսկ Առաքելոց ժամանակէն սկսան , և որ զարմանալին է Յիսուսի Քրիստոսի հրաշքներն և աստուածութիւնը այն աստիճանի յայտնի բաներ էին՝ որ նախ եւ առաջ իր մարդկութեան : իրականութիւնը միայն ուրացան : Ասոնք են՝ Դոկետք և առաջին կնոստիկեանք , որ կը պնդէին թէ Քրիստոսի մարմինը՝ իսկզբանէ ժամանակաց ստեղծուած էր , և թէ Մարիամայ միջոցովն աշխարհքիս վրայ երևցեր էր :

Կնոստիկեաններէն վերջը երևցաւ Պօղոս Սամոստացի անունով մէկը , որ ըզՔրիստոս ՚ի Բանէն բաժնելով , փոխանակ պարզապէս սրոշնչոս զանոնք՝ փրկչին անձին միութիւնը կը մերժէր և իր մոլորութիւնը այս խաբէական բանիւք կը համառօտէր . « Քրիստոս Մարիամէն առաջ եղած չէ » : Մոռցաւ թէ Արդին Մարիամու մի միայն անձն ունէր , այն է անձն յաւիտենական Աստուծոյ :

Ետքն եկաւ Արիոս հերետիկոսապետը , աղեքսանդրացի քահանայն , երրորդ դարուն վերջերը : Աս հերետիկոսը կը մերժէր միանգամայն Երրորդութեան խորհուրդը՝ մարդեղութեան խորհուրդը , և հետևաբար փրկութեան խորհուրդը : Արիոս կը վարդապետէր որ Բանն , երրորդութեան երկրորդ անձը , արտրած մըն

էր, առաջին էր ժամանակաւ քանզամէն ա,
րարածները, և թէ անոր ձեռքով, այսինքն
անոր միջնորդութեամբն Աստուած զտիե-
զերս ստեղծեց : Ի՞նչ յիմարական և ծաղ-
րելի վարդապետութիւն, որ արարածոյ մը
ստեղծագործելու անհաղորդական և աս-
տուածային կարողութիւնը կու տար : Ի
վախճան դարուց, կ'ըսէր դարձեալ Արիոս,
Բանն մարմնացաւ յարգանդին Մարիա-
մու, և Յիսուս է Բանն մարմնացեալ : Աս-
կէ կը հետևէր որ Բանն՝ չէր հաւասար Հօր
և համագոյակից, և թէ Քրիստոս Աս-
տուած չէր :

Վերջն եկաւ Նեստոր, կոստանդնու-
պոլսոյ Պատրիարքը, որ հինգերորդ դա-
րուն սկիզբը Պօղոսի Սամոստացոյն հե-
րետիկոսութիւնը նորոգեց ու ընդարձա-
կեց, և ՚ի Յիսուս Քրիստոս քարոզեց ոչ
միայն երկու բնութիւն, այլ և երկու
անձն : —

— Բանն և Քրիստոս : Իր հերետիկո-
սութիւնը կը համառօտէր աւելի ամբա-
րիշտ և ոչինչ նուազ նենգաւոր կերպով
քան իր նախորդը . « Մարիամ կ'ըսէր,
Աստուծոյ Մայր չէ, այլ Քրիստոսի մայր է
միայն » :

Երեսուն տարի վերջը, Եւտիքէս կրօ-
նաւորը Նեստորի դէմ խօսելու ժամանակ՝
ճշմարտութենէ սաստիկ դուրս ցատքելով,
ընդհակառակն սկսաւ վարդապետել թէ
մի միայն բնութիւն է ՚ի Քրիստոս և մի

միայն անձն . և թէ ճշմարտապէս մարդ
չէր , և թէ մարդկութիւնն՝ ամբողջապէս
աստուածութեան մէջ կ'ընկղմէր :

Անցեալ դարուն մէջ այս ապստամբու-
թիւնը և յանդգնութիւնը աւելի առաջ
գնաց : Խել մը ամբարիչտներ , Աստուծոյ
գործոցը տգէտք , բարուք ապականեալ ,
վեր 'ի վերոյ խելքով , համարձակեցան ը-
սելու թէ Յիսուս Քրիստոս մեզի պէս մարդ
մըն էր , և Վոլդէռ այնչափ առաջ տարաւ
իր կատաղութիւնը , որ մինչև վատ խա-
բերայ մը կ'անուանէր զանիկայ և վատա-
համբաւիւն մէկը :

Մեր օրերնալկան այնպիսի խեղճ գլուխ-
ներ որ զՅիսուս Քրիստոս ուսմկավար մը
կը քարոզեն :

Այս եղեռնաւոր մոլորութեանց դէմ ,
կաթուղիկէ և առաքելական եկեղեցին , որ
կը կառավարուի 'ի ձեռն Պետրոսի և անոր
յաջորդացը քահանայապետից , կ'ուսու-
ցանէ անփոփոխելի իշխանութեամբ մը՝
ինչ որ կ'ըսենք սուրբ պատարագի ժամա-
նակ ճշմարիտ հաւատոյ հանգանակին մէջ ,
« Հաւատամք . . . և 'ի մի տէր Յիսուս
Քրիստոս , յորդին Աստուծոյ , ծնեալն
յԱստուծոյ հօրէ միածին նախ քան զամե-
նայն յաւիտեանս : Աստուած յԱստուծոյ ,
լոյս 'իլուսոյ , Աստուած ճշմարիտ , յԱ-
ստուծոյ ճշմարտէ , ծնունդ՝ և ոչ արարած :
Նոյն ինքն համագոյակից հօր . որով ամե-
նայն ինչ եղև . . . որ յաղագս մեր մարդ-

կան և վասն մերոյ փրկութեան իջեալ 'ի
յերկնից՝ մարմնացաւ, մարգացաւ, ծնաւ
կատարելապէս 'ի Մարիամայ սրբոյ կու-
սէն՝ հոգևով սրբով ։

Այսպէս ճշմարտութիւնը երկու ծայրից
միջինն է . ոչ շփոթումն և ոչ քաժանումն ,
այլ ՄԻՈՒԹԻՒՆ կամ խառնումն երկուց բնու-
թեանց 'ի մի անձն Քրիստոսի . Աստուած
— Մարդ :

Ե

Աստուած մի է . Հայր , Արդի և Հոգին
սուրբ :

Հայր Աստուած մարմնացած չէ , և ոչ
իսկ սուրբ Հոգին . բայց Հայր է յԱրդին ,
և Հոգին սուրբ կը յառաջագայի 'ի Հօրէ
և յԱրգւոյ : Յիսուս , Արդին Աստուծոյ ,
մարդ եղաւ , եւ ունի լրումն աստուածու-
թեան : Չէ հայր , և սակայն ով որ զինքը
կը տեսնայ , կը տեսնայ զՀայր . չէ Հոգին
սուրբ , և սակայն է բոլոր 'ի Հոգին սուրբ ,
որ կը յառաջագայի իրմէ և է իր յատուկ
հոգին :

Ուրեմն Քրիստոս է միայն ճշմարիտ
Աստուած , և ամենայն արարած որ կը
ցանկայ առ Աստուած , կը ցանկայ առ Յի-
սուս Քրիստոս , նոյն իսկ այն ատենն ալ
երբոր գեռ զինքը չճանչնար : Չինքը ճանչ-
նալը ճշմարտութիւն և կեանք ճանչնալ է .

զինքը չճանչնալը՝ չզփանալ է մի միակ հարկաւոր բանը . զինքը սիրելը՝ է ծայրագոյն բարիք այս աշխարհքիս և յաւիտենականութեան մէջ :

Յիսուս Քրիստոս արարիչ է երկնի և երկրի, միջնորդ ընդ յաւիտենականութիւն և ընդ ժամանակ, ընդ Աստուած և ընդ արարածս : —

— Ի նմա կը բովանդակի բոլոր կրօնքը, այսինքն այն կապը որ կը միացընէ զԱստուած ընդ մարդկան, և զմարդ ընդ Աստուծոյ : Իրմով և իրեն համար են ամենայն ինչ . և մասնաւորապէս մենք, որ ենք իր բանաւոր արարածները : Իր սուրբ հոգին է նախատիպ բոլոր հոգւոր և անտեսանելի աշխարհի, և իր մարմինը՝ նախատիպ բոլոր նիւթեղէն աշխարհի :

Յիսուս է դերագոյն մարդ, մարդ մարդկան, այն՝ որուն համար ստեղծուած են ամենայն մարդիկ, կեդրոն արարչութեան, պատճառ էութեան ամենայն գոյութեանց . ասկէ զատ, սկիզբն և վախճան ամենայն իրաց, վասն զի ինքն է միայն Աստուած կենդանի :

Ի նմա բովանդակեալ են գիտութեան և իմաստութեան ամենայն գանձերը, ՚ի նմա է արարչութեան բոլոր գաղտնիքը :

Իրմով և ՚ի նմա Աստուած մեր հայրը կ'ըլլայ . և իր մարդեղութեամբը լցուած է այն անչափելի վիհը, որ կը բաժնէ զյաւիտենակսնութիւնը ժամանակէն, արարիչն ա.

րարածէն, անսահմանը սահմանաւորէն :
Յիսուս երկրիս վրայ երկինք է . և Եկեղեցին
անոր մայրը կ'անուանէ « Դուռն երկ-
նից » :

Այն օրն որ Աստուած եղաւ՝ Յիսուս,
ամենէն մեծ օրն է որ աշխարհքիս վրայ
ծագած ըլլայ :

2

Կոյան Մարիամ է ճշմարտապէս Մայր
Աստուծոյ, վասն զի է մայր Քրիստոսի,
որ է Աստուած :

Մարիամ անանկ հարկաւոր է Յիսուսի՝
ինչպէս Հայրն Աստուած . առանց իր մօտը
չէր կրնար Յիսուս ըլլալ, այսինքն Բանն
Մարմնացեալ :

Ս . Կոյան Յիսուսի բոլոր մեծութեանցն
հաղորդակից է : Անոր հետ և անով է թա-
գուհի Եկեղեցւոյ և աշխարհի :

Անով և անոր պատճառաւ, անարատ է
'ի յղութեան, միանգամայն 'ի սկզբնական
մեղաց և ուրիշ ամէն մեղքերէ ազատ :
Անով և անոր պատճառաւ Մարիամու կու-
սութիւնը հրաշքով բեղնաւորեցաւ . որ աշ-
խարհքիս սկիզբէն եղած բան չէր :

Թէ որ Քրիստոս մեր գլուխն է . և մենք
իրեն անդամներն ենք, Ս . Կոյսը կրնանք
նմանցընել պարանոցի որ անդամները գըլ-
խոյն հետ կը միացընէ :

Մարիամու Յիսուս եկաւ մեզի, և Մա-

րիամաւ միայն պիտի երթանք առ Քրիստոս :

Բողոքականք չեն կրնար ըմբռնել այս սիրոյ և միութեան խորհուրդը : Մարիամու տրուած յարգութիւնը վերցընելով, իբրև թէ աւելի վեհ ընել կ'ուզեն գործատոնէութիւնը . չեն մտածեր որ պարանոցին զարնելով գլուխը կը կտրեն :

Է

Բողոքականք կը մեղադրեն զմեզ թէ ինչո՞ւ Միջնորդ անունը կու տանք կուսին Մարիամայ . չեն տեսներ որ այդ փառաւոր պատիւն անոր աստուածային մայրութեան անմիջական հետեւանքն է :

Յիսուս Քրիստոս Միջնորդ է , վասն զի ճշմարիտ Աստուած և ճշմարիտ մարդ է : Կատարեալ յաստուածութեան և 'ի մարդկութեան , զԱստուած 'ի մարդ , և զմարդ յԱստուած կը փոխանցէ , զյաւիտենականութիւնը 'ի ժամանակն , և զժամանակն 'ի յաւիտենականութիւն , անսահմանն 'ի սահմանաւորն , և զսահմանաւորն յանսահմանն . աս կերպով Միջնորդ է :

Ըստ Ս . Կատարինեայ Սիեմացւոյ մեծ մտածութեանը՝ ինքն է այն խորհրդաւոր կամուրջն որ անսահմանին և սահմանաւորին երկու ափունքը իրարու կը կապէ : Մէկ ափունքէն մէկալ ափունք բան մը չկրնար անցնիլ , բայց եթէ ան կամրջէն :

Անկէ ամէն բան յաւիտենականութենէ 'ի ժամանակն կ'անցնի, անկէ դարձեալ ամէն բան 'ի ժամանակէն 'ի յաւիտենականութիւն կ'անցնի, և կ'երթայ յԱստուած կը վերջանայ :

Այս կամուրջը մէկ կամար մը միայն ունի . և երկու ափուկքին ալ ըլլալով, երկու ափանց վրայ ալ յենած է ամբողջապէս : Մէկ ծայրը Հայրն է, սկիզբն ամենայնի, ուսկից ամենայն ինչ առաջ կու գայ . միւս ծայրն է Մարիամ, արարածներուն մէջ առաջինը, որ անմիջապէս այս կամրջին հետ հաղորդուած է, ինչպէս ինքն իսկ Հայրն հաղորդուած է : Ուրեմն Մարիամ այն է՝ որ ամենայն ինչ նախ կ'ընդունի, և հետեւաբար ամենայն ինչ կը հաղորդէ անոնց որ սահմանաւորին ափանցը վրայ են :

Եւ յիրաւի, ինչպէս ոչ ոք կրնայ երթալ անսահմանին ափուկքը կամ առ Հայր, առանց այն կամրջէն անցնելու . որ է Յիսուս Քրիստոս, այսպէս ալ ոչ ոք կրնայ նոյն կամրջին հասնիլ՝ առանց ափուկքին այս ծայրէն, կամրջին այս գլխէն անցնելու, որ է Մարիամ, Մայրն կոյս : Նոյնպէս անսահմանին ափուկքէն կամ 'ի Հօրէ բան մը մեզի չկրնար գալ, առանց այն կամրջէն անցնելու՝ որ է Յիսուս Քրիստոս . դարձեալ չկրնար կամրջէն ինչուան մեզի բան մը գալ, առանց կամրջին գլխէն, սահմանաւոր ափանց ծայրէն անցնելու, որ է Մարիամ :

Ուրեմն Հոգևով սրբով շնչուած կը կոչէ
Եկեղեցին զՄարիամ ճշմարիտ Միջնորդ
մեր և իր Որդւոյն մէջ, և թէ ոչ ոք կրնայ
Յիսուսի գալ եթէ ոչ միջնորդաւ Մարիա-
մու, և թէ քան մը երկնքէն երկիրս չգար,
և ոչ երկրէս երկինք կ'անցնի, եթէ ոչ Մա-
րիամու միջոցաւ :

Ուրեմն այս մտքով է ինքը մեր Միջ-
նորդը :

Ը

Սուրբ կուսին կեանքը խորին խորհուրդ-
մըն է : Երբ մտածէ մարդ անոր աստուա-
ծային մայրութիւնը, այնպիսի անչափելի
մեծութիւն մը կը նկատէ, զոր Եկեղեցւոյ
վարդապետ մը (*) չէր վախնար տեսակ մը
անասնմանորիս անուանել : Ինչպիսի՛ միա-
ւորութիւն, ընդ մէջ այն հրաշալի Մօր և
Որդւոյն Աստուծոյ, զոր ինն ամիս իր
կուսական արգանդին մէջ կրեց : Եւ սա-
կայն մարմնաւոր միաւորութիւնը աւելի
նուազ էր, քան թէ հոգևոր միաւորու-
թիւնը Որդւոյն և Մօր :

Ի Մարիամ, ինչպէս 'ի Յիսուս, ամե-
նայն ինչ 'ի Հոգին սուրբ է, որ է միաւո-
րութիւն, սէր, կեանք և կատարելութիւն :

(*) Սուրբ Պոնափենդուրա :

Մարիամու կեանքը իրեք մաս կը բաժնուի . կամ թէ ըսենք իր ունեցած անպատմելի սէրն երեք մասունք ունի . սէր Աստուծոյ , սէր Յիսուսի և սէր Եկեղեցւոյ :

Մինչև մարդեղութեան օրը՝ Աստուծոյ սիրովը լցուած էր իր սիրտը . այս սէրը եղաւ Մարիամու սէր մայրական , երբ Աստուած իր որդին եղաւ . և վերջապէս այս սէրը խաչին տակը երրորդ անգամ մըն ալ փոխուեցաւ և եղաւ սէր առ մեզ , զորս Ս . Յովհաննէս առաքեալը կը ներկայացընէր Գողգոթայի վրայ :

Ուրեմն արդարութեամբ և իրաւամբք Եկեղեցին Երանուհի Կուսին մեծ պատիւ կը նուիրէ , եւ այնպիսի սերտ սիրով զինքը կը սիրէ :

Աւետման վրայ խօսելով , մէկ երկու բան ալ Հրեշտակաց վրայ ըսենք :

Ներկայ ժամանակացս մեծ հերետիկոսութիւնն է չհաւատալ որ հոգևոր և գերբնական աշխարհք մը կայ : Ուրիշ բանի չեն հաւատար հիմա , բայց միայն ինչ որ կը տեսնեն , ինչ որ կը շօշափեն : Եւ սակայն աւելի իսկական էութիւնները , թէ որ կրնանք այսպէս ըսել , անոնք են , որ

չեն տեսնուիր ու չեն շօշափուիր : Քան զամենայն էակս աւելի իսկականն Աստուած է, որ քան զամէնն աւելի անտեսանելի է : Ի մարդն հոգին աւելի իսկութիւն, աւելի կեանք ունի քան թէ մարմինը : Այսպէս ալ հասկընալու է աշխարհքիս համար :

Հրեշտակներն անտեսանելի էակներ են, որ զաշխարհս կը պահպանեն ու կը կառավարեն : Անոնց զօրութիւնը և անոնց էութեան կերպը մարդ չկրնար ըմբռնել : Աստուած անոնց ձեռքով երբեմն մեծ պարագայից մէջ կը յայտնէ մարդկանց իր կամքը . եւ այս առիթներուն մէջ մարդկային կերպարանք կ'առնեն հրեշտակները :

Հաւատքը հրեշտակաց վրայ մեզի քիչ բան կը սովորեցընէ : Աս միայն կ'ըսէ թէ կան, որ հոգիք են, և թէ ոմանք Աստուծոյ հաւատարիմ մնացին, և յաւիտենական փառաց մէջ են, և թէ ոմանք ալ հպարտութեամբ ապստամբելով յաւիտեանս դատապարտուեցան :

Այսալ դարձեալ կը վարդապետէ, որ թէ բարի և թէ չար հրեշտակները՝ մարդկանց և տարերաց վրայ կրնան ներգործել :

Ս . Պօղոս Առաքեալն յայտնապէս կը վարդապետէ, առ Եբբայեցիս թղթոյն մէջ, թէ « Բոլոր հրեշտակները աշխարհքս կառավարելու պաշտօնն ունին » :

Ամէն դարու մարդիկ կը միաբանին հրեշտակաց հաւատարմութեանը : Մեր այս աշխարհքիս վրայ ըրած ընտրութեանն համե-

մատ , յաւիտենականութեան մէջ մասնա-
կից պիտի ըլլանք կամ երջանկութեան ու
փառաց առջիններուն , և կամ պատժոց և
անիծից երկրորդներուն :

Այս ամէնը կրնայ կարգէ դուրս բան մը
երևնալ կարճամիտ դարուս , բայց այսու
ամենայնիւ ճշմարտութիւն է : — Թէ որ
քրիստոնեայ կ'ուզենք ըլլալ՝ պէտք է որ
հաւատանք ոչ միայն Հրեշտակաց եւ սա-
տանայից էութեանը՝ հապա նաև անոնց
աշխարհքիս վրայ ունեցած ներգործու-
թեանը : — Աւետարանը այսպիսի իմաստ
ներով լի է :

Անկման օրը Հրեշտակ մը երևցաւ Ե-
ւայի , փրկութեան օրն ալ Հրեշտակ մը ե-
րևցաւ Մարիամու : Եւա , անհաւատարիմ
կոյսը , հաւատաց անհաւատարիմ Հրեշ-
տակին և մեր կորստեանը պատճառ եղաւ :
Մարիամ , սուրբ կոյսը , հաւատաց հաւա-
տարիմ Հրեշտակին և փրկեց զմեզ :

Աւետման օրը Գաբրիէլ Մարիամու , ի-
բրև առ թագուհին հրեշտակաց , բոլոր հրեշ-
տակաց դասուն հանապազօրեայ ողջոյնը
բերաւ . Եկեղեցին ալ կ'ընկերանայ երկրիս
վրայ անոնց հետ , ըսելով . Ողջոյն քեզ Մա-
րիամ :

Բ Ե թ Ղ Ե Հ Է Մ

Ա.

Որդւոյն Աստուծոյ մարդեղութենէն վերջը, կոյսն Մարիամ Նազարեթէն ելաւ, ու գնաց իրեք ամիս իր ազգականին Եղիսաբեթի քով, հին Քերրոն քաղաքը, այն տեղը՝ ուր ըստ աւանդութեան թաղուած էին Աբրահամու, Իսահակայ և Յակոբայ Նահապետաց սրբազան ոսկերքը:

Այն ատենը կը կրէր Եղիսաբեթ իր արգանդին մէջ Մեսիայի կարապետը, որ ինքն ալ մարդարէիցմէ գուշակուած էր, և որ խաղաց ցնծալով մօրն որովայնին մէջ երբ մօտեցաւ խոնարհ կոյսն, որ զԱստուած կը կրէր:

Հոն Մարիամ ողջունուելով Եղիսաբե-

թէն Մայր Տեառն փառաւոր անուամբ՝ իր խոնարհութեան և երախտագիտութեան օրհնութիւններգեց, զոր ետքէն ամէն օր իրենց աղօթիցը մէջ քրիստոնեայք կը կըրկենն. « Մեծացուցե՛ աճա՛ն իմ զՏէր » :

Յովհաննու Մկրտչի ծննդեանէն վերջը՝ Մարիամ Նազարէթ դարձաւ, ուր ողջախոհն Յովսէփ հրեշտակէն իմացաւ իր հարսին աննման կոչումն և Մարգեղութեան խորհուրդը: Ուրեմն Ս. Յովսէփ առաջին մարդն է, որուն յայտնուեցաւ Աստուծոյ մեծ գործոյն կատարումը:

Մարիամու կոչմանէն ետքը աւելի հրաշալին՝ Յովսէփայ կոչումն է: Երկնաւոր Հօր տեսանելի փոխանորդն, երկրիս վրայ տեսնուած ամենէն սուրբ էակաց աւանդապահն եղաւ, որ են Յիսուս և Մարիամ:

Ուրիշ մարդիկ տղայ կ'որդեգրեն, Յիսուս հայր մը հայրագրեց, և այս հայրագրեալը Մարիամու պէս խոնարհ և ողջախոհ, անոր պէս և անոր հետ ընդունեցաւ մարմնացելոյ Բանին մանկութիւնը խնամելու ծածուկ և բոլորովին աստուածային պաշտօնը:

Յովսէփ կը բնակէր 'ի Նազարէթ, ուր դեռ ևս կը տեսնուին իր տանն աւերակները: Արուեստով ալ հիւսն էր:

Բ

Բայց Քրիստոս Նազարէթի մէջ պիտի չծնանէր:

« Եւ դու Բեթղեհէմ երկիր Յուդայ, Մի-
քիա մարգարէն եօթը դար առաջ ըսեր էր,
« Վերջինը չես Յուդայի քաղաքներուն
մէջ, վասն զի քեզմէ պիտի ելլէ այն իշ-
խանը, որ Իսրայէլի իմ ժողովրդեանս վրայ
պիտի տիրէ » :

Հրէից մէջ այս մարգարէութիւնը շատ
նշանաւոր էր :

Բեթղեհէմ Դաւթի քաղաքն էր, և իր
ցեղին խանձարուրքը իրաւացի էր որ ճշ-
մարիտ Դաւիթն ու Իսրայէլի ճշմարիտ
թագաւորն այն քաղաքն ընտրեր իր ծնըն-
դեան տեղը :

Օգոստոս կայսրն, որ այն ատեն բոլոր
աշխարհի տէր էր, առանց իսկ իր գիտնա-
լուն նախախնամութեան գործիքն եղաւ
աստուածային պատգամը կատարուելուն :
Հռովմէն հրաման ելաւ որ բոլոր Հռով-
մէական պետութեան հպատակ ազգաց
ընդհանուր աշխարհագիր ըլլայ : Հրէաս-
տան ալ որ այն ատեն Հռովմէական կայ-
սրութեան հարկատու էր, այս հպարտ մտա-
ծութեան պէտք եղաւ որ հնազանդի : Այս
մեծ գործողութիւնը դիւրացընելու հա-
մար, ամէն ընտանեաց հրաման եղաւ որ
պայմանեալ ժամանակին իրենց ցեղին գըլ-
խաւոր քաղաքը ժողովին : Յովսէփ և Մա-
րիամ, ձմեռուան ցրտին չնայելով, Նա-
զարէթէն ելան :

Գ.

Սուրբ Կոյան եւ սուրբն Յովսէփ դէպ 'ի Բեթղեհէմ ճամբայ ելան որ Նազարէթէն երեք օրուան ճամբայ հետու էր , և Դեկտեմբերի Ձկն գիշերը իրենց նախահարց քաղաքն հասան , ուր քաղմութիւն օտարականաց ժողուած էր : Մարիամ և Յովսէփ աղքատ էին , Բեթղեհէմացիք ալ չէին գիտեր թէ այն անծանօթ ճամբորդաց հետ իրենց քաղաքը կը մանէր երկնից և երկրի դանձը , իրենց քաղաքին խոտացեալ փառքը :

Բայց փառաւոր ժամը կը մօտենար , և Որդին Աստուծոյ , աշխահքիս վրայ երևնալու համար , թողլու վրայ էր այն սրբազան տապանակն ուր ինն ամսէ 'ի վեր կը հանգչէր :

Մարիամ և Յովսէփ պանդոկներու դրոներէն վռնտուելով իրենց պապուն Գաթի հին բերդին աւերակաց մէջ պատասպարան մը փնտռեցին , և խոնարհութեամբ այրի մը մէջ բնակեցան , որ ըստ Պաղեստինի սովորութեան հովուաց եւ խաչանց պատասպարութեան տեղն էր :

Դ.

Կէս գիշեր էր և խաւարն՝ նշան մեղաց , պատած էր երկրիս երեսը :

Սուրբ կոյսը բոլորովին իր միտքը յԱստուած ամփոփած , և անոր սիրովը բորբոքեալ , ծնաւ զմանուկն Յիսուս ոչ միայն առանց ցաւոց , այլ և անպատմելի ուրախութեամբ , զոր լաթով պատեց ու մտրի մը մէջ պառկեցուց :

Մարիամ և Յովսէփ , կտակարանաց տապանակին վրայի երկու ոսկիէ խոնարհեալ քերովքէից պէս կ'երկրպագէին Յիսուսի : Իրենց աչքովը կը տեսնային , իրենց ձեռքովը կը շօշափէին զԱստուածն Աբրահամու , Իսահակայ և Յակովբայ . մարգարէից Մեսիայն , զցանկացեալն յազգաց և զփրկիչն եւ ստեղծիչ աշխարհի :

Սուրբք քան զհրեշտակս , հրեշտակաց հետ կը պաշտէին զանիկայ :

Ե

Բայց ինչո՞ւ բանն մարմնացեալ աշխարհքիս մէջ երևնալու ատեն իր սուրբ մարդկութեան փառքը կը ծածկէ ամէնուն աչքէն : Արդարեւ ի՞նչ աւելի փառաւոր՝ աւելի թագաւորական՝ աւելի աստուածային բան կայ քան այդ մարմինը յորում աստուածութիւնն է , և այնպէս միացեալ ընդ բանին որ Աստուծոյ մարմինն ու կենդանի տաճարն է :

Ահա հոս է Քրիստոսի երկրորդ խորհուրդը որիչ 'ի մարդեղութենէ թէպէտ ոչ քաժանեայ : Այս է փրկութեան խորհուրդը :

որով մարդացեալ Որդին Աստուծոյ , կ'ըլլայ փրկիչ և զոհ աշխարհի , իր վրայ բառնալով մեր մեղքերն ու թշուառութիւնները , վշտերը , նուաստութիւնները , և մահն իսկ , որոնք մեղաց հետեանք ու պատիժ են :

Այս դիտելու արժանի որիշութեանը վրայ դեռ վերջը կը խօսինք , որն որ անդէն 'ի սկզբանէ մտին նուաստութենէն ու լացէն հարկաւոր էր : Թէ որ մարդս անկեալ չըլլար (*), թէ որ իր նախնական անմեղութեանը մէջ մնացած ըլլար , Մարգեղութեան խորհուրդը ոչ հարկաւոր և ոչ իսկ ծածկեալ կ'ըլլար : Տեսա՛ն մերոյ փառաւոր և աստուածացեալ մարդկութիւնը պերճ և հրաշալի կ'ըլլար՝ ինչպէս որ արժանի էր Աստուծոյ մարգեղութեանը . Ս . Պօղոսի ըսածին պէս կը մնար 'ի ձեռնառածութեան , և չէր ոչնչանար 'ի ձեռն գերոյ :

(*) Այն փիլիսոփայական և աստուածաբանական կարծիքը , թէ՛ Որդւոյն Աստուծոյ մարգեղութիւնը անկախ է մարդոյս անկմանէն , և թէ կրնար ըլլալ առանց սկզբնական մեղաց՝ ընդունելի է ամէն ծանրագլուխ և սուրբ վարդապետներէն , և կատարելապէս թոյլ առեալ է ընդունելու այս վարդապետութիւնս : Այն աստիճանի հաստատուն են այս նիւթոյս համոզիչ պատճառները որ ես իմ կողմանէս Յիսուսի Քրիստոսի խորհուրդը ըմբռնելու համար հիմնական և անանօրինելի կը սեպեմ :

Այս է փրկչին Աստուծոյ աղքատութեան, անչքութեան, փոքրկութեան և ուրիշ նուաստութեանց գաղտնիքը: Մուհասկընալէն է որ շատերը կը գայթակղին քրիստոնէից Աստուծոյն վրայ, և չեն ուզեր ճանչնալ իր աստուածային մեծութիւնները զորս իր սիրոյն անչափութիւնը միայն կը ծածկէ մեր աչքէն:

9

Ի՞նչպէս կրցաւ ծնանիլ մանուկն որ 'ի մարին՝ առանց իր մօրը կուսութիւնն արատելու:

Հոս Քրիստոսի ծննդենէն իսկ կը յայտնուի մեզի իր մարմնոյն փառացը մէկ ճառագայթը: Մարդացեալն Աստուած ծածկեց իր փառքը մեղաց զգեստով իր եղբարցը աչքէն միայն իր գթութեամբն ու իմաստութեամբը: Այսու ամենայնիւ իր կենաց մէջ հինգ անգամ իմացուց իր յարութեան և համբարձման փառքը, առ վայր մի վերցընել ուզելով մեր հաւատոց առջևի քողը. և Աւետարանին մեզի աւանդած գլխաւոր առիթներն են իր ծնունդը, 'ի Նազարէթ հրէից մէջէն հրաշալի կերպով աներեւոյթ ըլլալը, որոնք կ'ուզէին զինքը քարկոծել. Գեննեսարեթայ լճին վրայ փոթորկի ժամանակ Պետրոսի ու բոլոր առաքելոց երևնալը. ևս առաւել Թաբոր լեռան վրայ այլակերպութիւնը, բայց գլխա-

ւոր հաղորդութեան մէջ էապէս ներկայութիւնը, երբ ինքն իսկ իր չարչարանաց նախընթաց գիշերը իր ձեռքովը իր երկրպագելի մարմինը բաշխեց Առաքելոց : Որգին Աստուծոյ այս զանազան առթից մէջ, առ վայր մի իր մարմնոյն տկարութենէն ազատ կը բարձրանար ՚ի վեր քան զամենայն երկրաւոր օրէնս, ըստ հոգևոր՝ երկնային և փառաւորեալ մարմնոց օրինացը . և նուրբ իբրև զհոգի, անտեսանելի, անշօշափելի, բոլորովին երկնային՝ կը ծնանէր ՚ի կուսէն, իր միակ մարմնոյն իսկական ներկայութիւնը կը բազմացընէր յընթրիսն, և իր ուրիշ հրաշքները կը գործէր :

Հրաշք են մեզի համար, բայց ոչ նաև իրեն համար, վասն զի Աստուծոյ գիմաց հրաշալի և կամ գերբնական բան չկայ :

Է

Մտրոյն վրայօք խորհրդածութիւն մը :
— Կան խել մը բարեպաշտ անձինք, և աւելի ըսեմ ջերմեռանդ՝ քան քրիստոնեայներ, որոնք կ'զգացուին մանաւանդ տեսնալով այն գեղեցիկ տղան ոսկեգոյն և զանգուր մազերով, կապոյտ աչուի, վարդագոյն պզտի բերնով, ու փափուկ և մերկիկ մարմնովը խօտին վրայ դրած . կարծես թէ իրենց բարեպաշտութեանը ուրիշ պատճառ չկայ :

Մանրագլուխ քրիստոնեայն աւելի բարձր մտածութիւն ունի: Չսիրեր զմանուկն Յիսուս վասն զի ճերմակ է, վարդազոյն է, վասն զի պինդ անկողնի վրայ պառկեր է. հապա կը սիրէ վասն զի Աստուած է. և ոչ Աստուած մըն է միայն, հապա միակ Աստուած է յաւիտենական, կենդանի և ճշմարիտ, այն որ ստեղծեր է զերկինս և զերկիր: Եւ երբոր կը տեսնայ այն հզօր Աստուածն այդ անհուն նուաստութեան մէջ, իրենց խեղճութիւնները վրան առած, և իրենց փրկութեան զոհ եղած, կ'ըմբռնէ մանուկ Յիսուսին ինչ ըլլալը և իրենց սիրտը կրօնական զգացմամբ լեցուած՝ ճշմարիտ, մեծ և Աստուծոյ արժանավայել սիրով կը բորբոքի:

Ը

Մենդեան առջի գիշերը Բեթղեհեմի շրջակայից հովիւները իրենց ոչխարները կը պահպանէին: Մանուկն Յիսուս այն պարզ ու աղքատ մարդիկն ընտրեց իրեն երկրպագու: Թէ որ թագաւոր է հրեշտակաց, աղքատաց ալ հայր է, մխիթարիչ և բարեկամ անոնց՝ զորս կ'արհամարհէ աշխարհք:

Իր հրեշտակներէն մէկը խրկեց, որ լուսափայլ դէմքով երեցաւ անոնց. և երբոր անոնք սկսան վախնալ. « Մի վախնաք, ըսաւ իրենց երկնից պատգամատուն, և հաւաստիկ ձեզի մեծ ուրախութեան մը ա-

ւետիս կու տամ: Այսօր Դաւթի քաղաքը ձեզի փրկիչ մը ծնաւ որ է Յիսուս օծեալ Տէր: Զանիկայ ճանչնալու նշանները ասոնք են. տղայ մը կը գտնաք խանձարրոց մէջ պատած ու մարի մէջ դրուած »: — Եւ նոյն ատեն երանելի հոգւոց խումբ մը երեցաւ, որոնք օգոյն մէջ ուրախութեան երգեր կ'երգէին, ու փառաւորելով զԱստուած կ'ըսէին. « Փառք 'ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկրի խաղաղութիւն 'ի մարդիկ հաճութիւն »:

Հովիւները՝ հրեշտակին հնազանդելով, շուտ մը Բեթղեհէմ գնացին, գտան զմանուկն և զՄարիամ անոր մայրը և լի հաւատքով և պարզսրտութեամբ երկրպագելով Աստուծոյ նուաստացելոյ իրենց փրկութեանը համար, նուիրեցին անոր մօրը իրենց աղքատ ընծաներն՝ և այն սրբազան այրէն դուրս ելան ու տեսած հրաշքնին ամէն կողմ պատմեցին:

Թ

Մեր դարուս մէջ չափազանցութեան կը տանին Աստուծոյ մարդասիրութեան նախ այս աղքատներն ընտրելը, և Աւետարանին մէջի ամենէն սրտաշարժ բանը հակառակութեան առիթ կ'առնեն:

Քրիստոսի սրբազան անունը, զընկերութիւնը խառնակելու՝ և զժողովուրդը գրգռելու և մեծերու ու հարուստներու գէմ հանելու կը գործածեն:

Իայց Արդին Մարիամու ՚ի սկզբանէ ա-
նոնց իմաստակութիւնը կ'եղծանէ : Իր մըս-
րոյն քով ժողովեց մեծերը պզտիկներու
հետ, արեւելքի թագաւորները՝ Բեթղեհեմի
հովիւներու հետ : Աստուած ոչ ումեք ա-
չառութիւն կ'ընէ : — Մարդկային վիճա-
կաց զանազանութիւնները որչափ ալ հար-
կաւոր ըլլան ընկերութեան պահպանու-
թեան համար՝ բայց Աստուծոյ աչքին առ-
ջև արժէք մ'ալ չունին . և ինքն ուրիշ
կերպով կը զանազանէ զմարդիկ :

Արեւելքի երեք թագաւորները, Մեսիային
ծնունդը երկնային նշանով մը իմանալով
հովուաց հաւատոցը հետեւելով Քաղզէա-
ստանի խորերէն եկան, իրենց երկրպա-
գութեան երախայրիքը մատուցանելու առ-
ոտս մանկացելոյն Յիսուսի : Հովիւներն ի-
րենց աղքատ ընծաները բերեր էին, ասոնք
իրենց թագաւորական ընծաները բերին
վեհափառ Տեառն :

Կենդանի և թերևս հովուաց հաւատ-
քէն աւելի արդիւնաւոր հաւատով լցեալ՝
զայն աղքատ և ախոռին մէջ ծածկեալ մա-
նուկն՝ ընդունեցան իբրև զփրկիչն Աս-
տուած՝ խոստացեալ և ականկալեալն ՚ի սկըզ-
բանէ :

Անոր դիմացը գետին ընկած, իրեն
խունկ, ոսկի և զմուռս նուիրեցին . խունկ՝
վասն զի Աստուած էր, ոսկի՝ վասն զի թա-
գաւոր էր, զմուռս՝ վասն զի մարդ և զոհ էր :

Քրիստոսական աւանդութենէ դիտենք

որ այն երեք սուրբ Թագաւորաց անուններն էին՝ Գասպար, Մելքոն և Բաղտասար: Հրէից ազգէն չէին . և չէ թէ միայն Թագաւոր, հասպա նաև Մոգ էին, որ ըստ հին արևելեան սովորութեան, գիտութեանց ետևէ եղողին կ'ըսուի: Այսպէսով նորածին Քրիստոսի, գիտութեան և Թագաւորութեան երախայրիքը բերին:

• Ժ

Իր ծննդենէն ութ օր վերջը թլփատուեցաւ մանուկն Յիսուս ըստ օրինացն Մովսեսի: Յովսէփ և Մարիամ խորհրդաւոր անուն մը դրին անոր, որ երկնքէն տուն տրուած էր իրենց, և է ՅԻՍՈՒՍ:

Յիսուս՝ փրկիչ ըսել է, անուն գթութեան և թողութեան:

Յովսէփ թլփատեց զմանուկն . նշանական արարողութիւն մըն էր յորում արիւնը կը թափուէր, և կը յիշեցընէր թէ որդին Աստուծոյ որդի Աղամայ պիտի ըլլար զմարդիկ փրկելու համար: Հայրն երկնաւոր, որ զմեզ այնչափ սիրեց մինչև իր միածին Որդին տուաւ ՚ի զոհ քաւութեան, Յովսէփ եղաւ որ այն երկնաւոր արեան առաջին կաթիլները թափեց, որ մեր փրկութիւնը պիտի ըլլար:

Յիսուս, տէր օրինաց և երկնից և երկրի կենդանի օրէնք, չէր ընդ Մովսէսական օրինոր . բայց պէտք էր ընուլ զամենայն ար-

գարութիւն, և պատշաճ էր որ ինչպէս մեղաց պատիժը պիտի քաշէր՝ նմանապէս նշանն ալ ունենար :

ԺԱ.

Չարք չեն սիրեր զՅիսուս Քրիստոս : Ասով Փրկչին կեանքը երկար հալածանք մը եղաւ :

Հերովդէս ալ, որ Երուսաղեմայ թագաւոր էր ու Մոգուց գալտանէն իմացաւ խորհրդաւոր թագաւորին ծնունդը՝ որուն աշխարհք կը սպասէր, Մեսիային գաղտնեան վրայ ուսմեական ծուռ կարծիքին մասնակից էր . կը կայծէր որ այս թագաւորս յողթողի մը պէս կարգէ գուրս իշխանութեամբ մը պիտի երևնար : Սկսաւ իր թագին վրայ վախնալ, և հրաման հանեց որ Բեթղեմի բոլոր տղաքը սրէ անցընեն :

Բայց այն միայն ազատեցաւ զորն որ բռնաւորին անգթութիւնը կը փնտռէր : Յովսէփ՝ երկնային ազդեցութեամբ իմանալով վտանգը, առաւ զտղան և անոր մայրն ու Եզիպտոս փախաւ :

Սուրբ ընտանիքը երկուք ու կէս տարի հոն բնակեցաւ, մինչև Մարդեղութենէն երկու տարի վերջը Մարտի 23-ին մեռաւ տղուն հալածիչը : Քրիստոնէական և հրէական հին աւանդութիւններէն գիտենք որ Հրէաստանի շատ ընտանիքներ նոյն

ատենը Հէրովդեսի անգթութիւններէն ազատելու համար փախեր էին : Գրեթէ ամէնքն ալ՝ Յովսէփայ Մարիամու և Յիսուսի հետ Մեմփիսի մօտ պզտի քաղաք մը բնակեցան, ուր առաջուց Հրէայք կը բնակէին : Այս տեղւոյս անունը մարդարէաբար թերեւս, յոյս կամ արեգակն կ'ըսուէր : Հոն բնակեր էին ատենօք Յովսէփ Յակովբայ որդին, և Մովսէս՝ Իսրայելացւոց փրկիչը :

Մանկանն Յիսուսի պանդխտութեան սրտաշարժ յիշատակը պահուեցաւ այն անուանի անապատաւորներէն կամ ճգնաւորներէն, որոնք հռչակեալ էին իրենց սուրբ վարուքը Եկեղեցւոյ առաջին դարերուն . և Ս . Մարկոս աւետարանիչն ալ՝ առաքեալն Եգիպտոսի՝ այն սրբազան տեղերը հաստատեց իր աթոռը :

Յովսէփ և Մարիամ՝ երկու տարի ու կէսէն վերջը նորէն Նազարէթ դարձան հոն ծածկելու իրենց դանձր :

Ն Ա Ջ Ա Ր Է Թ

Ա.

Որդին Աստուծոյ իր առջի երեսուն տարին Նազարէթ պզտի քաղաքին մէջ անցուց բոլորովին անձանօթ յաշխարհէ :

Ս. Յովսէփայ իր հայրագրելոյն հետ հիւանութեան խոնարհ և ծանր արուեստը կ'ընէր, անանկ որ ինչուան երկրորդ դարուն սկիզբները դեռ կեցած էր արօր մը որ իր մէկ պզտի ձեռագործն էր :

Յիսուս՝ նախ սկսաւ օրինակ տալ ապաշխարութեան, խոնարհութեան և հնազանդութեան, և յետոյ ուսուցանել : Սրբազան ըրաւ զաշխատութիւնը՝ որ մարդուս մեղանշելէն վերջը՝ իբրև իրեն պատիժ մը համարուած էր, ու լուռ կենալով, հնազանդելով և աշխատելովը՝ կ'ուսուցանէր

մեզի իր Աւետարանին մէջի թերևս ամենէն դժուար դասը :

Մենք 'իբնէ 'ի հպարտութիւն հակամտելով կը կարծենք որ սրբութիւնը մեր գործոցը մեծութենէն ու երևելիութենէն կը չափուի, որով առանց իսկ մեր գիտնալուն, աւելի մարդկային փառաց կը ցանկանք քան թէ աստուածային : Յիսուսի, Մարիամայ և Յովսէփայ Նազարեթի մէջ անձանօթ, միակերպ և արտաքուստ անօգուտ երեցած երկայն տարիներովն անցուցած կեանքն այս վտանգաւոր սխալմունքս կը յանդիմանեն :

Քրիստոսական սրբութեան և Աստուծոյ ճշմարիտ ծառայութեան հիմն է մեր ամէն օրուան պզտի գործերն ալ աղէկ կատարել, մեծ սիրով ու ժաքուր դիտաւորութեամբ . մեր կենաց վշտերն ու հասարակ աշխատութիւններն Աստուծոյ նուիրել, աղօթել, քիչով գոհ ըլլալ ու շատ սիրել :

Գիտմամբ է ուրեմն որ Հոգին սուրբ աւետարանչաց տուն տալու ժամանակ Քրիստոսի Նազարեթի մէջ անցուցած տարիներուն վրայ լուծեամբ կ'անցնի . աստուածային լուծիւն, որ աւելի կը սորուեցընէ քան զամենայն ճառախօսութիւնս :

Անկարելի է մարդուս երեակայել, թէ արդեօք ինչ ատրինանի աստուածային խօսակցութիւններ կ'ընէին Յիսուսի հետ Մարիամ և Յովսէփ . ինչպիսի կատարեալ կրթարան աստուածային սրբութեան : Մա-

եւեկն Յիսուս ինքնին իր հօրն ու մօրը կը սորուեցընէր, Աստուծոյ դազանիքը կը բացատրէր, « զոր ոչ ոք կը ճանչնայ եթէ ոչ Որդին, և որուն Յորդին կ'ուզէ յայանել » :

Մարիամ և Յովսէփ կրօնաւորական կեանաց նախընծայ վարժապետքն են, յորում հոգին մտաւորական կենօք աւելի մտադիր կ'ըլլայ Յիսուսի դազանի բանիցը : Յրանի ուրեմն անոնց զորոնք կը կոչէ Աստուած 'ի վիճակ իր ծածուկ և սուրբ ծառայութեանցը' որով և լաւագոյն վիճակն ընտրած կը սեպուին :

Բ

Խորայեչացւոց ազաքը տասուերկու տարեկան որ կ'ըլլային՝ կը սկսէին ըստ օրինացն Մովսեսի, հասարակաց գործոց մէջ մտնալ : Մինչև հիմա ալ հրէից մէջ մեծ հանդիսով կը կատարուի այս օրս :

Երբոր Քրիստոս այն տարին հասաւ՝ Յովսէփ և Մարիամ Երուսաղէմ տաճարը տարին գինըը Չաակի տօնին, և Փրկչին մանկութեան վրայ ինչած խորհրդաւոր քօղը օր մը վերցուեցաւ :

Սուրբ ընտանիքը սահմանեալ արարողութիւնը կատարելէն վերջը բազմաթիւ կարաւաններուն մէկուն հետ ճամբայ ելան, որ նոյն դատկի օրերը Հրէաստանի ճամբաներուն վրայ լեցուն էին :

Համբայ ելլալու իրիկունը Յովսէփ և

Մարիամ փնտռեցին ու չգտան զՅիսուս զորն որ կը կարծէին որ իրենց ճանապարհորդակիցներուն մէկուն հետ ըլլայ : Նոյն ճամբով ետ դարձան տղան փնտռելու , ու տաճարին մեծ սրահներուն մէկուն մէջ տեսան՝ որ վարդապետներու և դպրաց հետ կը վիճէր , որոնք իրեն խօսքերուն կարգէ դուրս իմաստութեանը վրայ զարմացած՝ ընդդէմ ամենայն սովորութեան իրենց աթոռներուն մէկուն վրայ նստեցուցեր էին զինքը : Յիսուս օրէնքները կը բացատրէր և անոնց հարցմունքներուն պատասխան կու տար :

Որդեակ , ըսաւ Մարիամ , ի՞նչ ըրիր . Հայրդ և ես անհանգիստ գրեզ կը փրնտունք : Մայրաբար խօսեցաւ առ Որդին , բայց Յիսուս աստուածաբար պատասխան տուաւ իբրև կնոջ :

Ինչո՞ւ զիս կը փնտռէիք : Չէք գիտեր որ ես աւելի իմ Հօրս պէտք է ծառայեմ :

Այս ըսելով ոտք ելաւ և իրենց ետևէն գնաց . որով մարդկային գործն աստուածային գործոյն , և Մարիամու որդւոյն խնարհ հպատակութիւնն Աստուծոյ որդւոյն անկախութեան հետ միացուց :

Նորաղանգներէն շատերը , չեմ գիտեր ինչո՞ւ , այնչափ հակառակութիւն ունին Փրկչին քաղցր և ողջախոհ Մօրը դէմ՝ որ այս խօսքն ուրախութեամբ ձեռք կ'առնուն , ու սուրբ գրոց ազատ մեկնութեամբն՝ որ իրենց խելքովը կու տան , որպէս զի

զսուրբ կոյսը նուաստացրնեն, ու Յկեղե-
ցեոյ առ նա տուած յարգութիւնը ծաղրեն :

« Ուրիշ կնիկներու հաւասար տգէտ է,
կ'ըսեն, Քրիստոսի խորհրդոցը. Յիսու-
սի մարգեղութեան կրաւորական գործիք
միայն եղած, և այն պաշտօնը լմնցընելէն
վերջը մերժուեցաւ իրմէ :

Տասնըութը դարերու աւանդութիւնը
կը բողոքէ նորազանգից դէմ. և Յիսուսի
առ իր մայրն ըսած խորին խօսքերն աւելի
ազնիւ կերպով կը մեկնէ :

Հոս տեղս Յիսուս՝ ինչպէս նաև վերջը
կանայ Գալիլեացուց հարսնիքին ու կա-
փառնաումի ժողովրդանոցին մէջ աստուա-
ծայէս պատասխան կու տայ սրբոյ կուսին
և ոչ խառիս : Կարծես թէ աւելի մեղի կ'ու-
ղէ հասկըցնել քան թէ Մարիամու, որ իր
երկնային առաքելութիւնն անհամեմատ
վեր է իր որդիական պարտքէն. և թէ իր
Հօրը բաներուն մէջ ուրիշ բան չճանչնար
եթէ ոչ անոր կամքը :

Մանուկն Յիսուս իր ճնողացը խօսքին
հնազանդելով տաճարէն ելաւ, ուր տաս-
նըութը տարի մէյմ՝ ալ պիտի չդառնար,
և այնչափ երկայն ժամանակին մէջ իր վա-
րուց պատմութիւնը սուրբ Աւետարանին
այս կարճ խօսքին մէջ բովանդակած է .

« Եւ էր նոցա հնազանդ » :

Սուրբ գրոց խօսքերը քաշկըռտողներէն
ոմանք այս միջոցին համար զանազան պատ-
մութիւններ կը հնարեն իրենց անհաւա-

տութեանը գործիք առնելու համար . և տասնընթեք , տասնըութը դարերէ վերջը՝ իբրև թէ իմացեր են որ հառանակահարար , անտարակոյս , իր սբատանեկութեան ժամանակ Յիսուս Եզդիպտացւոց ծածկեալ խորհրդոցը և կամ Եօսենեան խորհրդաւոր վարդապետութեանն աշակերտելով , հոն անոնց մէջ բոլոր ստացեր է իր իմաստութիւնն ու կարողութիւնը :

Այս իրենց երևակայեալ խնդիրն ընդունելու ալ ըլլանք՝ անով ալ դարձեալ իրենք հաստատութիւնմը չեն առնուր . վասն զի եզդիպտացւոց խորհուրդներն և Եսանեան վանքերն ալ հանդերձ իրենց դերքնական գործոց վրայ ունեցած լուսովն , չեն կրնար Քրիստոսի հրաշքներն ու խօսքերը մեկնել :

Բայց այս հնարած առաջարկինն չէ թէ միայն ըստ կամս է՝ հապա նաեւ պատմութեան , կրօնից և ամենայն հին աւանդութեանց ալ դէմ է : Առջի դարերուն ամենուն յայտնի բանն էր , մինչև հեթանոսք անգամ Քրիստոնէից երեսը կը դարնէին որ Յիսուս հիւս մըն էր , ու իր երիտասարդութեան տարիները Նազարեթի խանութին մէջ ծածկեալ անցուցած ու երկրագործութեան գործիքներ շինելով իր ձեռքի աշխատութեամբը կ'ապրէր :

Գ

Յովսէփ՝ քաշուած կենաց մեծ օրինակն՝
այս միջոցիս վախճանեցաւ Նազարեթի
մէջ :

Ինչպէս իր վարքը՝ նոյնպէս իր մահն ան-
յայտ է ՚ի մարդկանէ :

Բայց Եկեղեցին՝ Ս. Պետրոսէ Քրիստո-
սի փոխանորդէն առաջ կը գնէ զինքն իր
արարողութեանցը մէջ : Մեծ մխիթարու-
թիւն անոնց որ անձանօթ և թերևս ար-
համարհեալ՝ բայց Աստուծոյ առջին պա-
տուական են :

Ս. Յովսէփ Յիսուսի և Մարիամու զիրկն
անձանօթ մեռաւ , բայց հանդերձ այսու
մասնաւորապէս պաշտօնական է մահուան
վաանգի մէջ եղողներուն :

Սուրբ Եկեղեցին կը վարդապետէ որ Ս.
Յովսէփ իր կուսութիւնը կատարեալ պա-
հեց : Կուսութիւնը կարծես թէ Յիսուսի
գլխուն լուսաւոր մթնշաղրտն է . ինչ որ
իրեն կը մօտենայ՝ ողջախոհ է և սուրբ :
Կոյս է ինքը , կոյս է իր մայրը , կոյս է նաև
իր հայրագիրը : Նոյնպէս զՅովհաննէս իր
սիրելի աշակերտը՝ քրիստոնէութեան հին
դարերը կոյս կը քարոզեն : Զարմանալու
բան է ուրեմն՝ եթէ Եկեղեցին ալ պահան-
ջելու ըլլայ որ անոր պաշտօնեաներն ալ
նոյն մաքրութեամբ իրեն ծառայեն :

Քանի մը հայհոյիչք Մարիամու մշտնջե-

նաւոր կուսութեան դէմ խօսեցան , Աւետարանի մէկ կտորը առանց հասկընալու մէջ բերելով , ուր Յիսուսի եղբայրք վրայ կը խօսի , սուրբ Կուսին վրայ այնպիսի սրբապղծութեան արատ մը ձգելով որ անարժան է ոչ միայն Մօրն Աստուծոյ՝ այլ և նոյն իսկ Որդւոյն Աստուծոյ :

Արեւելք , անյիշատակ ժամանակէ՛ր վեր , սովորութիւն եղած է , մանաւանդ հրէից մէջ , եղբայր կոչել ամենէն մերձաւոր ազգականները . Աւետարանին մէջ յիշուած Յիսուսի եղբայրները , և Յակովբոս որ եղբայր Տեառն կոչուեցաւ , սուրբ Կուսին մէկ քրոջը զաւակն էին , իրմէ քսանըմէկ տարի մեծ , ու կին Կղէովպայ որ սուրբ Կուսին հետ խաչին տակն էր :

Ի սկզբանէ հետէ Մարիամու կուսութիւնը՝ զոր Եսայի մարգարէն ալ գուշակած էր և Առաքելոց Հանգանակին մէջ դրուած է՝ Եկեղեցւոյ մէջ հաւատոյ մասն եղած է :

« Այսպէս կ'ըսէ երևելի հեղինակ մը , կէս գիտութիւնը շատ անգամ հաւատքէ կը հեռացընէ , ինչպէս կատարեալ գիտութիւնն ալ՝ միշտ աւելի կը մօտեցընէ :

ՆԱԽԸՆԹԱՑ ԿԱՐԱՊԵՏՆ

Ո Ի

Ա Ն Ա Պ Ա Տ Ը

Ա.

Երեսուն տարուրնէ՛ ՚ի վեր Քրիստոս ծածկեալ կեանք մը կ'անցընէր . մօտեցեր էր ժամանակն որ յայտնուի աշխարհի :

Բայց նախ քան ինքն իրեն վկայութիւն տալուն , պէտք էր որ ըստ մարգարէութեան՝ որ բոլոր Հրէից ծանօթ էր , վերջին մարգարէէ մըն ալ վկայութիւն ընդուներ , որն որ պիտի կանխեր քան զինքն ու իրեն ճամբայ պիտի բանար :

Այս մարգարէն , նախընթաց կարապետն Մեսիայի՝ երևցեր էր , և Յորդանանու գետեզերքն առանձնացած՝ սկսեր էր ապաշխարութիւն , Փրկչին մերձաւոր

գալուստն ու Աստուծոյ արքայութիւնը քարոզել : Իր սրբութեան համբաւը բոլոր Հրէաստանի մէջ տարածուեր էր : Անունը Յովհաննէս էր ու Յորդանանու ջրերուն մէջ ապաշխարութեան մկրտութիւն տալուն համար Մկրտիչ մականունը կու տային իրեն : Բուն մկրտութիւնն այս չէր , հապա քաւութեան արարողութիւն մըն էր 'ինչան ապագայ վերանորոգութեան սոյն խորհրդոյն :

Իր ունկնդիրներէն շատերը զղջման գալով մեղքերնին կը խոստովանէին , ու կը պատրաստուէին արժանապէս ընդունելու զՄեսիայն :

Յովհ. Մկրտիչ Չաքարիայի ու Եղիսաբեթի որդին էր , որոնք սուրբ կուսին ազգականներն էին , և Ահարոնի քահանայական ցեղէն : Ինքն էր որ խայտաց յարգանդ մօրն՝ երբոր սուրբ կուսին մօտեցաւ այցելութեան օրը :

Բ

« Ես , կ'ըսէր Յովհ. Մկրտիչ իր բազմաթիւ ունկնդրացը , ջրով միայն զձեզ կը մկրտեմ . բայց քան զիս հզօրագոյն մը պիտի գայ , որուն կօշկացը խրացն ալ քակելու արժանի չեմ : Այն է որ զձեզ Հոգւով սրբով ու հրով պիտի մկրտէ » :

Այսու ամենայնիւ Երուսաղեմայ մե-

ծերն իր խստակրօնութենէն կարծեցին որ ինքն ըլլայ Քրիստոսն, որուն ամէնքը կը սպասէին :

« Դու ո՞վ ես, հարցուցին իրեն քահանայից ու ղևտացւոց կողմանէ խրկուած մարդիկը, ի՞նչ կ'ըսես դու քեզի համար: »

Իսկ Յովհ. Մկրտիչ յայտնապէս քարոզեց որ ինքը Քրիստոսը չէր, հապա անոր կարապետը, և Եսայի մարգարէին նախագուշակեալ Չայնը՝ որ անապատի մէջ կ'աղաղակէր: « Պատրաստեցէք Աստուծոյ ճամբան »:

« Չեր մէջը մէկը կայ, ըսաւ, զոր դուք չէք ճանչնար, որ ինձմէ վերջը պիտի գայ, և ինձմէ առաջ է, վասն զի ինձմէ վեր ալ է »:

Յովհաննէս կը քարոզէր իր վարդապետը, որուն ինքն ալ կը սպասէր դեռ չտեսած:

Յիսուս խոնարհութեամբ բազմութեան հետ խառնուած՝ Յովհաննու մօտեցաւ որպէս զի մկրտուի: Երբոր գետն իջաւ, զերկուսն ալ լոյս մը պատեց, և առանձինն Քրիստոսի վրայ աղաւնակերպ լոյս մը իջաւ, և ճայն մը եկաւ երկնքէն զոր ամէնքն ալ լսեցին. « Ատ է իմ սիրելի որդիս զոր սիրեցի »:

Յովհ. Մկրտիչ մէկէն Յիսուսի ոտքն ինկաւ. « Այս ինչ է, տէր իմ ըսաւ, կ'ուզես որ ես զքեզ մկրտեմ, մինչ ես քեզմէ պէտք է որ մկրտուիմ: » — « Թող տուր հիմկու հի-

մայ, ըսաւ Յիսուս, պէտք է որ այս կերպով ամենայն արդարութիւն կատարուի ։

Յիսուս մկրտուելէն վերջը անապատը քաշուեցաւ ։ Մարգարէից վերջինը զինքը իբրև Մեսիա քարոզեց ։ Հայրն երկնաւոր իր միակ սիրելի Որդին զինքն անուանեց ինքն ալ իր մկրտութեան հրապարակացրցուցած խոնարհութեամբը՝ ցրցուց ինքզինքն իբր ընդհանուր ապաշխարող և աշխարհիս մեղքերն իր վրան բարձող ։

Գ

Ապաշխարութիւնը մեղաց հետեանքն է . Յիսուս՝ նոյն ինքն անմեղութիւն և սրբութիւն, մեղաց քաւութիւնն իր վրան առնելով ինքզինք ապաշխարութեան պարտաւոր կը սեպէ . ու իր սրբազան մարմինը պահօք և վշտակրութեամբ զենման բարձրագոյն զոհին կը պատրաստէր ։

Անապատին մէջ քառասուն օր պահք պահելովը, իրապէս կը ներկայացընէ հին մարգարէական նոխազը, որուն վրայ մեծ Քահանայապետն Իսրայելի բոլոր մեղացը անէծքները կը ծանրաբեռնէր ։ Չարմանալի՜ դէպք . այդ արարողութիւնը նոյն իսկ սոյն ժամանակը կը կատարուէր, երբ Յիսուս անմեղ գառն Աստուծոյ, անապատը քաշուեցաւ մեր մեղացը վրայ արտասուելու ։

Կատարեալ օրինակ քրիստոնէական ապաշխարութեան, որով ինքն առաջին կ'ըլ-

լայ սորուեցընող մեզի թէ ինչպէս պէտք է մեր մարմինը մահացընել :

Գարձեալ օրինակ կու տայ այն յաղթութեանն , որ իր Եկեղեցին Յիսուսի հետ և Յիսուսի զօրութեամբը պիտի ունենայ աշխարհիս վրայ դարուց 'ի դարս :

Ղչտութեամբ խօսելով Յիսուս մէկ թըշնամի մը միայն ունի , և է իր առջի ծառայն որ 'ի սկիզբն ժամանակաց ապստամբեցաւ իրմէ , իրեն հետ մոլորցընելով երկնաւոր հոգւոց անթիւ բազմութիւն մը , և որ մեծն է՝ Որդւոյն Աստուծոյ ձեռքէն ալ յափշտակել ջանալով մարդկանց սիրտը՝ որ իրեն ամենէն փափաքելի գանձն է :

Ադամայ անկումէն մինչև դերաբրիստոս որուն հետ սատանան պիտի վնասուի յաշխարհէս , կը տեսնուի այս յարատև պատերազմը զանազան կերպերով զոր եկեղեցական պատմութեան մէջ կը կարդանք . իսկ մարդս որ այս բանիս գաղտնիքը չգիտեր՝ անկարելի է որ մարդկութեան պատմութեանն և Յիսուսի վարուցն ալ խելք հասցընէ :

Արդ ինչ կերպով Յիսուս փրկիչ է մարդկան . եթէ ոչ տալով մարդուս զօրութիւն յաղթելու իր փրկութեան թշնամւոյն որուն նախ ինքն յաղթեց :

Թէ բարի հրեշտակք և թէ սատանաները՝ որ զգալի էակաց վրայ ազդեցութիւն մը ունին՝ կրնան արտաքին կերպարանք առնուլ՝ և կամ թէ ըսենք մեր տեսութեան

դիմացը ներկայանալ : Արդ սատանան ա-
նապատի մէջ երևցաւ Քրիստոսի : Խա-
բուելով այնպիսի ապաշխարողի մը խո-
նարհութենէն , և տեսնելով ՚ի նմա միայն
Աստուծոյ սրբութիւնը և ոչ զԱստուած
ինքնին , փորձ փորձեց երեք այլ և այլ
կերպերով , որ այս Որդւոյն մարդոյ հա-
ւատարմութիւնը խախտէ :

Քրիստոսի առաջին փորձութիւնն Ադա-
մայ փորձութեանը կը համապատասխա-
նէր . « Եթէ դուն Աստուծոյ որդին ես ,
հրաման տուր որ սա քարերը հաց ըլլան » .
— Մարդս միայն հացով չապրիր , պատաս-
խանեց Յիսուս , հապա Աստուծոյ բերնէն
ելած ամէն խօսքերովը » :

Ինքն էր այդ խօսքը , այդ յաւիտենական
Բանն Աստուծոյ , ճշմարիտ կեանք և սը-
նունդ մարդոյ : — Այս բանս Ադամ մոռ-
ցեր էր :

Նոյնպէս հպարտութեան և փառասի-
րութեան չար դեւէն ալ փորձուեցաւ Յի-
սուս . և իր երրակի յաղթութիւնը՝ որով
Ադամայ և անոր ամենայն որդւոցն երեք
ամենամեծ սխալմունքն եղծանեց , նոյն
փորձիչ դիւին վրայ մեր ամէն ունեցած
յաղթութեանցը գաղտնիքն է :

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԻ

ԱՆՑՈՒՑԱԾ ԿԵԱՆՔՆ

ՈՒ ԻՐ ՅԱՅՏՆ ՈՒԹԻՒՒՆԸ

Ս.

Յիսուսի Քրիստոսի հրապարակաւ ան-
ցուցած կեանքն կը սկսի անապատէն ելած
օրէն մինչև իր չարչարանացօրը, որուն մէջ
կը բովանդակուին իր բոլոր ըրած գործքերն
ու խօսակցութիւնքը : Առաջին գործքը ե-
ղաւ իրեն տասուերկու աշակերտներ ընտ-
րելը , գորոնք Առաքեալ անուանեց , այս
ինքն է իրփոսածներ . ասոնք ամէնքն ալ աղ-
քատ էին և ազէտք մարդկային գիտու-
թեանց , բայց պարզ սրտով և երկիւղածք
յԱստուծոյ : Առջի ընտրածը ձկնորս մըն
էր՝ Սիմոն անուանով , զորն որ Յիսուս՝ Պետ-
րոս անուանեց :

Այս տասուերկու հոգին միշտ Քրիստոսի ետևէն պտըտեցան, վկայ եղան իր գործոցը, իր հրաշքներուն, իր բոլոր վարուցը. և իրենցմէ մէկը Ս. Յովհաննէս՝ Յիսուսի սիրելին, համարձակեցաւ առաջին քրիստոնէից ըսել. « Ինչ որ ձեզի կը վարդապետենք՝ մեր աչքովը տեսանք ու մեր ձեռուըներովը շօշափեցինք » :

Քրիստոս իր այս նորընտիր աշակերտաց հաւատքն հաստատելու համար իր առջի հրաշքը գործեց կանայ Քալիլեացւոց հարսնիքին մէջ, իր սուրբ մօրը խնդիրքովը ջուրը դինի դարձընելով : Երեք տարուան քարոզութեանը միջոց իր առաքելոցը հետ Հրէաստանի, Սամարիոյ ու Քալիլիոյ քաղաքներն ու գեղերը պտըտեցաւ, ցուցընելով ամենուն անթիւ հրաշքներով իր երկնային զօրութիւնը, որոնցմէ գլխաւորներն առաքեալք Աւետարանաց մէջ՝ ի գիր անցուցին :

Չեոք դնելով հիւանդներ կը բժշկէր, կուրաց աչքը կը բանար, խուկերու ականջ կը շնորհէր, անդամալոյծներուն մարմինը կը հաստատէր : Աղքատաց կ'աւետարանէր, վշտացեալները կը մխիթարէր, պղտի տղաքը կ'օրհնէր, և իրեն կը կոչէր զանոնք՝ որոնք վշտակրեալ ու լքեալ էին :

Գորովագութ սրբութեամբ մը տկարները կը զօրացընէր, մեղաւորները զըզջումի կը բերէր՝ ուսուցանելով խոնարհութիւն և քաղցրութիւն :

Հպարտութեան ու կեղծաւորութեան
օտարակ դէմ էր, անոր համար հրապարա-
կաւ Փարիսեցւոց ու Դպրաց ազանդը կը
յանդիմանէր, որոնց արդարութիւնը ոչ
միայն բոլորովին արտաքուստ էր՝ այլ և
ամենայն փութով կը ջանային պարզամիտ
ժողովուրդէն Աստուծոյ ճշմարիտ ծառայու-
թենէն մոլորցընել :

Սովորաբար բազմութիւն մարդկան հե-
տը կը քալէր, որոնք իր սուրբ խօսքերուն
ուշի ուշով մտիկ կ'ընէին. կը մեկնէր անոնց
Աստուծոյ պաշտամանը պատուիրան-
ներն ու խրատները՝ որոնք սուտ աւան-
դութիւններէ խանգարեալ էին : Իբրև
վարդապետ կատարելագոյն օրինաց՝ կը
սորվեցընէր զսէրն Աստուծոյ և զսէր ըն-
կերին, ներել նախատանաց, ողորմել աղ-
քատին, խոնարհամիտ ըլլալ ու աշխարհ-
քիս բաներուն հետ սիրաբ չկապել :

Յիսուս Փարիսեցւոց ատելութենէն հա-
լածուելով, որոնց երեսին իրենց կեղծաւո-
րութիւնը կը խայտառակէր, և որոնք չէին
կրնար ոչ իրեն վարքը և ոչ հրաշքներն ու-
րանալ, շատ անգամ պէտք եղաւ որ քա-
ղաքէ քաղաք ու մինչև անապատ փախ-
չի : Հոն կը գուշակէր Առաքելոց որ իրենց-
մէ մէկէ մը պիտի մատնուէր, իր թշնա-
մեացը ձեռքը պիտի իյնար, ապտակուէր,
լեզի պիտի խմէր, ՚ի մահ պիտի դատապար-
տուէր ու պիտի խաչուէր, որով և պիտի
փրկէր զաշխարհս՝ խաչին վրայէն առ ինքն

կոչելով զբոլոր տիեզերս . և հօսակ յեսոյ
գերեզմանէն յարութիւն պիտի առնէր իր
բնիկ զօրութեամբը , և բոլոր այս անցքե-
րէս ետքը՝ գիրենք բոլոր աշխարհք քարո-
գելու պիտի խրկէր :

Յիսուս իր քարոզութեանը երրորդ տա-
րուան ետքերը Ղազար անունով չորեքօ-
րեայ մեռելոյ մը յարութիւն տալով շատ
մարդ իրեն աշակերտեցուց . ուստի անոր
համար որոշեցին վերջապէս Փարիսեցիք
ու իրենց ժողովաւտեղւոյն գլխաւորներն ,
որ զինքը իբրև մտաբեցուցիչ ժողովրդեան
և հայհոյիչ մեացընեն : Յուգան՝ Յիսուսի
տասուերկու առաքեալներէն մէկը կաշա-
ռեցին՝ որ Չասկի նախընթաց օրը զՅի-
սուս մատնեց անոնց ձեռքը . սակէ կը
սկսի Չարչարանաց վիշտերը որուն վրայ
վերջը կը խօսինք :

Հոս մեզի կարևորագոյն կտորն է առ-
նոյն ինքն Յիսուս այս հիմնական հարց-
մունքս բնել . Ո՞վ է Յիսուս քրիստոս . պէտք
է որ Աւետարանը խառնենք և սրամտու-
թեամբ և սքաբզարտութեամբ հոն փնտաենք
այս մեծ խնդրոյս լուծումը :

ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴԻ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

ԶՈՐ ԻՆՔՆ ԻՐԵՆ ՀԱՄԱՐ Կ'ԸՍԷ

Ա.

Երբոր մէկն ուզենայ մարդու մը ինչ
ըլլալը գիտնալ, բնական է որ ամէն բանէ
առաջ իրեն հարցունէ, ինչպէս Հրեայք Յով-
հաննու Մկրտչի հարցուցին. — Դու ո՞վ
ես. — Ի՞նչ կ'ըսես քեզի համար. — Վեր-
ջը թողլով քննելը թէ արդեօք իր տուած
պատասխաններն իր գործոցն ու վարուցք
կը յարմարին թէ ոչ :

Նոյն հարցմունքն ըրին նաև Յիսուսի
իր տասուերկու առաքեալները, իր աշա-
կերտները, իր թշնամիքը, իր դատաւոր-
ներն և ինքն ալ իրաւցընէ հիանալի պար-
զութեամբ մը պատասխանեց անոնց որոնք
իրեն չէին հաւատար :

« Թէ որ դու ես Քրիստոսն, ըսէ մեզի »,
հարցուցին իրեն օր մը Հրեայք տաճարին

մէջ Սողոմոնի գաւթին տեղը . « Ես ձեզի կ'ըսեմ, պատասխանեց իրենց, բայց դուք ինձի չէք հաւատար: Այն հրաշքներն որ իմ Հօրս անուամբը կը գործեմ՝ ինձի կը վկայեն: Ես և իմ Հայրս մի ենք »:

Անոնք կատղելով որ այդ աղքատ և անշուք մարդն ինքզինք Քրիստոս և Աստուած կ'ընէ, որուն գալուն վրայ իրենք խել մը ամբարտաւան ու անմիտ յոյսեր ունէին, քարկացած քարեր սկսան փնտռել որ զՅիսուս քարկոծեն:

« Ինչո՞ւ, ըսաւ Յիսուս անոնց քաղցրութեամբ, կ'ուզէք զիս քարկոծել: Քու հայհոյութեանդ համար, վասն զի դու մարդ ես և ինքզինքդ Աստուած կ'ընես »:

Բ

Ուրիշ օր մը Յիսուս նորէն տաճարին մէջ անառակ կ'նոջ թողութիւն տուաւ: Փարիսեցիք չկարենալով քաշել այդպիսի իշխանութիւն և ողորմածութիւն մը՝ որուն իրենց խելքն ամենևին չեր հասնէր, սկըսան նորանոր հարցմունքներ ընել Յիսուսի, մտքերնին դնելով որ ըսածներուն չհաւատան: — Երկու կերպ կայ Յիսուսի հարցմունքներ ընելու. մէկը՝ պարզ և միամիտ սրտիւ, որ կը փնտռեն զճշմարտութիւնն՝ ու շուտ ալ կը գտնեն. միւսն՝ հպարտ և արհամարհոտ, կամ գոնէ հետաքրքիր կեր-

պով, որով չեն գտներ զԱստուած, վասն
զի չեն փնտռեր սիրով :

Աւտի չորս կողմը ժողովուած այնչափ
բազմութեան մէջ ազազակեց Յիսուս .
« Ես եմ յոյս աշխարհի : Ով որ իմ ետեւէս
կու գայ, մութի մէջ չքալեր, այլ ՚ի լոյսն
կենաց :

— Քու վկայութիւնդ սուտ է, պատաս-
խանեցին Փարիսեցիք, վասն զի դու միայն
քեզի կը վկայես :

— Իուք չէք գիտեր, պատասխանեց
զարձեալ Քրիստոս, ուսկից կու գամ, և
ուր կ'երթամ . . . : Իսկ ես գիտեմ, և ես
իմ վրաս կը վկայեմ . վասն զի ես մինակ
չեմ, հապա իմ Հայրս որ զիս խրկեց,
ինձի հետ է, և ինքն ալ ինձի համար կը
վկայէ » :

Ամէնքը մէկ բերան ըսին այն ատեն .
« Ո՛ւր է քու Հայրդ :

— Ոչ զիս կը ճանչնաք և ոչ իմ Հայրս,
պատասխանեց Յիսուս, քե որ զիս ճանչ-
նայիք, իմ Հայրս ալ կը ճանչնայիք :

— Արեմն դու ի՞նչ ես . պողացին ե-
րեսն ՚ի վեր :

— Սկիզբն ամենայնի . ես՝ որ ձեզի հետ կը
խօսիմ :

» Աբրահամ ձեր Հայրը փափաքեցաւ
զիս տեսնալ, ու տեսաւ և ուրախացաւ :

« Ի՞նչ, ըսին Հրեայք, դեռ 50 տա-
րուան չկաս, ու զԱբրահամ տեսար :

Պատասխանեց անոնց Յիսուս . — Ճըշ-

մարտիւ կ'ըսեմ ձեզի . Արրահամու ըլլային
առաջ եմ ես » :

Ինչպիսի՛ պատասխան . Յիսուս չըսաւ ,
եի՛ հապա թէ եմ . ինչպէս առաջուց ըսաւ .
Մովսեսի անապատին մէջ . « Ես եմ որ էն » :

Գ

Նազարէթ քաղաքը Յիսուսի գիմաց ան-
դամալոյծ մը բերին անկողնի մէջ դրած :
Օրն էր շաբաթ , զոր Հրեայք շատ ճիշտ կը
պահէին :

Յիսուս տեսնալով խեղճերուն հաւատ-
քը , անդամալուծին ըսաւ . « Քաջալերուէ
որդեակ , քու մեղքերուդ թողութիւն
տրուեցաւ » :

Հոն գտնուող դպրաց շատերը մտքեր-
նէն ըսին . « Կը հայհոյէ այդ մարդը : Ո՛վ
կրնայ թողութիւն տալ մեղքերու , եթէ ոչ
Աստուած » :

Բայց Յիսուս իրենց միտքը գիտնալով ,
ըսաւ իրենց . « Այդ հիւանդին ո՞րն է
դիւրին ըսելը , թէ Մեղքերուդ թողութիւն
տրուեցաւ , չէ՞ նէ , Ոտք ելիր ու քայլէ :
Արդ գիտցէք . Որդին մարդոյ ունի իշխա-
նութիւն մեղքերու թողութիւն տալու .
և դարձաւ ըսաւ անդամալուծին , ոտք ե-
լիր , առ անկողինդ և գնա » :

Անդամալոյծը մէկէն ոտք ելաւ , կունակն
առաւ իր անկողինն ու տունը գնաց :

Փարիսեցիք փոխանակ հաւատալու և

խոնարհելու, սկսան Յիսուսի դէմ քրթմըն-
ջել, վասն զի շարաթ օրով բժշկեց զհիւան-
դը . ինչ խստասիրտ ու կարճամիտ մար-
դիկ, որոնք օրինաց արտաքին պահպա-
նութիւնը՝ սիրոյ գործէն վեր կը գնէին :

Անշուշտ այս դիտմամբս էր որ Յիսուս
աւելի շարաթ օրեր զհիւանդները կը բժըշ-
կեր, և երբ Հրեայք այդ բանին վրայ կը
տրտնջային, կ'ըսէր անոնց . « Այն որ ձե-
զի հետ կը խօսի, տաճարէն աչ մեծ է, և Որ-
դին մարդոյ շարաթ օրոսան աչ տէր է » :

Շատ նշանաւոր ու գիտելու խօսքեր են
ասոնք, վասն զի Հրեայք միայն զԱստուած
տաճարէն վեր կը սեպէին, և շարաթ օ-
րուան վրայ իշխեցողն այն էր միայն՝ որն
որ պատուիրեց սուրբ պահել զայն, նախ
առաջին մարդոյն՝ և ետքը Մովսեսի՝ ի յի-
շատակ արարչագործութեան :

Դ

Զատիկի տօներէն վերջը Յիսուսի առաջին
անգամ Մրուսադէմ երթալուն, ժողովրդա-
նոցին գլխաւորներէն մէկն իմաստունն
Նիկողեմոս՝ իրիկուան դէմ ծածուկ եկաւ
առ Յիսուս, ու ըսաւ .

« Վարդապետ, կը տեսնամ որ գուն ի-
րաւցընէ Աստուծմէ խրկուած ես . վասն
զի ոչ դք կրնայ քու հրաշքներդ գործել
եթէ Աստուած իր հետը չըլլայ » :

Իսկ Յիսուս, Հոգւոյն սրբոյ վրայ խել

մը խօսելէն վերջը՝ որն որ միայն կրնար Աստուծոյ գործոցը խելք հասցընելու ի մաստուօթիւնը տալ, դարձաւ ու ըսաւ իրեն. « Ոչ ոք երկինք ելած է, երե ոչ այն որ երկնքէն ինչած է, և Որդին մարդոյ որ երկինքէն : Եւ ինչպէս Մովսէս անապատին մէջ օձը բարձրացուց, այսպէս ալ պէտք է որ Որդին մարդոյ խաչին վրայ բարձրանայ, որպէս զի ով որ հաւատայ իրեն՝ չդատապարտուի, և յաւիտենական կեանքն ստանայ :

» Վասն զի Աստուած այնչափ սիրեց զաշխարհ որ մինչև իր միակ Որդին տուաւ, որպէս զի ով որ հաւատայ իրեն չկորսուի, և յաւիտենական կեանքն ընդունի :

» Ով որ իրեն կը հաւատայ՝ չդատապարտուի . բայց ով որ իրեն չհաւատար՝ արդէն դատապարտուած է, վասն զի չհաւատար յանուն Միածնի Որդոյն Աստուծոյ » :

Հարկաւոր է որ այս խօսքս լաւ քննենք « Որդին Աստուծոյ » : Այդ խօսքով, ոչ Յիսուս և ոչ ալ Հրեայք արդար մարդ մը, Աստուծոյ որդին, Աստուծոյ բարեկամը կը հասկընային . վասն զի ամէնքը գիտէին որ այդ բառերը՝ Բանին Աստուծոյ անուանը կը սեպհականէր, այսինքն երկրորդ անձին Սրբոյ Երրորդութեան, յաւիտենական և միակ Որդւոյն Աստուծոյ, Աստուած՝ հաւատար Հօր և Հոգւոյն սրբոյ . այս խօսքիս համար էր, որ ինչպէս Աւետարանին մէջ կը կարդանք, միշտ Յիսուսի երեսը կը

զարնէին որ ինքզինք Աստուծոյ հաւասար
կը դնէր , զԱստուած իր հայրը կոչելով . և
երբոր յայտնապէս ըսաւ կայիափայի դի-
մաց թէ ինքն էր Քրիստոսն Աստուծոյ Որ-
դին , քահանայապետը և բոլոր ժողովա-
կանք զգետնին պատուեցին , ու ականջնին
գոցելով հայհոյեց կը պողային , և միաբան՝
իրբւ սրբապիղծ հայհոյիչ՝ ՚ի մահ դատա-
պարտեցին զինքը :

Ե

Չմոռնանք յիշելու նաև այն վկայու-
թիւնն , զոր ինքն Փրկիչն իրեն համար վը-
կայեց՝ հրաշագործութենէ մը վերջը բոլոր
Հրէից դիմաց , որոնք տաճարը ժողուեր
էին :

« Ծշմարտիս կ'ըսեմ ձեզի . ինչ որ Հայրն
Աստուած կը գործէ , Որդին ալ նոյնը հաս-
տատարապէս կը գործէ . Հայր մեռելները կը
յարուցանէ , և կը կենդանացընէ . նոյնպէս
Որդին որոս կ'ուզէ կեանք կու տայ :

» Հայր ոչ զոք կը դատէ , այլ ամէն դա-
տաստան Որդւոյն յանձնած է . որպէս զի
ամենքն ալ պատանեւ զՈրդին , ինչպէս զհայր
կը պատանեւ : Ով որ չպատաներ զՈրդին , չպա-
տաներ նաև զհայր , որ խրկեց զայն :

» Ինչպէս Հայր՝ ունի կեանս յանձին իւ-
րում , նոյնպէս և Որդւոյն տուաւ ունել
կեանս յանձին . և իշխանութիւն տուաւ

անոր դատաստան կտրելու, վասն զի Որդի մարդոյ է » :

Հոս է Մարդեղութեան խորհրդոյն սրբազան և մտաց անհասանելի խորութիւնը . յորում Որդին Աստուծոյ, ճշմարիտ մարդ և ճշմարիտ Աստուած է միանգամայն՝ որ եկաւ աշխարհք՝ ու իր անգին կեանքը նուիրեց մեր փրկութեանը համար :

2

Յիսուս հաւատարապէս թէ իր թշնամեացը և թէ աշակերտացը դիմաց իր էութիւնը կը ծանուցանէր :

Հազար ու մէկ պարագայից և առթից մէջ, մէկ առիթ մը կայ ուր աւելի կերպով մը կարծես թէ իր սիրտը կը բանայ սիրելի աշակերտաց . այն է վերնատան մէջ, սուրբ բնթրիքէն վերջը և իր Չարչարանացը սկսելէն քանի մը ժամ առաջ :

« Եթէ կը հաւատաք Աստուծոյ, ըսաւ անոնց գորովալից ու վերջին բարևի կերպով մը, երբ կը հաստատաք Աստուծոյ, ոտնմն ինձի աչ հաստացէք :

» Իս եւ մանապարհ և ճշմարտորիտ և կեանք : Ոչ ոք կրնայ գալ առ Հայր եթէ ոչ ինձմով : — Թէ որ զիս ճանչնալու ըլլայիք՝ անով իմ Հայրս ալ կը ճանչնայիք . բայց քիչ ատենէն պիտի ճանչնաք, և արդէն տեսաք զինքը » :

Փիլիպպոս Առաքեալն՝ որ թերևս երկու-

տասանից մէջ աւելի պարզամիտն էր, այս խօսքերուս նշանակութիւնը չհասկընալով, զարմացմամբ մը ըսաւ .

« Տէր, ցոյց մեզի զՀայր, ու ան բաւական է մեզի :

Եւ Յիսուս . — Ի՞նչ, ըսաւ, այսչափ ժամանակ ձեզի հետ եմ, ու դեռ զիս չճանչցար Փիլիպպէ . ով որ զիս կը տեսնայ, իմ Հայրս կը տեսնայ . և դու ի՞նչպէս կ'ըսես, ցոյց մեզի զՀայր :

» Չէք հաւատար որ Հայր յիս է և ես 'ի հայր եմ : Գոնէ հրաշքներուն վրայ հաւատացէք : Եթէ իմանուամբս բան մը խնդրէք Հօրմէս կը կատարեմ . որպէս զի փառաւորութի Հայր յՈրդին :

» Չիս սիրողը՝ իմ պատուիրաններս ալ կը պահէ, և իմ Հայրս ալ կը սիրէ զանիկայ, ու մենք կու գանք և 'ի նմա կը բնակինք :

» Ինչ որ Հայր ունի իմս է :

» Ով որ զիս կ'որանայ զՀայր կ'որանայ » :

Միով բանիւ՝ մինչեւ իր Չարչարանաց ցաւոցը մէջ, մինչև Գողգոթա լերան վրայ, և մինչև իր վերջին շունչը, Յիսուս իր Աստուած ըլլալը միշտ կը հաստատէ . իբրև Աստուած կը խօսի, կը խոստանայ, կը հրամայէ և կը մեռնի ինչպէս որ ապրեցաւ .

Է

Այս է ահա Յիսուսի իր վրայ ըսածը, որ քանի որ աշխարհքս աշխարհք է, քանի

որ մարդս մարդ է՝ ինքը միայն համարձակեցաւ այս բանս ըսելու : Ուրիշներն իբրև Աստուծով խրկուած , իբրև մարդարէ , իբրև պաշտօնեայ կ'անուանէին զիրենք . ինչպէս են Մովսէս , Մարգարէք , մեծ Սուրբերը , և նաև ստութեամբ՝ Ջրագաշտ , Մանէս , Մահմէտ , Լուտեր , Կալվին և բոլոր նորազանդութեան պարագլուխները : Ոչ ոք ինքզինքը Աստուած անուանեց , և համարձակեցաւ անուանելու : Ոչ . մարդուս ձեռքը չէ այն աստիճանի հըպարտութեան ու միանգամայն խենդութեան հասնիլ :

Այսու ամենայնիւ Յիսուս Քրիստոս նոյն բանն ըրաւ և քարոզեց :

Ը

Այս բաւական չէ . նոյն խակ երբ իր Աստուածութեան վրայ ալ չխօսի , սակայն իր բոլոր խօսակցութիւնքը իբրև աստուածային են , և Աւետարանին ամէն երեսին մէջ այնպիսի անլուր և անըմբռնելի խօսքեր կը կարդանք , որ եթէ այդ խօսքերն ըսողը Աստուած չըլլար , իրաւցընէ պէտք էինք ըսել որ բոլորն ալ ցնորք , սնոտիաբանութիւն և զրաբանութիւնք են :

Օր մը Կեսարիոյ մէջ , այս հետևեալ կերպովս հարցուց իր առաքելոցը . « Որդւոյ մարդոյն ով ըլլալուն վրայ ի՞նչ կ'ըսեն մարդիկ :

— Յովէ. Մկրտիչ, պատասխան տուին, կամ Երեմիա, կամ Եղիա և կամ մարգարէներէն մէկը :

— Հապա դուք ինչ կ'ըսէք, ինձի համար :

Այն ատեն Սիմոն Պետրոս ըսաւ. — « Դու ես Քրիստոս Աստուծոյ կենդանւոյ Որդին » :

Յիսուս, իբրև հայհոյութիւն այդ խօսքը մերժելու տեղ, սիրով կ'ընդունի ու կը պատասխանէ Պետրոսի .

— « Երանի քեզ, Սիմոն, որդի Յովնանու, վասն զի մարմինն ու արիւնը չէր որ այդ բանը քեզի յայտնեց, այլ իմ Հայրս որ երկինքն է : Եւ ես իմ կողմանէս կ'ըսեմ քեզի, Պետրէ, որ դուն ես այն վէմը որուն վրայ իմ Եկեղեցիս պիտի շինեմ, որուն դժոխոց զօրութիւնքը պիտի չկարենան յաղթել : Քեզի պիտի տամ երկնից Արքայութեան բանալիները . և զով որ երկրիս վրայ կապելու ըլլաս՝ կապուի պիտի երկինքը, և զով որ արձակես՝ պիտի արձրկուի երկինքը » :

Այդ ինչ խօսք է : Մարդ մը ուրիշ մարդու մը երկնից Արքայութեան բանալիները կու տայ . կը խոստանայ իրեն՝ որ զով որ կապէ կամ արձրկէ երկրիս վրայ, կապուի կամ արձրկուի երկինքը, և իբրեւ Աստուած ուզածին պէս կարգադրէ :

Եւ ով է այդ մարդն անհաւատի մը առջև : Հրեայ մըն է որ զառանցանայ մէջ

գալիլիացի ձկնորսի մը կը խօսի, որն որ իրեն պէս աղքատ ու խենթ մըն է :

Մտիկ ըրէ դարձեալ. — Յիսուս խաչին վրայ մեռնելու վրայ է : — Իր երկու կողմը խաչեալ աւազակներէն մէկը զղջման գալով իրմէ գթութիւն կը պաղատի. — « Տէր, կ'ըսէ իրեն, յիշէ դիս ալ քու արքայութեանդ մէջ » :

— Այսօր իսկ, պատասխանեց իրեն Յիսուս, ինձի հետ արքայութեան մէջ պիտի ըլլաս » :

Իսկ իր յարութենէն վերջը, վերնատան մէջ ժողովուած առաքելոց վրայ փչելով, ըսաւ. « Ընդունեցէք զՀոգին սուրբ, ներուին անոնց մեղքերը որոնց որ դուք կը ներէք. չներուին անոնց՝ որոնց որ դուք չէք ներեր » :

Վերջապէս Ձիթենեաց լերան վրայ, « Տրուեցաւ ինձ, ըսաւ, ամենայն իշխանութիւն թէ՛ երկրիս վրայ ըլլայ և թէ՛ յերկինս : Գնացէք ուրեմն, սորվեցուցէք ամենայն ազգաց : Մկրտեցէք յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ : Ուսուցէք իրենց որ իմ պատուիրաններս պահեն. և ահա ես ձեզի հետ եմ ամէն ատեն, և մինչև աշխարհքիս վերջը » :

Մարդ մը, մարդարէ մը՝ ոչ երբէք այսպէս խօսած ունի :

Ահաւասիկ Յիսուսի խօսքերն ու հաստատութիւններն զորոնք թող ուրիշ անթիւ վկայութիւնները, ինքն Յիսուս իր անձին վրայ վկայեց :

Այս մեծ խնդրոյն . « Դու ո՞վ ես՝ քու վրադ ինչ կ'ըսես », պատասխանեց .

« Ես եմ Քրիստոս , Որդին Աստուծոյ , հասարար քոյորովիւն իմ Հօրս , Աստուած մարդացեալ՝ զայխարհս փրկելու համար » :

Ինքզինք Աստուած անուանեց . աստուածապէս խօսեցաւ : Տեսնենք հիմա ուրեմն թէ այս իր խօսքերն ինչպիսի՞ աստուածավայել գործքերով հաստատեց :

ՅԻՍՈՒՍԻ ՀՐԱՇՔՆԵՐԸ

Ս.

Հրաշքն արտաքին գործք մըն է որ յայտնապէս բնութեան կարողութենէն վեր է, և աշխարհքիս վրայ Աստուած միայն իր ամենակարողութեամբը կը գործէ :

Հրաշից կարելիութիւնն ուրանալը՝ է ուրանալ Աստուծոյ կարողութիւնը և կամ նոյն իսկ իր էութիւնը :

Հրաշքն Աստուծոյ գաղտնի կնիքն է (*). ուրեմն եթէ Քրիստոս Աստուած է, պէտք էր որ հրաշք գործեր, և ինչպէս կափառնաուժի Հրեայք, մենք ալ իրաւունք ունինք

(*) Եւ որոնք որ հրաշք գործեցին, միշտ յանուն Աստուծոյ, յանուն Յիսուսի Քրիստոսի գործեցին : Միայն Քրիստոս իր հրաշքները՝ յանուն իւր, և իր անձնական կարողութեամբը գործեց :

հարցընելու . — « Ի՞նչ հրաշքներ կը գործես որ մենք ալ հաւատանք քեզի » :

Յիսուս Քրիստոս այս նշանս չի գլանար մեզի : Իր գործքերը՝ խօսքերէն աւելի կը խօսին :

Բ

Տաղաւարաց տօնին համար՝ երկրորդ անգամ իր աշակերտներովը Նրուսաղէմ գալուն , խեղճ մուրացկանի մը հանդիպեցաւ որ ՚ի ծնէ կոյր էր . — « Վարդապետ , ըսին առաքեալները , ի՞նչ մեղք գործած ունին այդ մարդն ու իր ծնողքը որ կոյր ծներ է :

— Մեղք գործելնուն համար չէ , ըսաւ Տէրն մեր , այլ որպէս զի Աստուծոյ գործքը ՚ի նմա յայտնուի » :

« Քանի որ աշխարհքիս մէջն եմ , լոյս եմ աշխարհի : »

Այս խօսքն ըսելէն վերջը , գետինը թքաւ ու անով կաւ շինեց , և կուրին աչքերուն վրայ քսելով ըսաւ իրեն . — « Նրթ , ու Սելովամի աղբիւրը լուացուէ » (*):

Կոյրը գնաց լուացուեցաւ , ու աչքերը բացուեցան :

Իր ծանօթները չուզենալով զինքը ճանչնալ , — Ատիկայ ինքը չէ , կ'ըսէին , իրեն

(*) Սէւ-վօփ աշխարհ Ասորերէն՝ Մէ-տ-յի աշխարհ կը նշանակէ :

նման ուրիշ մըն է : Եւ երբ ինքը կը պըն-
դէր թէ ես նոյն մարդն եմ . « Ի՛նչպէս ,
հարցուցին իրեն , աչուընեքդ բացուե-
ցան » :

Պատասխանեց . « Այն մարդը՝ որուն
Յիսուս կ'ըսեն , կաւ շինեց , աչուընեքու
քսեց , ու ըսաւ ինձի . — « Գնա Սելովամի
աղբիւրը լուացուէ : Գնացի լուացուեցայ
և ահա կը տեսնեմ » :

Առին զինքը Փարիսեցւոց տարին որոնք
չարաթօր ըլլալով տաճարը ժողովուեր էին :

Փարիսեցւոց բերանը խօսք չմտաց : Կու-
րին հարցուցին , ան ալ բոլոր եղածը պատ-
մեց : — « Դու , քու աչքդ բացողին համար
ինչ կ'ըսես » , հարցուցին իրեն :

— « Մարդարէն է » , պատասխանեց .
այսինքն Մեսիայն :

Հրեայք չհաւատացին որ առաջուց կոյր
էր՝ և իր ծնողքը կանչեցին :

— « Այս է ձեր 'իծնէ կոյր տղան , հարցու-
ցին անոնց . հապա հիմա ինչպէս կը տեսնէ :

— Այո՛ , այս է մեր տղան՝ որ կոյր
ծնաւ , պատասխանեցին ծնողքը , բայց
չենք գիտեր թէ ինչպէս հիմա կը տեսնէ ,
և թէ ո՛վ իրեն աչքը բացաւ . իրեն հար-
ցուցէք » :

Փարիսեցիք նորէն սկսան հարցընել
մարդուն , ու ըսին . « Դուն գնա փառք տուր
Աստուծոյ , մենք գիտենք որ այդ մարդը
մեղաւոր է » :

Պատասխանեց մարդը . — « Թէ այդ

մարդը մեղաւոր է կամ չէ՝ ես չեմ գիտեր , այս միայն գիտեմ որ կոյր էի ու հիմա կը տեսնեմ » :

Եւ երբ նորէն կը հարցընէին .

— Մէյ մը ըսի ձեզի , ըսաւ մուրացկանը , նորէն կ'ուզէք մտիկ ընել , և իրեն աշակերտ ըլլալ կ'ուզէք » :

Սկսան գինքն անիծել ըսելով . — « Դու գնա իրեն աշակերտ եղիր , մենք Մովսեսի աշակերտ ենք : Իսկ այդ մարդը չենք գիտեր ո՞վ է և ուստի եկաւ :

— Այդ է զարմանալին , պատասխանեց կոյրը , որ դուք չէք գիտեր թէ ո՞վ է , և ուստի եկաւ , և ինքը կրցաւ իմ աչքս բանալ : Ոչ որ լսեր է որ մարդ մը 'ի ծնէ կուրի մը աչքը բացած քլլայ . թէ որ ատիկայ Աստուած չըլլար , չէր կրնար իշխանութիւն մ'ալ տնենալ :

— Ի՞նչ . երեսն 'ի վեր պոռացին Փարիսեցիք , դու մեղաւոր մարդ մըն ես , և մեզի եկեր վարդապետութիւն կ'ընես » : Եւ ամէնքը մէկ եղած գինքը աաճարէն դուրս ձգեցին :

Յիսուս նորէն հանգիպելով իրեն , ըսաւ .

— « Դուն կը հաւատաս Արդւոյն Աստուծոյ :

— Տէր , ո՞վ է որ հաւատամ :

Պատասխանեց . — « Ով որ քեզի հետ կը խօսի , այն է : — Կը հաւատամ Տէր » , ըսաւ մաւրազիկը՝ ու գետինն ինկած երկրպագութիւն քրաւ Յիսուսի :

Գ.

Օր մըն ալ Յիսուս Նային քաղաքը կը մտնէր, իր աշակերտներն ու խումռն բազմութիւն ժողովրդեան ալ հետը :

Քաղաքին դրան մօտեցած ատենը, մեռել մը դուրս կ'ելլար : Մեռնողը խեղճ այրի կնկան մը երխտասարդ տղան էր. բոլոր ժողովուրդը մեռելին ետեէն կ'երթային :

Յիսուս խեղճ այրին տեսնելով խղճաց վրան, ու ըսաւ. « Մի լար » . ու դադաղին մօտենալով ձեռքը վրան դրաւ, մեռելը տանողներն ալ կանկ առին :

Ըստ սովորութեան Հրէից մեռելին երեսը բաց էր. — Յիսուս ըսաւ, « Այր դու, քեզի հրաման կու տամ՝ ոտք ելիր : »

Մէկէն մեռելը ելաւ նստաւ ու սկսաւ խօսիլ :

Բոլոր հոն եղող ժողովուրդը ահով ու գողով լցուած, — Մեծ Մարդարէն երեցեր է, կ'ըսէին, և Աստուած իր ժողովուրդը երեսէ չէ ձգած : — Այս հրաշքին համբաւը բոլոր Հրէաստան ու մօտակայ երկիրները տարածուեցաւ :

Առաջին դարուն վերջերն առաքելոց անմիջական աշակերտներէն մէկն կուատրադոս՝ առ Ադրիանոս կայսրն ուղղած Քրիստոնէութեան ջատագովութեան մէջ, իբրև անժխտելի հաւաստիք Յիսուսի հրաշա-

գործութեանցը կը վկայէր՝ որ շատերը նմա-
նօրինակ հրաշքներով առողջացած էին ,
որոնցմէ խել մը հոգի ալ գեռ ինչուան իր
ժամանակը կենդանի էին :

Գ

Յիսուս Քրիստոս ուրիշ մէկ հրաշք մ'ալ
աւելի բազմաթիւ վկայից առջև գործեց ,
և է այս :

Գալիլիոյ ծովուն մօտ Չորրորդպետու-
թեան գաւառը քաշուեր էր Յիսուս , և
մօտակայ քաղաքներէն եկած բազմութիւն
ժողովրդեան երեք օր զինքը փնտռելէն
վերջը անապատ լերան մը վրան գտան՝
որ աչակերտաց մէջ նստած անոնց երկ-
նից վրայ կը խօսէր :

Յիսուս գթալով ժողովրդեան վրայ որ
անօթի ու աշխատեալ էին և թէ իրիկուն
ըլլալու վրայ էր , Փիլիպպոս առաքելոյն
գարձաւ ու ըսաւ . — « Այսչափ ժողո-
վուրդ կերակրելու համար ո՛րևէից այնչափ
հաց գտնալու է :

— Երկու հարիւր դահեկան չի բաւեր ,
պատասխան տուաւ Փիլիպպոս , ան ալ
մարդ գլուխ քիչ քիչ տալով :

Անգրէաս , Պետրոսի եղբայրը , — Հոս
տղայ մը կայ , ըսաւ , որ գարիէ հինգ հաց
ունի ու երկու ալ ձուկ : Բայց այնչափ
բանը որո՛ւ պիտի բաւէ : Ան ատեն՝ Արս-
տեցուցէք , ըսաւ Յիսուս , ժողովուրդը » :

— Գրեթէ հինգ հազար հազուոյ չափ էին , առանց աղաքն ու կնիկներն հաշուելու :

Առաւ Յիսուս հացը , երկինք նայեցաւ , օրհնեց , կտրեց ու Առաքելոց տուաւ որ բաժնեն ժողովրդեան : Նոյնպէս երկու ձկներն ալ բաժնել տուաւ . ամէնքն ալ կերան ու կշտացան :

Կերակուրէն վերջը Յիսուս , — « Ժողովեցէք , ըսաւ աշակերտացը , մնացած կտորները » . և մնացած կտորուանքնէն տասուերկու զամբիւղ լեցուեցաւ :

Ինչպէս Աստուծոյ անտեսանելի և ստեղծիչ զօրութեամբը երկիրս ցորենը կը բուսցընէ , որով կը կերակրին մարդիկ , այսպէս ալ նոյն ինքն Աստուծոյ երկրպառելի ձեռաց մէջ , որ իր մարդկութեամբը տեսանելի եղեր էր , կը բազմամար հացն ու ամենուն կը բաւէր :

Այս մեծ հրաշքը տեսնալով բոլոր ժողովուրդը , — « Այս է ճշմարիտ Մարգարէն , կ'ըսէին , որ աշխարհքիս մէջ պիտի երեւնայ » :

Հրեայք Մարգարէն որ պիտի գայ բսելով Մեսիայն կ'իմանային . անոր համար էր որ ամէնքը միաբան ուղեցին զՅիսուս թագաւորեցնել . Վասն զի Մեսիային վրայ խօսուած ամենայն Մարգարէութիւնք կ'ըսէին՝ որ քազատք Խորայնի պիտի ըլլար :

Բայց Փրկիչն մեր իմանալով իրենց միտքը՝ զնաց լեռը քաշուեցաւ և սկսաւ աղօթք ընել :

Ե

Յիսուս հրաման տուեր էր իր Առաքելոց որ Քեթոսայիզայ ծովեզերքն իջնան, նաւակ մը բռնեն. ու երթան Կափառնա, ում իրեն սպասեն, ուր ինքն ալ իրենց ետեւէն պիտի գար :

Բայց սաստիկ քամի մ' ելլելով, մինչեւ առաւօտ հազիւ թէ կրցեր էին երեսուն ասպարէզ կտրել, այսինքն երեք մղոն : Առաւօտեան չորրորդ ժամուն տեսան յանկարծ որ Յիսուս ծովուն վրայ քաշելով դէպ ՚ի իրենց նաւակը կը մօտենար : Աշակերտներն առ աչօք երեւոյթ մը կարծելով վախերնէն սկսան պոռալ :

Բայց Յիսուս մէկէն. — Մերտ առէք, ևս եմ, ըսաւ, մի վախէք :

Ան ատեն Միմոն Պետրոս. — Տէր, ըսաւ, թէ որ դու ես, հրաման տուր որ քեզի գամ :

— Եկուր, ըսաւ Յիսուս :

Պետրոս մէկէն ծովը ցաակեց՝ ալիքներուն վրայ քանի մը ոտք առաջ գնաց, բայց ծովուն սաստկութենէն վախնալով սկսաւ ընկզմիլ. ան ատեն,

— Տէր, ազատէ զիս, ըսաւ :

Յիսուս մէկէն ձեռքը երկընցուց, ու զինքը բռնելով, — Թերահաւատ, ինչու սկսար երկմտիլ, ըսաւ :

Ան ատեն մէկտեղ երկուքը նաւակը մը.

տան, ու շուտ մը մորիկը դադրեցաւ և տեսան որ ծովեզերքն հասեր էին :

Նաւակին մէջը գտնուող աշակերտները ահով ու զարմանքով լեցուած՝ Յիսուսի ոտքն ինկան ու ըսին . — Վարդապետ, իրաւցընէ դու ես Որդին Աստուծոյ :

Արդ Աստուած, իր մարդեղութեամբը խոնարհելովն հանդերձ, ամենակարող Տէր է բնութեան, որ իր մէկ խօսքովն ամէն յուզմունք կը դադրեցընէ, ուսկից կը հետևի որ նաև աւելի մեծագոյն կարեաց բժիշկն էր՝ որոնց համար աշխարհք եկաւ որ մեղաց թագաւորութիւնը խոնարհեցընէ ու զմեզ փրկէ :

9.

Դեռ շատ բազմաթիւ որտաչարժ հրաշքներ կրնայինք հոս շարել, զորոնք կարծես թէ իր քալած ճամբաներուն վրայ կը ցանէր Յիսուս, որոնցմով որ կը կազմուի Քրիստոսի աւետարանը :

Երիբովի կուրին աչքը բացուիլը, որուն Յիսուս, « Տես », ըսաւ, ու մէկէն տեսաւ . տասնութը տարուընէ՝ ի վեր ցաւոտ կընկան բժշկութիւնը, որն որ միայն Յիսուսի զգեստին դաշելով մէկէն առողջացաւ . և շատ մը դեռ Յիսուսի աստուածութեանը և առ մեզ ունեցած սիրոյն նշանները :

Բայց այս ամէն հրաշքը մէջ մէկ մ' ալ կայ, որ թերևս ամենէն աւելի անուա-

նին ու փառաւորն է ; որն որ Փարիսեցւոց վերջին դաւադրութեանը պատճառն եղաւ :

Այս է Ղազարու յարութիւնը :

Ղազար հարուստ մարդ մի էր , ու սիրելի Յիսուսի , և Մարթայի ու Մարիամու Մագդաղենացւոց եղբայր :

Երուսաղեմէն չորս փարսափս հեռու Յեթանիս գեղը կը բնակէր , և շատ անգամ զՓրկիչն մեր ու իր առաքեալները իր տունը կ'ընդունէր : Ղազար ծանր հիւանդացաւ . իր քոյրերը վտանգը տեսնալով , Յիսուսի՝ որ ան ատեն Գալիլեայ էր , իմաց տուին , ըսելով . « Տէր , զան որ կը սիրէիր հիւանդ է » :

Պատասխանեց Յիսուս : — Այդ հիւանդութիւնը մեռնելու հիւանդութիւն չէ . բայց հանդերձ այսու ամենայնիւ պէտք է որ Արդին Աստուծոյ իրմով փառաւորուի :

Թէպէտ շատ կը սիրէր Յիսուս զՂազար և իր քոյրերը , այսու ամենայնիւ դեռ երկու օր ալ ուշացաւ , վերջն ըսաւ իր աշակերտացը . — Հիմա երթանք Հրէաստան , ու Ղազար մեր բարեկամը որ կը քնանայ , պիտի արթնցընենք :

— Թէ որ կը քնանայ , ուրեմն առողջացեր է , ըսին առաքեալները :

Պատասխանեց Յիսուս . — Ղազարոս մեռաւ , և ուրախ եմ որ ես հոն չէի , որպէս զի ձեր հաւատքը հաստատուի :

Ճամբայ ելան , և երբոր Յիսուս Բեթա-
նիա հասաւ , Ղազարոս չորս օրուքնէ ՚ի
վեր մեռած էր , ու գերեզման ալ դրեր
էին :

Մարթա և Մարիամ տունը քաշուած
սուգի և արտասուաց մէջ էին , որոնց ազ-
գականքն ու բարեկամքն եկեր էին որ զի-
րենք մխիթարեն ու ցաւակից ըլլան :

Մարթա իմանալով որ Յիսուս մօտ է ,
չուտ մը ընդ տուաջ ելաւ , ըսելով .

— Տէր , թէ որ դու հոս ըլլայիր եղ-
բայրս չէր մեռներ :

Պատասխանեց Յիսուս . — Քու եղ-
բայրդ պիտի յարութիւն առնէ :

— Գիտեմ , պատասխանեց Մարթա , որ
վերջին դատաստանին օրը պիտի յարու-
թիւն առնէ :

— Ես եմ , ըսաւ Յիսուս , յարորիւն և
կեանք : Ով որ ինձի կը հաւատայ՝ թէպէտ և
մեռնի՝ բայց կ'ապրի : Այս բանիս կը հա-
ւատան :

Հաւատացեալն Մարթա . — Այո՛ , Տէր
իմ , ըսաւ , կը հաւատամ որ դու ես Քրիս-
տոս Որդին Աստուծոյ կենդանւոյ , որ
աշխարհք եկար :

Աս որ ըսաւ , գնաց որ իր քոյրը կան-
չէ : Մարիամ մէկէն վազեց եկաւ . ու Յի-
սուսի ոտքն իյնալով ,

— Ա՛հ , Տէր իմ , ըսաւ , եղբայրս չէր
մեռներ թէ որ դու ներկայ ըլլայիր :

Յիսուս տեսնելով որ կու լար ու Հրեայք

ալ որ հետը եկեր էին կու լային , սիրտը
եղած ,

— Ո՛ւր գրիք գինքն , հարցուց :

— Եկուր ու տես , պատասխանեցին :

Եւ Յիսուս արտասուեց

Հրեաներն այս տեսնելով — « Տես ինչ-
պէս կը սիրէր , ըսին : Ուրիշներն ալ նմա-
նապէս ցած ձայնով կը մըռմուային . —
Չէր կրնար , ինքը որ կուրին աչքը բա-
ցաւ , թող չտալ որ մեռներ Ղազար :

Յիսուս դարձեալ սիրտը եղած , գերեզ-
մանը հասաւ , որ ժայռի մէջ փորուած այր
մըն էր , մեծ քարով մը գոցած :

— Վերուցէք սա քարը . ըսաւ Յի-
սուս :

Իսկ Մարթա . — Տէր , պատասխանեց ,
մինչև հիմա չորս օր եղաւ և թերևս ալ
հոտած է :

— Քեզի ըսի , ըսաւ Փրկիչն մեր , որ
թէ հաւատաս՝ կը տեսնաս Աստուծոյ փառ-
քը :

Երբոր քարը մէկգի առին , Յիսուս ա-
չուրներն երկինք վերուց աւ ըսաւ .

— Հայր իմ , գիտեմ որ իմ կամացս
գէմ չես գործեր , և ինչ որ ուզեմ կը կա-
տարես , բայց հիմա այս ժողովրդեան հա-
մար կ'ազաչեմ , որպէս զի ճանչնան որ
գու ես զիս խրկողը :

Աւ բարձր ձայնով ըսաւ . « Ղազարէ ,
գերեզմանէդ գուրս ելիր » :

Մէկէն մեռելը , որուն ձեռուրներն ու

ոտուրները պատանքով կապուած ու երեւոր ծածկած էր՝ գուրս ելաւ :

« Քակեցէք զինքն ըսաւ Յիսուս , ու թող տուէք որ քալէ » :

Բազմութիւն Հրէից որ ներկայ էին այս հրաշքիս , հաւատացին Յիսուսի , և շուտ մը Պաղարու յարութեան համբաւը Երուսաղէմ ու բոլոր Հրէաստան տարածուեցաւ :

Այս համբաւիս վրայ , Յիսուսի թշնամիքը կատաղութեամբ լեցուած՝ Երուսաղէմ կայիափայ մեծ քահանայապետին քով ժողովք ըրին , ու « Պէտք է որ , կըսէին , այս բանիս ճարը մտածենք , վասն զի այս մարդս հրաշքներ կը գործէ , զորոնք չենք կրնար ուրանալ » :

Է

Ուրեմն Հրեայք և նոյն իսկ նահինի հեթանոսք չհամարձակեցան Յիսուսի հրաշքներն ուրանալու , վասն զի յայտնի ու անժխտելի էին , զորոնք եթէ կարելի ըլլար ուրանալն անտարակոյս կ'ուրանային , որ ասկէ աւելի դիւրին ճամբայ չկար նոր հատատուած կրօնք մը՝ ի հիմանէ կործանելու : Բայց ինչպէս կարելի էր այն բաներն ուրանալը , որ ցորեկ ատեն , Երուսաղէմայ և Հրէաստանի գլխաւոր քաղաքաց մէջ , անթիւ ժողովրդեան դիմաց , ու նոյն իսկ

Յիսուսի թշնամեաց աչքին դիմաց կը կատարուէր :

Բայց պէտք էր մեկնել այս հրաշքները , որոնց վրայ հաստատուած էին Առաքելոց բոլոր քարոզութիւնը :

Ուստի չկարենալով ուրանալ , սկսան զանոնք ծուռ մեկնել . երբեմն սապանայական իշխանութեան կու տային , երբեմն ալ իբր թէ Յիսուս տաճարին մէջէն Եհովա Աստուծոյ անունը գողցած ըլլալով այս հրաշքներս կը գործէր . այնպէս սնոտի ու անհիմն են այս առասպելներն որ աւելորդ կը սեպենք դէմ խօսելու :

Հպարտութիւնը , սուտ արդարասիրութիւնը , անձնական շահը և ուրիշ հազար ու մէկ մոլութիւններ Փարիսեցւոց ու Յիսուսի մէջ պատուար մի էին . ուստի ճշմարիտ էր Յիսուսի ըսած այն խօսքն որ Ղազարու յարութենէն վերջը ստուգուեցաւ . « Գուք՝ եթէ մեռելի մը յարութիւն առնելն ալ տեսնէք՝ դարձեալ չէք հաւատարու :

Հրէից այդ անհաւատութիւնը մեծ օրինակ մի է մեզի համար , սպինքն թէ , հաւատալու համար բաւական չեն հրաշքներ տեսնել , այլ կարևոր է ճշմարտութեան սէր և լգարդ ու մաքուր սիրտ ունենալ :

Յիսուս զինքը Աստուած թնուանեց , զոր ակն յանդիման հրաշքներով ալ հաստատեց . կը մնայ հիմա տեսնել թէ արդեօք վարքն ալ իր բանիցը և գործոցը համեմատ էր :

ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

ԵՐԿՆԱՅԻՆ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ա.

Վերջի իրեք տարին Յիսուս Արդին Աստուծոյ՝ աւետարանը քարոզեց. միշտ բարիք ընելով, և աւելի իր երկնային սրբութիւնը արժեցունելով քան թէ խօսքով և քարոզութեամբը :

Յիսուսի վարդապետութիւնը վսեմ է և պարզ : Ինքն Աստուածն է՝ որ կը խօսի բայց ամենուն հետ, խոնարհագունին ու մեծագունին, պարզամիտ ժողովրդեան ու նաև օրինաց վարդապետներուն :

Կափառնառովի ժողովանոցին մէջ, ժողովրդեան որ իրեն միա կը գնէին, ուսուցանեւէն վերջը, այս երկու խօսքովս համառօտեց ըտլոր իր վարդապետութիւնը :

խոնարհութիւն և քաղցրութիւն . այս էր իր մարդկանց տուած բոլոր դասը :

« Գոհանամ զքէն Հայր , ըսաւ , որ քարոզած ճշմարտութիւններս հպարտներէն և գիտուններէն կը ծածկես ու խոնարհաց կը յայտնես : Այո՛ հայր , այս է քու կամօք :

« Իմ հայրս գիտիչսան դրաւ ամէն բանի . ոչ որ կը ճանչնայ զՈրդին , եթէ ոչ Հայր . և ոչ որ կը ճանչնայ զՀայր , եթէ ոչ Որդին , և այն որուն որ Որդին կ'ուզէ յայտնել :

« Առ իս եկէք տառապետալք և վշտացեալք , և ես զձեզ կը հանգչեցընեմ :

« Առէք ուսերնիդ իմ լուծս . սորվեցէք ինձմէ , վասն զի ես հեզ եմ և խոնարհ սրտիւ , ու անով կը գտնաք ձեր հանգիստը :

« Վասն զի իմ լուծս քաղցր է և բնուս փոքր » :

Այս էր ահա երկնաւոր վարդապետին տուած խրատը՝ որով կրնանք իր օրինաց կատարելութեանը հասնիլ : Այս է , խոնարհութիւն , որ է կատարելութիւն սիրոյն Աստուծոյ , և քաղցրութիւն , որ է կատարելութիւն սիրոյ ընկերին :

Բ

Այս խոնարհութեան և քաղցրութեան կրկին սխառուիրանքներովն է որ սկսաւ Յիսուս իր ընդհանր վրայ տուած խրատն , որուն մէջ կը բովանդակուի իր Աւետարանին բոլոր բարոյականը :

« Երանի հոգևով աղքատներուն , (այսինքն անոնց որ սրտերնին երկրաւոր բաներէն հեռացուցեր են) , վասն զի անոնց է երկնից արքայութիւնը :

» Երանի հեզոց , վասն զի անոնք զերկիրս պիտի ժառանգեն :

» Երանի անոնց որ արդարութեան քաղցու ծարաւի են . վասն զի անոնք պիտի կըշտանան :

» Երանի անոնց որ կու լան , վասն զի անոնք պիտի մխիթարուին :

» Երանի ողորմածներուն , վասն զի անոնք ողորմութիւն պիտի գտնեն :

» Երանի անոնց որ սուրբ են սրտիւ , վասն զի անոնք զԱստուած պիտի տեսնեն :

» Երանի խաղաղարարներուն , վասն զի անոնք որդի Աստուծոյ պիտի կոչուին :

» Երանի վերջապէս անոնց որ արդարութեան համար կը հալածուին , վասն զի անոնց է երկնից Արքայութիւնը » :

Այս է քրիստոնէական սրբութեան զարմանալի օրէնսդրութիւնն ու երջանկութեան մի միայն գաղտնիքը : — Այս երկու հիմնական առարինութեանց հետ , այսինքն խոնարհութեան և քաղցրութեան , որք մինչև այն ատենն անձանօթ էին աշխարհի , աւելցընենք նաև նախանձ բարւոյն , ապաշխարութիւն , ողորմածութիւն , դուժ սու ամենայն մարդիկ , մաքրութիւն , խաղաղութիւն և համբերութիւն , որ է համառօտութիւն վարուց երկնաւոր վարդա-

պետին, որ սորվեցուցածը՝ գործով ալ կը կատարէր : « Դուք էք լոյս աշխարհի, ըսաւ դարձեալ իր աշակերտացը, դուք էք աղերկրի : Պէտք է որ ձեր լոյսը փայլի մարդկանց դիմաց, ոչ թէ ձեր փառաց համար, այլ փասն փառաց ձեր Հօրն որ երկինքն է :

« Թէ որ ձեր սրբութիւնը Գալբաց և Փարիսեցոց սրբութենէն աւելի չըլլայ, երկնից արքայութիւնը չէք ժառանգեր » :

Հին օրէնքը կ'ըսէ ձեզի. « Սիրեցէք ձեր բարեկամները, ու ատեցէք ձեր թշնամիները » . բայց ես կ'ըսեմ, « Սիրեցէք ձեր թշնամիները, բարիք ըրէք անոնց, որոնք ձեզի չարիք կը հատուցանեն, և աղօթք ըրէք զձեզ հալածողներուն համար :

» Ասով միայն ճշմարիտ որդիք կ'ըլլաք ձեր Հօրը՝ որ երկինքն է . որ իր արևուն լոյսը կը ծագէ հաւասարապէս թէ՛ չարերուն և թէ՛ բարիներուն վրայ :

» Թէ որ դուք ձեր սիրելիները միայն սիրէք՝ ու ձեր եղբարցը միայն բարիք ընէք, ինչ արգիւնք կ'ունենաք : Հեթանոսներն ալ նոյնը կ'ընեն :

» Զգուշացէք կեղծաւորութենէ, ու որ և է բարեգործութիւն՝ իցոյցս մարդկան մի ընէք :

» Երբոր ողորմութիւն կ'ընէք, այնպէս ըլլայ որ ձեր ձախ ձեռքը չգիտնայ թէ ինչ կ'ընէ աջ ձեռքը . որով ձեր Հայրն որ ՚ի ծածուկ ամէն բան կը տեսնայ, յայտնապէս ձեզի կը հատուցանէ :

» Երբոր կ'աղօթէք ու պահք կը պահէք՝
փախէք մարդկանց տեսութենէն՝ և կեղծա-
ւորաց պէս մի ընէք, որոնք անուն ստա-
նալ կ'ուզեն :

» Իսկ դուք, երբ աղօթք կ'ընէք, մտքեր-
նիդ առ Աստուած ամփոփեցէք և շատա-
խօս մի ըլլաք : Միթէ ձեր Հայրը չի գիտէր
թէ դուք ինչ բանի կարօտութիւն ունիք :

» Այսպէս ուրեմն աղօթեցէք :

— Հայր մեր որ յերկինս ես, սուրբ ե-
ղիցի անուն քո. եկեսցէ արքայութիւն քո,
եղիցին կամք քո որպէս յերկինս և յեր-
կրի : Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ
այսօր . թող մեզ զպարտիս մեր որպէս և
մեք թողումք մերոց պարտապանաց, և մի
տանիր զմեզ 'ի փորձութիւն, այլ փրկեա
'ի չարէն . ամէն » :

Այսպէս կը խօսէր Յիսուս . ասկէ աւելի
ինչ մեծ մխիթարութիւն կրնայ ըլլալ մեզի
որ Աստուած ինքնին կը սորվեցընէ թէ
իրմէ ինչ պիտի խնդրենք :

Գ

Յիսուս պարզեց երկրիս ուրիշ կարևոր
առաքինութիւն մ' ալ, այն է սէրը, որուն
դիմաց որ և իցէ զոչ բան մը չեն արժեր,
որուն առաջին ցոյցը պիտի ըլլայ Ողորմա-
ծուքիւնը (*):

(*) Ֆենեւոն քրիստոնէութեան աստուածային
ըլլալը՝ միայն այդ յայտնի կնքոյն վրայ կը գտնէր .

« Սիրեցէք զմիմեանս , ինչպէս ես ըզ-
ձեզ սիրեցի , կ'ըսէր միշտ Յիսուս . անով
պիտի իմացուի թէ դուք իմ աշակերտներս
էք , եթէ սիրէք զընկերնիդ : Այս է իմ առ
ձեզ թողած նոր պատուիրանս :

» Մի դատէք որ չի դատուիք , մի դատա-
պարտէք որ չի դատապարտուիք :

» Տուէք՝ ով որ ձեզմէ բան մը կ'ուզէ :

» Թէ որ իմ սիրոյս համար ձեր փոքրա-
գոյն եղբօրն ալ գաւաթ մը ջուր տալու ըլ-
լաք , իրաւցընէ կ'ըսեմ ձեզի , որ անոր
վարձքը կ'ընդունիք :

» Ինչ որ ալ ընէք ձեր փոքրիկ եղբօրը ,
ինձի ըրած կը սեպուիք : Ուրիշներու հետ
այնպէս վարուեցէք , ինչպէս որ կ'ուզէք
որ ուրիշներն ալ ձեզի հետ վարուին , ու
մի ընէք այն բանն , զոր չէք ուզեր որ ու-
րիշներն ալ ձեզի ընեն » :

— Տէր , հարցուց սուրբն Պետրոս , թէ
որ իմ եղբայրս զիս նախատէ ու գայ թո-
ղութիւն ուզէ , եօթն անգամ միայն պիտի
ներեմ իրեն :

Պատասխանեց Յիսուս . — Չէ թէ միայն
եօթն անգամ , այլ եօթանասուն անգամ
եօթը հեղ , որ է ըսել միշտ :

Ափսոս որ չեմ կրնար հոս մէջ բերել Ա-

« Ինչպէս , կ'ըսէ , կրօնք մը որ այս երկու խօսքիս
մէջ կը բովանդակուի , այսինքն է «Եր Աստուծոյ ե-
ւե ընկերն կրնայ չգալ ի ճշմարիտ Աստուծոյ , որ է
բոլորովին սէր » :

ւետարանին դեռ չատ մը երկրպագելի երեսները , որոնց մէջ կը տեսնուին այն սէրը , այն աննման քաղցրութիւնը , որոնք աւելի մեծ հաւաստիք են Յիսուսի Աստուած ըլլալուն , քան զնոյն իսկ հրաշքները :

Դ

Յիսուս իր խօսուածքը ժողովրդեան աւելի դիւրամբօնելի ընելու համար , առակներ կը գործածէր :

Ընտանի նմանութիւններով ու ռամկական պարզ պատմութիւններով իր աստուածային վարդապետութեան նրբութիւնը մտաց դիւրամբօնելի կ'ընէր . որով այս կերպով իր վարդապետութեան բարձրութիւնը կը դիւրացընէ , և չափով կը բաժնէ ինչ որ անչափապէս ունի , որպէս զի մեր տկարութիւնը կարող ըլլայ ըմբռնելու զանիկայ :

« Սերմանացանը , ըսաւ օր մը , դաշտը ցանելու ելաւ .

» Սերմանց մէկ մասը ճամբուն վրայ ինկան , զորոնք երկնից թռչունները կերան :

» Մէկ մասն ալ քարին վրայ ինկան՝ ու չորցան , վասն զի ամենեին խոնաւութիւն չկար :

» Քանի մը հատիկներ ալ փուշերու մէջ ինկան , ու սկսան բուսնիլ , բայց փուշերը խրղզեցին զանոնք : Իսկ մնացածներն ալ զէկ ու պարարտ երկրի վրայ ինկան , ուր բուսան և հարիւրապատիկ պտուղ բերին » :

Այս առակս ինքն իսկ Փրկիչն իր Առաքելոց մեկնեց ու բացատրեց, թէ ինքն էր այդ խորհրդաւոր սերմանացանը, որ իր Հօրը քովէն ելած եկեր էր սերմ ցանելու աշխարհքիս մէջ: Այդ սերմը իր խօսքերն էին, որոնք երբ հպարտ ու խիստ սրտերու վրայ կ'իյնան՝ սաւանան կու գայ շուտ մը կը խլէ: Ուրիշներն ալ սկզբան ուրախութեամբ կ'ընդունին, բայց աշխարհքիս ընդունայն զբաղանքներէն և խարէութիւններէն կը կորսուին ու կը չորնան: Վերջապէս ճշմարիտ հաւատացեալն՝ Աստուծոյ խօսքը մաքուր սրտով և ճշմարիտ հաւատքով կ'ընդունի ու շուտ մը քրիստոնէական սրբութեան հրաշալի պատուէները կը պտղաբերէ:

Ե

Ուրիշ անգամ մըն ալ Յիսուս ուզեց իր ունկնդրացը իմացընել՝ թէ որչափ կ'ատէ զհպարտութիւնը, և թէ որչափ խոնարհութիւնն ու զղջումն ամենամեծ մեղաւորներն ալ կը մերձեցընեն առ Աստուած:

« Երկու հոգի, ըսաւ, տաճարը մտան աղօթք ընելու. մէկը Փարիսեցի էր, միւսն ալ Մաքսաւոր (*):

(*) Փարիսեցիք բազմաթիւ աղանդ մըն էին Հրէից մէջ, և իրենց ձեացեալ խստակրօնութեամբը շատ երեւելի էին օրինաց ամենամանր հրամանաց

» Փարիսեցին մէկ կողմը քաշուած , այսպէս աղօթք կ'ընէր . — Ո՛վ Աստուած , փառք կու տամ քեզի որ ուրիշ մարդիկներու պէս չեմ , անիրաւ , անառակ ու գող , և ոչ սա մաքսաւորին պէս :

» Շարաթը երկու անգամ պահէք կը պահեմ , ու իմ ստացուածքներէս տասանորդ կու տամ : —

» Իսկ Մաքսաւորը , խոնարհութեամբ տաճարին մէջ գետինը ինկած ու չէր համարձակէր աչքերը երկինք վերցընել , ու կուրծքը ծեծելով , կ'ըսէր .

— » Աստուած իմ , ողորմէ ինձի , վասն զի ամենամեծ մեղաւոր մըն եմ :

» Ճմարիտ կ'ըսեմ ձեզի , կրկնեց Փրկիչն մեր , որ այն Մաքսաւորն արգարացեալ գուրս ելաւ տաճարէն , իսկ Փարիսեցին յանցաւոր : Վասն զի ով որ կը բարձրամտի՝ պիտի նուաստանայ , և ով որ կը խոնարհի՝ պիտի բարձրանայ » :

Օր մը Երուսաղեմայ մէջ մաքսաւորներն ու մեղաւորները Յիսուսի չորս կողմն առեր էին ու իր խօսքերէն զղջումի կու գային . բայց Իպիրք և Փարիսեցիք կը գան-

խիստ պահպանութիւնն ընելնուն , և բոլորովին արտաքին կրօնք մ' էր ունեցածնին :

Իսկ մաքսաւորները արքունի հասը կը ճարէին , և Հռովմայեցոց կողմանէ Հրէից հարկերը կը ժողուէին : Ընդհանրապէս խարդախ մարդիկ կը սեպուէին ու Հրէից շատ ատելի էին :

գրատին իրեն դէմ, ու « Տեսէք սա մարդը, կ'ըսէին, մեղաւորներու հետ կը խօսի » :

Յիսուս անոնց հետեւեալ սրտաշարժ խրատը տուաւ :

« Դնենք թէ ձեզմէ մէկը, ըսաւ, հարիւր ոչխար ունի : Անոնցմէ մէկը կը կորսուի, շուտ մը կը ձգէ մնացած իններսուներկնը հատը ու կ'երթայ կորսուածը փնտռելու . և երբ գտնայ՝ ուրախութեամբ ուսին վրայ կը դնէ ու տուն կը գառնայ, իր գրացիները կը կանչէ, ու կ'ըսէ անոնց . ուրախ եղէք, վասն զի կորսընցուցած ոչխարս գտայ :

» Այսպէս է նաև ձեր երկնաւոր Հայրը . և մեղաւորի մը դարձը՝ երկինքը հրեշտակաց մեծ ուրախութիւն կը պատճառէ » :

Այդ բարի հովիւն՝ է Որդին Աստուծոյ, որ իր Հօրը փառքն ու հրեշտակաց հաւատարիմ հօտը ձգեց, ու եկաւ մեր մէջը մտաւ իր գթութեամբը կորուսեալ մարդկութիւնը փրկելու :

2

Յիսուս աւելի ևս հաստատել ուզելով Աստուծոյ անսահման սգորմութիւնը զրգ-
Հացողաց վրայ, որ կարծես թէ իրեն բո-
լոր խորհրդոյն համառօտութիւնն է, այս
հետեւեալ առակս ալ ըսաւ .

« Մարդ մը երկու տղայ ունէր . որ մը պզտիկը գնաց հօրն ու ըսաւ » . — « Հայր,

ժառանգութենէս ինչ որ ինձի կ'իյնայ
տուր » :

« Հայրն ալ տուաւ :

« Քիչ ատենէն այս տղան իր բոլոր ստա-
ցուածքը ժողուեց ու ելաւ հեռու աշխարհք
մը գնաց , ուր անառակութեամբ բոլոր ու-
նեցածը վատնեց :

« Նոյն երկիրը սաստիկ սով ինկաւ . ա-
նառակ որդին սկսաւ կարօտութիւն քաշել :

« Հոն մէկու մը քով ծառայութեան մտաւ
ու խոզ կ'արածէր . կը փափաքէր խոզերէն
աւելցած կերակուրներն ուտել , բայց ոչ
ոք կու տար իրեն : Այն ժամանակ զղջու-
մի գալով . — Ո՛րչափ մարդիկ , ըսաւ
ինքն իրեն , իմ հօրս տունն առատութեամբ
կը յագենան , և ես հոս տեղս անօթութենէ
կը մեռնիմ . ելլամ երթամ հօրս ու ըսեմ . —
Հայր . երկնից ու քեզի գէ՛մ մեղանչեցի , ու
ալ սրժանի չեմ քու որդիդ ըսուելու . գէթ
քու ծառայիցդ կարգը դիս անցուր :

« Այսպէս որոշեց , ու ելաւ իր հօրը տու-
նը գնաց : . . Հայրը երբոր տեսաւ զինքն
հեռուէն , գութը շարժեցաւ , վազեց , վիզը
պըլլուեցաւ ու գրկեց զինքը :

« Եւ երբ տղան իրմէ թողութիւն կը խըն-
դրէր : — Շուա , ըսաւ իր ծառայիցը , գգե-
ցուցէք զինքն ու գրէք մատանին իր մատը :
Մորթեցէք գիրուկ եզը՝ և ուրախութիւն
մը կատարենք . վասն զի այս տղաս կոր-
սուած էր ու գտնուեցաւ . մեռած էր ու
յարութիւն առաւ » :

Ահա այս քաղցր խօսքերով Յիսուս
Փրկիչն մեր կը մխիթարէր խեղճ մեղա-
ւորները . սիրտ կու տար իրենց ու իր Հօրք
մուտրեալ ոչխարները նորէն փարախը կը
դարձընէր :

Այդ բանիդ համար Յիսուս եկեր էր ա-
հա աշխարհք , և իր կատարեալ սրբու-
թեան նշանն՝ առանց երկմտութեան՝ իր
զթութիւնը , ողորմութիւնն ու սէրն է :

Է

Յիսուս տաճարին մէջ ժողովրդեան կը
վարդապետէր, Դպիրք և Փարիսեցիք պոռ-
նիկ կին մը իրեն դիմացը բերին, և բազ-
մութեան մէջ զինքը կեցուցած , ըսին Յի-
սուսի :

« Վարդապետ , մենք զիտենք որ այս
կինը պռոնիկ է :

» Արդ Մովսէս , իր օրինաց մէջ կը հրա-
մայէ որ պռոնիկները քարկոծուին : Դու
ինչ կ'ըսես » :

Փրկիչին մերոյ զթութիւնը գիանալով կը
յուսային որ ներեցէք թող տուէք պիտի
ըսէր՝ որ յայտնապէս օրինաց զտնցառու-
թիւն մըն էր :

Յիսուս պարտասխտան չտուաւ , բայց
ծուած՝ մատովը գետնին վրայ բան մը կը
գրէր . — Խորհրդաւոր գործ . որուն մեկ-
նութիւնը զանց կ'ընենք հոս տեղս :

Երբ Փարիսեցիք կրկին և կրկին կը հար-

ցնէին , ան ատեն ըսաւ իրենց . « Ով որ ամենեւին չէ մեղանչած քար ձգէ ատոր վրայ » :

Այդ անակնունելի խօսքին վրայ շփոթած ամէնքը , մէկիկ մէկիկ սկսան դուրս ելլել , ու Յիսուս և ամբաստանեալ կինը միայն մնացին :

Ան ատեն Յիսուս դարձաւ ու ըսաւ .

— « Կին դու , ո՛ւր են որ զքեզ ամբաստանեցին . զքեզ դատապարտող մը եղա՞ւ արդեօք :

— « Ոչ որ , տէր իմ , պատասխանեց կինը դողալով ու զղջմամբ :

— « Ուրեմն ես ալ զքեզ չեմ՝ դատապարտեր : Քնա՛ , ու մէյմ՝ ալ մի՛ մեղանչեր » :

Ը

Երիբով Զաքէ անունով հարուստ մարդ մը կար որ մաքսաւորաց զուլս էր ու իր հաւատքին մէջ անհաստատ :

Մինչդեռ Յիսուս ժողովրդեան հետ Երիբովէն կ'անցնէր : Զաքէ ուզեց զՅիսուս տեսնել . բայց որովհետև կարճա հասակ էր ու չէր կրնար զՅիսուս բազմութեան մէջէն տեսնել , ուստի առաջ վազեց ու ճամբուն վրայ ժանտաթղենւոյ մը վրայ ելաւ :

Աստուած շատ բան չի պահանջէր մեզմէ՝ ու իզուտի բարեգործութիւն մ՝ ալ բաւական է իր գութը շարժելու ու յօծարա-

կամ կը մերձենայ անոր ո՛վ որ զինքը տեսնել կը փափաքի :

Յիսուս երբոր ժանտաթզենւոյն գիմացը հասաւ աչքը վեր վերուց ու մեղաւորը տեսաւ :

« Զաքէ, ըսաւ, շուտ վար իջիր, վասն զի այսօր քու տունդ պիտի դամ » :

Զաքէոս փութաց մէկէն վար իջաւ, և ուրախութեամբ զՅիսուս տունն ընդունեցաւ :

Հրեաները սկսան զանգըտիլ ու մէջերնին կ'ըսէին .

— « Նայեցէք, աւելի ընտրեց մեղաւորին քան զմեզնէն » :

Բայց այդ մեղաւորն ալ մեղաւոր չէր, և Յիսուս ընդունայն տեղ իրեն չէր մօտեցած : — Զաքէոս խոնարհելով յոտս Արդւոյն Աստուծոյ, ըսաւ .

— « Տէր, ունեցածիս կէսն ահա աղքատաց կու տամ, ու որուն որ անիրաւեցայ եռապատիկ կը հատուցանեմ » :

Պատասխան տուաւ Յիսուս զթութեամբ .

« Այսօր այս տանս փրկութեան օրն է . վասն զի Արդին մարդոյ կորուսեալները փնտռելու ու փրկելու համար եկած է » :

Յիսուսի վարուց մէջ զթութեան ուրիշ պատմութիւն մ' ալ կայ որ զեռ ևս ամե-

նէն աւելի սրտաշարժ ու անուանին է , այն է Մագդաղենացւոյն զղջումն ու թողութիւնը :

Մարիամ որ Մագդաղէ գեղին մօտ ունեցած գղեկին անուամբը Մագդաղենացի կ'ըսուէր , Մարթայի ու Ղազարու քոյրն էր :

Դեռ մանկամարդ էր՝ գեղեցկագէմ ու հարուստ , բայց Աստուծոյ տուած շնորհացն ապերախտ գտնուելով , իր չար վարքովը ամենուն ծանուցեալ էր :

Արդ Յիսուսի քարոզութենէն զղջումի գալով միտքը դրաւ վարքը փոխելու :

Օր մը Յիսուս կափառնատումի մէջ Սիմոն անունով հարուստ փարիսեաց մը տունն էր . Մարիամ ազնիւ ու անուշահոտ եղով լի շիշ մը առած այն սրահը մտաւ ուր Յիսուս աշակերտացը հետ կերակուր կ'ուտէր : Ըստ սովորութեան շրէից և հնոց , կերակուր կերողները սեղանին չորս կողմը անկողիններէ շինած նստարաններու վրայ հանգչեր էին :

Մարիամ Մագդաղենացին առանց խօսք մ'ըսելու մօտեցաւ Յիսուսի ու իրեն ոտքն իյնարով , արցունքներովն սկսաւ թրջել զայն , ու մազերովը կը սրբէր , կը պազնէր ու իւղովը կ'օծէր :

Բայց Փարիսեցին իր մտքէն կ'ըսէր .

— Եթէ այդ մարդը Մեսիան ըլլար , պէտք էր գիտնալ , ով է ատ կնիկը որ իրեն կը դաչի եւ թէ ինչ մեղք ըրած ունի :

Յիսուս անոր միտքը հասկերնալով, դարձաւ ու ըսաւ իրեն .

— Սիմոն, քեզի բան մը ունիմ ըսելիք :

— Ըսէ՛, վարդապետ :

— Մարդ մը, վրայ բերաւ Յիսուս, երկու հոգիէ առնելիք ունէք . մէկը պարտական էր հինգհարիւր դահեկան, ու միւսը յիսուն : Ու տեսնելով որ չեն կրնար վճարել՝ երկուքին ալ պարտուցը ներեց : Արդայս երկուքէն որն արգետօք զինքը աւելի պիտի սիրէ :

— Անտարակոյս, պատասխանեց Սիմոն, ան՝ որուն շատ պարտքը ներեց :

— Աղէկ պատասխանեցիր, ըսաւ Յիսուս . ու խեղճ Մագդաղենացւոյն դառնալով, ըսաւ .

— Կը տեսնաս սա կնիկը, քու տունդ մտայ ու ստքս լուալու ջուր մ՛ ալ չտուիր : Բայց ասիկայ իր արցունքներովն ոտուրներս լուաց ու մաղերովը սրբեց : Խաղաղութեան համբոյր մը չտուիր ինձի, ինքք քանի որ հոս է չգաղբիր ստքս պագնելէն : Իւղով գլուխս չօծեցիր, իսկ ինքը անուշահոտ իւղը ստքիս վրայ թափեց : Ուստի կ'ըսեմ . — « Թողուին ուրեմն իրեն իր բազմաթիւ մեղքերը, վասն զի շատ սիրեց » :

Ու աստուածային քաղցրութեամբ մը դառնալով ըսաւ Մագդաղենացւոյն :

— Թողուած են քու մեղքերդ :

— Հետը սեղան նստող Հրեայները սկը-

տան մէջերնին ըսել . — Ո՞վ է այդ մարդն որ մինչև մեզքերու թողութիւն կու տայ :

Բայց Յիսուս առանց այդ փարիսական տրտունջին մտիկ ընելու , ըսաւ Մազդա-ղենացւոյն :

— Քու հաւատքդ փրկեց գքեզ , երթ 'ի խաղաղութիւն : Ելաւ մեղաւոր կնիկը մաքուր ու սրբեալ յամենայն մեղաց . սկը սաւ այն հրաշալի զղջումը , որով Մազդա-ղենացւոյն անունը օրինակ եղաւ սուրբ զղջման ու երկրորդ անմեղութեան :

Եոյն այս Մարիամ Մազդաղենացին է որ տարի մը վերջը ներկայ էր իր եղբորը՝ Ղազարու յարութեանը , և քիչ մը վերջը սուրբ կուսին Մարիամու ու Յովհաննէս սիրելի աշակերտին հետ խաչին քովն էր :

Ասանկ կը ներէր Յիսուս , կը ներէր ա.. մենայն յանցանաց , բայց միշտ պարզ ու զղջացեալ սրտերու , իր աստուածութեանը բազմադէմ վկայութեանցը հետ միացընելով մեզի ամենէն աւելի սիրելի բանը , որ է իր անչափ բարութիւնը :

ԺՍ.

Բայց պէտք չէ շիտթել Յիսուսի այս աստուածային գթութիւնը մեղաց ընդհանուր քոյրտուարեան ու եերոգամտարեան հետ զոր մեր օրերը շատերը կը յանդգնին ընելու : Թէ որ Յիսուս նման ըլլար՝ մարտիրոսաց երևակայեալ Քրիստոսին , Աւետարանը

սուրբ Աւետարան և Յիսուս Աստուած չէր ըլլար, և ոչ ալ յԱստուծոյ առաքեալ: Վասն զի Աստուած իր ունեցած սիրոյն ու բարութեանը հետ՝ ունի նաև սրբութիւն և արդարութիւն անսահման: Կը մերժէ իրմէ զմեզս ինչպէս լոյսն զխաւարը. և ինչպէս ընդդէմ է իր էութեանը զղջման ու արտասուաց անտարբեր կենալն՝ այսպէս ալ նաև մեզաց անտարբերութիւնը:

Աւետարանն ուրիշ խիստ և սաստիկ կտոր մ' ալ ունի, զոր փուճ տեղը կը ջանան ծածկելու: « Երկինք և երկիր անցցեն, ըսաւ Յիսուս, և բանք իմ մի անցցեն »:

Արդ ո՞րն եղաւ Աւետարանական քարոզութեան առաջին խօսքը. « Ապաշխարեցէք. վասն զի երկնից արքայութիւնը մօտենալու վրայ է, և եթէ չապաշխարէք՝ ամէնքնիդ ալ պիտի կորսուիք »:

Խիստ և ծանր ապաշխարութիւնն է ուրեմն՝ բոլոր Քրիստոնէութեան կարևոր հիմը:

« Զանացէք, ըսաւ Յիսուս լերան վրայ տուած քարոզութեանը մէջ, Զանացէք նեղ դռնէն ներս մտնելու, վասն զի լայն ու դիւրին է 'ի կորուստ տանող ճամբան, և բազմաթիւ են այն ճամբէն գնացողները: Նեղ ու դժուարին է այն ճամբան որ 'ի կեանս կը տանի, ու սակաւք կը մտնան հոն »:

» Վերջի դատաստանին օրը շատերը պի-

աք դան ու ըսեն . « Տէր , բայց մեզի » : Իսկ Տէրն պատասխան պիտի տայ . — « Չեմ ճանչնար զձեզ , հեռու գնացէք ինձմէ չարագործք :

» Ան ատենը պիտի սկըսին լացն ու առամանց կրճուժը , երբ գատապարտեալները երկնքէն վարնտուին :

» Թէ որ մէկը կ'ուզէ ինձի աշակերտ ըլլալ , կրկնեց դարձեալ Փրկիչն մեր , պէտք է որ զինքն ուրանայ , իր խաչն առնու ու իմ ետևէս գայ : Վասն զի ով որ ուզենայ իր կենացը խնայել՝ պիտի կորսընցընէ , և ով որ ինձի համար իր կեանքը զոհէ՝ նորէն պիտի գտնայ : — Ի՞նչ օգուտ է մարդուս բոլոր աշխարհք շահիլ , երբոր իր հոգին կորսընցընէ : Մի՛ վախնաք անոնցմէ որոնք զմարմինը միայն կը սպաննեն ու զհոգին չեն կրնար սպաննել . հապա աւելի վախցէք անկէ՝ որ մարմնայն հետ հոգին ալ մէկտեղ կրնայ դժոխք (*) ձգել » :

(*) Դժոխք ըսելով պէտք չէ մտածենք կաթսաներ , խուրձեր , եղջիւրաւոր սասանաներ , երեք ժանիներ , և այլն : Այգ ընգունայն . երևակայութիւնները , որ այնչափ մարդկանց ճշմարիտ գծախոց հաւատքը կորսընցընել տուին , իրական ճշմարտութենէն շատ հեռու են : Դժոխքն ու սատանան բոլորովին հոգևոր և գերբնական բաներ են , որոնց վրայ զգայական տպակեր մը գաղափար չկրնար տալ մարդուս , ու զօրութիւննին մարդկային մտքէ վեր է : Դժոխքին յաւիտենական կրակը իրական բան է . Թեպէտ հոգևոր , կիզիչ առանց

Յստանըհինգ անգամ Յիսուս իր աւետարանին մէջ դժոխքի վրայ կը խօսի . Յիսուս , այն բարեւէր Յիսուսը , Աստուածն Չաքէոսի ու Մագդաղենացւոյ :

Իր չարչարանքէն քանի մը օր առաջ , Երուսաղեմայ կործանումն Առաքելոց գուշակելէն , և իրենց ճանչցընելէն վերջը թէ ինչ նախընթաց նշաններով պիտի իմացընէ մարդկանց աշխարհքիս վերջը , վերջին դատաստանին վրայ ալ խօսեցաւ , ուր որ բոլոր ազգ մարդկան իր դիմացն պիտի ելլան :

« Բրդին մարդոյ , քսաւ , իր հրեշտակացը հետ փառօք պիտի դայ , փառաց ամբողջ պիտի նստի ու բոլոր ազինք իր ոտքը պիտի ժողովին : — Ան ստեն պիտի բաժնէ զանոնք ինչպէս հովիւը զոչխարներն ու այծերը մէկմէկէ կը բաժնէ . ոչխարներն իր աջակողմը պիտի դնէ , այծերն ալ ձախը : Ու պիտի ըսէ աջակողմեաններուն . — Եկէք օրհնեալք Հօր իմոյ , ժառանգեցէք այն թագաւորութիւնը , որն որ ՚ի սկզբանէ աշխարհիս պատարաւ ստուած է ձեզի համար : Վերջը ձախու կողմեաններուն ալ պիտի ըսէ . Հկուռ գնացէք ինձմէ , ո՛ր անիծեալք , կորսուեցէք ՚ի հօրն յաւիտենական , որ սատանային

սպառելու և խաւար է . և մեր երկրաւոր կրտսն այնչափ քիչ կը նմանի այն կրակին՝ որչափ քիչ է արեւուն լուսոյ նմանու թիւնն Արտուծոյ լուսոյն հետ

ու իրեն արքանեկացը համար պատրաստուած է ։

Այսպէսով դատապարտեալները պիտի երթան 'ի յաւիտենական պատիժ , և արդարներն ալ 'ի կեանս յաւիտենականս :
Դժոխք , և հուրն յաւիտենական . ասոնք Յիսուսի խօսքերն են , այս է իր սէրն արհամարհողաց վերջին խօսքը :

ԺԱ.

Դարձեալ չկարծենք որ Յիսուսի գշարն ատելը մեղաց վրայ է միայն , երբ մեղաւոր մարդն ախտին մէջ խօտասիրտ կը մնայ : Արչափ Փրկիչն մեր զղջացող մեղաւորաց համար քաղցր ու ողորմած է , այնչափ ալ անզեղ մեղաւորաց ահաւոր է :

Յիսուս չէ թէ միայն փարիսականութիւնը , հապա նաեւ փարիսեցիներն ալ անիծեց :

« Վայ ձեզ , բռաւ , կեղծաւոր Դպիրներ ու Փարիսեցիներ որ արտաքուստ սուրբ կ'երեւնաք , ու ներքուստ պիղծ ու ապականեալ էք : Կոյրք , նախ բաժակին ներսը մաքրեցէք ու վերջը դուրսը :

» Վայ ձեզ բռած գերեզմաններ որ արտաքուստ գեղեցիկ կ'երևաք ու ներքուստ ամենայն ապականութեամբ լի էք :

» Վայ ձեզ Դպիրք և Փարիսեցիք , որ մարդկանց ուսը ծանր բեռներ կը գնէք ,

զորն որ դուք և ոչ մասերնուդ ծայրովը կ'ուզէք շարժել :

» Օձք, ծնունդք իժից, թնչպէս դժոխաց դատապարտութենէն պիտի խաչքսիք » :

Աւետարանին մէջ շատ տեղ կը տեսնենք Յիսուսի անզեղջ մեղաւորաց դէմ տուած այդպիսի զարհուրելի անէծքները :

ԺԲ

Չչարն ատելը և կենդանի սրբութիւնը, շատ տարբեր են այն դժութենէն՝ զոր շատ անգամ ներումն կը կոչեն :

Յիսուսի խօսքերը շատ տարբեր են բարոյախօսաց տուած սկզբունքներէն, որոնք դարէ մը 'ի վեր զաշխարհս ապականելու ետեւէ են :

Այս հնարած բարոյականնին փիլիսոփայական և քրիստոնէական կ'անուանեն, որ ոչ միայն քրիստոնէական՝ այլ նաև փիլիսոփայական ալ չէ, եթէ ճշտիւ փիլիսոփայութեան բառը քննելու ըլլանք: Այն պիտի բարոյական մըն է տուածնին որ ոչ հիմն ունի և ոչ ալ դրական հաստատութիւն. որ ոչ միայն ամենափոքր ախտից դէմ ալ ուժ չունի, այլ և Յիսուսի վարդապետութեանցն յայտնապէս կը հակառակի. վասն զի ինչ որ Յիսուս կը հրամայէ՝ ինքը կը մերժէ, ինչպէս օրինակի համար հաւատքն, առ Աստուած գործնական սէ-

րը , աղօթքը , անգլիականութիւնը , անձին մեռելութիւնը , խոնարհութիւնը , նախա-
տանայ ներումն տալը , հարատւութեանց
հետ սիրտը չկապելը , և այլն :

Հանգերձ այսու ամենայնիւ եթէ այդ
նորահնար բարոյականին մէջ քիչ մը կեն-
դանութիւն դեռ մնացեր է՝ ան ալ Քրիս-
տոնէութեան արդիւնքն է՝ որ առանց
իրենց գիտնալուն այդ դիւրակործան և
խախուտ վարդապետութիւնը կը պաշտ-
պանէ և կը զօրացընէ (*): Քանի մը հա-
մեստ մարդիկներ ալ որք դեռ ևս այն ա-
ղանդին կը հետևին , ճշտիւ նայելով ուրիշ
բան չեն՝ բայց եթէ կէս քրիստոնեայք ո-
րոնք ինքզինքնին չեն ճանչնար : — Ու-
րեմն բնական տեսութեամբ նայելով , ա-
ւելի աղէկ չէ՞ր որ բոլորովին քրիստոնեայ
ըլային :

ԺԳ

Յիսուս Քրիստոս ամենակատարեալ օ-
րինակ է մարդկային կատարելութեան :
Այդ կատարելութեան աննման և սա-
տուածային նշանովն ալ Քրիստոս օրինակ
մըն է մեզի որուն պէտք է որ մենք զմեզ
նմանցընենք , իբրև գործածական համբայ

(*) 'Նոյնպէս է արդի ըսուած փիլիսոփայութիւնն
ալ : ինչ որ մէջը բարի բան մը կայ՝ բոլորն ալ գրիւ-
տանէութեան լուսէն առաջ կու գան :

մը ուսկից պէտք է քալենք : « Չեզի օրի-
նակ տուի , ըսաւ , որպէս զի ինչ որ ես
ըրի՝ դուք ալ նոյնն ընէք » :

Աւրեմն պարտք է ամէն մարդու այս աչ-
խարհքիս վրայ Յիսուսի նմանիլ . և Պօղոս
տուաքեալ նախնի քրիստոնէից յայտնա-
պէս կ'ըսէր որ Աստուած չընդունիր զա-
նոնք 'ի յաւիտենական կեանս որ իր Արդ-
ւոյն շաւղէն կը խոտորին :

Յիսուս թէ որ կրնանք այսպէս ըսել ,
երկնաւոր կազպար մըն է յորում ամեն-
քնիս ալ պէտք է որ նորէն թափուինք ու
նոր ձև առնունք : Ինչպէս ինքն իսկ կ'ը-
սէ . թէ՛ ես ՎԵՆԵՐՈՎԵՍ զայն որ կեայ 'ի
սկզբնական մեղս . ուստի քրիստոնեայն ,
մարդն նոր , մարդն ըստ Քրիստոսի , է ճըշ-
մարտապէս մարդն՝ ճշմարիտն Ադամ : Ա-
րարչագործ Աստուծոյ մտաց մէջ քրիս-
տոնեայն է մարդ :

Յիսուսի Քրիստոսի վարուցը նմանութե-
նէն աւելի գիւրին ու աւելի քաղցր բան
չկայ : Եւ այս երկու բառիս մէջ կը բո-
վանդակուի , Սէր Աստուծոյ և սէր ընկե-
րին : Քրիստոսի աշակերտը՝ ինչ որ իր
վարդապետը կը սիրէ՝ ինքն ալ զայն կը
սիրէ , ինչ որ իր վարդապետը կը գա-
տապարսէ , ինքն ալ կը մերժէ : Ամե-
նայն խնամքով կը ջանայ որ իր վարքն Յի-
սուսի վարուցը նմանցընէ : Բստ մտացն
Յիսուսի կը խորհրդածէ . իր գատմուն-
քը նմանապէս Յիսուսի դատմանց հա-

մամիտ է , նոյնպէս իր փառաքններն ու համակրութիւնը : Եւ հանապազօրեայ ջանիւք կը փառաքի գործով ալ կատարելու գիտնարհութիւն , գհամբերութիւն , գողորմածութիւն , գհամեստութիւն և գողջախոհութիւն . որ է իր երկնաւոր օրինակին ամենակատարեալ կրօնքը : Իրեն պէս ինքն ալ կը սիրէ զաղքատս , և գթշուառս : Աշխարհքիս մէջն է բայց առանց զայն իր ոգւոյն հետ կապելու . և ջանալով Աստուծոյ նուիրել իր ամէն գործքը , խօսքը , վշտերը և ուրախութիւնները՝ իր կեանքը կատարեալ աղօթք կ'ըլլայ :

Այս է ուրեմն քրիստոնեայն , այս է մարդն : Եթէ մեր դարուս մէջ քիչ մարդիկ կան՝ պատճառն է վասն զի քիչ քրիստոնեայք կան . այսինքն է քիչ մարդիկ կան որ զիրենք 'ի ձեռն Յիսուսի կը թողուն որ նորոգուին : Մեր ընկերութեան , մեր քաղաքականութեան առաջին հարկաւոր բանը՝ հաւատքն է , կենդանի և գործնական հաւատք 'ի Յիսուս Քրիստոս : Իրմէ՝ դուրս չկայ մեծութիւն , չկայ հաստատութիւն , չկայ ճշմարիտ կեանք , չկայ ապագայ :

ԱՅՍ Է ԳՈՐԾՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ զԻ հառատասյիք ինձ :

ԺԴ

Համառօտենք . — Յիսուս Քրիստոս իր իրեք տարուան հրապարակեալ վարուցը վրայ այսպէս վկայեց :

Ան ատենուան Հրէից պէս երբ մենք
հիմա իրեն այս հիմնական հարցմունքը կ'ը-
նենք . Դո՞ս ո՞վ ես . այնպիսի յայտնի բա-
ռիւք պատասխան կու տայ՝ որուն վրայ տա-
րակոյս չմնար . ԵՍ ԵՄ ՈՐԴԻՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԱՐ-
ԴԱՅԵԱԼ :

Այդ խօսքս որ մարդուս մտաց դէմ
կու գայ և կամ ըսենք մեր միտքը կ'ապշե-
ցընէ , բոլորովին աստուածային գործքե-
րով կը հաստատուի :

Վերջապէս իր կատարեալ և ամենա-
սուրբ վարքը իր բանիցն և հրաշից վկայու-
թիւնն է :

Ուրեմն անսուտ է մեր հաւատքն որ 'ի
Յիսուս Քրիստոս :

Ա.ԻԵՏԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋԻ

ՄԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԴԺՈՒԱՐԻՄԱՅ

ԿՏՈՐՆԵՐԸ

Ա.

Աւետարանի պատմութեան մէջ կտորներ կան, որ կը շփոթեն զընթերցողս, և կարծես թէ ճշմարտութեան լոյսը կը մթագնեն :

Բայց սակայն անդրադարձութեան ու խորագոյն գիտութեան լուսովն՝ այդ նուրբ ամպերը կը փարատին : Այդ քանի մը կտորները դիւրաւ մեկնելու ու կարծեցեալ դժուարութիւնները դիւրացընելու համար, պէտք է միշտ աչուրնուս առջևն ունենանք ինչ որ Հաւատքը Յիսուսի անձին վրայ կը սորվեցընէ մեզի : Յիսուս է Աստուած, մարդ և զոհ : Այդ Յիսուսի խորհրդոյն այս

իրեք տարերաց միութեան մէջ կը գտնանք զլոյսը :

Ուստի երբ երիտասարդ մը մեր Փրկչին քաղցրութենէն շարժեալ բայց իրաստուա ծութիւնը տգիտանալով զինքը վարդապետ Քարի կը կոչէր, պատասխան կու տայ իրեն Յիսուս . — Ինչո՞ւ զիս Քարի կը կոչես . Աստուած միայն է բարի : Ստուգիւ բոլոր արարածոց և նոյն իսկ Քրիստոսի մարդկութեան բարութիւնը առնչական է : Աստուած միայն է անչափ բարութիւն , իսկութեամբ բարին , և Յիսուս միայն իր մարդկութեան տրուած յարգութիւնը չէր ուզեր ընդունիլ :

Ուրիշ առթի մէջ ալ բտաւ . « Հայր իմ մկծ է քան զիս » : Քրիստոս ճշմարիտ մարդ և միանգամայն ճշմարիտ Աստուած 'ի ձեռն խորհրդոյ՝ Մարդեղութեան պաշտօնեաց է Աստուծոյ՝ իր Հօրը , ևս առաւել իր փրկագործութեան խորհրդով Աստուծոյ անսահման արդարութեանը նուաստացեալ առարկայն է :

Արդ իբր պաշտօնեաց Հօր և գոհ մարդկութեան՝ Բանն մարմնացեալ կ'աղօթէ , կ'երկրպագէ ու կը ծառայէ Աստուծոյ , յամենայնի հնազանդելով իրեն և միշտ իր կամբը կատարելով :

Բ

Դժուարութեանց ու քնդգիմադրութեանց վրայ խօսելու ժամանակ պէտք է

որ քանի մը խօսք ալ սատանայի իշխանա-
րեանն՝ այսինքն դիտահարութեան վրայ ըսենք,
որ շատանգամ Աւետարանի պատմութեան
մէջ կը հանդիպի :

Արդ սատանային 'ի վեր քան զկար մար-
դոյ ըրած գերբնական գործոցը վրայ դրա-
կանապէս և իսկապէս ոչ ոք կրնայ տարա-
կուսիլ : Բոլոր հիները՝ թէ քրիստոնեայք
ըլլան, թէ Հրեայք և թէ հեթանոսք՝ այդ
բանդ կը հաստատեն : Այդ սատանայա-
կան զօրութիւնը ծանօթ էր իրենց յայտնի
նշաններով որոնք բոլորովին շարքեր են
այն անսովոր հիւանդութիւններէն որ ինչ-
պէս հիմա՝ նոյն ատենն ալ իրենց անձա-
նօթ չէին, ինչպէս են թալուկ, ընդարմա-
ցումն և խելագարութիւն . և այս երեւոյթս
այնչափ ճշմարտեալ և ծանօթ էր՝ որ նորա-
ծին եկեղեցւոյն թշնամիներէն ոչ ոք հա-
մարձակեցաւ զայն իրեն զէնք առնուլ Ա-
ւետարանի ճշմարտութեան դէմ մարտա-
լու :

Այս բանիս մեկնութիւնը երկայն ճառի
մը կարօտ էր որ արդի դարուս համար շատ
կարեւոր բան է : — Եւ յիրաւի Յիսուսի
Քրիստոսի հաւատալը սովորաբար սատա-
նայի հաւատալոյն համեմատ է (*): Բաւա-

(*) Սատանային վրայ եղած ուսմական կար-
ծիքները բոլորն ալ սուտ և ընդունանաբան երեւ-
կայութիւններ են : Սատանան՝ հողի մ' է անտե-
սանելի, անշօշափելի, և նեւթական ձև մը չունի :

կան է հոս ըսելն որ սուրբ գիրքը զսատա-
նան իր բոլոր ապստամբ արքանեակնե-
րովն իշխան աշխարհիս կ'անուանէ, զորն որ
աշխարհիս ճշմարիտ թագաւորը իր Մար-
գեղութեամբն ու Փրկագործութեամբը
սկսաւ վաճառել այս թագաւորութենէս զորն
որ յափշտակած էր . և թէ այդ սատուա-
ծային գործը կամաց կամաց բոլոր երկրիս
վրայ սուրբ Եկեղեցւոյ հետ տարածուելով
զարմանք չէ որ մեր կողմերս Քրիստոնէու-
թեան և առաւելապէս Հաղորդութեան
խորհրդոյն զօրութեամբը սրբուած է ,
որով աշխարհիս իշխանին կարողութիւնը
երթալով կը տկարանայ :

Այն երկիրներն ուր դեռ կուսապաշտու-
թիւնը խափանուած չէ՝ այսպիսի սատա-
նայական դիպուածներ ստէպ կը պատա-
հին . և ատոնք են առաւելապէս այս ե-
րևութիս էութեանն աւելի հաստատուն
վկայութիւններն :

Գ

Եթէ այս նիւթիս մէջ եղեր է և եթէ ու-
րիշ ամենայն բանի որ Քրիստոսի կը վե-

Ուստի ոչ եղջիւր ունի, ոչ պոչ ունի, և ոչ ալ բազ-
մաճիղ ոտքեր, ինչպէս այլանդակ պատկերները
կը նկարագրեն : Պարզամիտ բայց միանգամայն ան-
խոհեմ հաւատք մը այսպիսի այլանդակ հրէշի կեր-
պարանքով նկարելով զսատոնան՝ ուսմկաց դատո-
ղութեան սխալելուն պատճառ եղած է :

րաքերին, պէտք չէ որ յանդգնաբար և յանխորհուրդս մեկնենք: Աւետարանն իր յայտնի ու պայծառ լուսոյն հետ ունի նաև անհաստնելի խորութիւններ ալ, ՚ի փորձ այն լուսապայծառ հաւատքին, որպէս զի իրեն իսկական էութիւնը պահուի, որով և ըրած առաքինութիւնն ըլլայ օղատ և արդիւնաւոր:

« Ընտրելոց համար, կ'ըսէ Բարսեղ, ամէն բան բարի է մինչև տուրք գրոց անիմանալի կտորներն իսկ. և կը պատուեն զանոնք՝ զասն զի անոնց մէջ ալ աստուածային պայծառութիւն մը կը նշմարեն: Ընդհակառակն ամէն բան չար է ամբարբըշտաց համար, մինչև յայտնի մասերն իսկ, որոնց գաղտնիքը չըմբռնելով կը հայհոյեն »:

Տեսնալ ուղտըներուն համար մէջը լոյս կայ բաւական, դարձեալ կան բաւական մթութիւններ ալ անոնց համար՝ որ հակառակ սկզբամբ նախապաշարուած են: Բարիները լուսաւորելու համար կայ բաւական լոյս, և մթութիւններ զիրենք խոնարհելու: Իսկ չարերը կուրացընելու՝ կան բաւական մթութիւններ, և լոյս՝ զիրենք դատապարտելու ու մեղադիր ընելու:

ՓՐԿԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ

ԽՈՐՀՈՒՐԻՆ ՈՒ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Չ Ա Ր Չ Ա Ր Ա Ն Ք Ն Ե Ր Ը

Ա.

Արդէն վերը բաւական խոտած ենք այն հիմնական տարբերութեան վրայ որ շատ անգամ կ'ուրացուի, ընդ մէջ Մարդեղութեան խորհրդոյն, որով Արդին Աստուծոյ մարդացաւ, և ընդ մէջ Փրկագործութեան խորհրդոյն, որով Մարդացեալ Արդին Աստուծոյ՝ մեզի համար մեռնելով վերստին զնեց զմեզ :

Մարդեղութիւնը պարզապէս խորհուրդ մըն է սիրոյ և կենաց. Փրկագործութիւնն ալ խորհուրդ մըն է դարձեալ սիրոյ, բայց է ևս խորհուրդ քաւութեան, ցաւոց, նուաստութեան և մահու :

Մարդեղութեամբ է Յիսուս այր փառաւոր. Փրկագործութեամբ՝ եղաւ այր ցաւոց:

Մարդեղութեամբ ուզեց զմեզ Աստուած իրեն որդեգրել փոխանակ զի առաջ ծառայ էինք: Իսկ Փրկագործութեամբ ջնջեց Աստուած զսկզբնական մեղս, զմեզ բարձրացուց և դարձեալ իրեն կոչեց զմեզ՝ որ իրմէ մերժուած էինք մեր յանցանօք:

Թէ որ մարդս մեղանշած չլլար, Յիսուս՝ Որդին Աստուծոյ, և որդին Մարիամու, պիտի ըլլար Քահանայապետ, Թագաւոր, ինքնիշխան պետ արարչութեան: Բայց մարդս մեղանշելովն ու Քրիստոսի Փրկիչ ըլլալովը, Բանին մարմնացելոյ այդ փառքն ապաշխարութեան քօղով ծածկուեցաւ, և յարատե ու ամենակարող հրաշքով մը ծածկեց իր փառքը կալով՝ ի նուաստութեան և ՚ի վիշտս. որն որ մեր մեղացը հետեւանքն էր:

Եւ որ մեծն է քան զամենայն յանձն առաւ մեռնիլ, որով կը տեսնուի Փրկագործութեան խորհրդոյն մեծութիւնը: Իարձեալ իր վրան առաւ մեր նախնի ապստամբութեան պատիժը. և մենք սիրոյ և հաւատոյ գործքերով զմեզ մեր Փրկչին հետ միացընելովն իս արժանաւոր հատուցում մը ըրած կը սեպուինք, և կամ այսպէս ըսենք մեր պարտքն առ Փրկիչն հատուցած կ'ըլլանք. մեր երկրաւոր կեանքն իրեն նուիրելով ինքն ալ մեզի իր յաւիտենական կեանքը կու տայ:

Բ

Այս մտածութիւնս հիմնական է և Լուսթեր այդ բանդ ամենեւին չուզեց ընդունիլ. որով և Փրկագործութեան խորհրդոյն վրայ այս մոլորական առաջարկութիւնս ըրաւ : « Մեղանչէ առանց երկմտելու, կըսէր իր բարեկամներէն մէկուն, բայց հաւատա նաև աներկմիտ : Ես ինձի համար կ'ուզէի մէկ նոր զարհուրելի մեղք մը գրանել որ օրը հազար անգամ գործելովս սատանան կատողեցընէի : Միթէ Քրիստոս մեզի համար չմեռաւ, և միթէ իր արդարութեան վերարկուովը չիճածկեր իմ մեղքերս » : Լուսթեր բոլոր քրիստոնէական բարոյականն ու Փրկագործութեան խորհրդոյն տնտեսութիւնը կործանելով կը կարծէր որ Քրիստոսի արդեանց մասնակից ըլլալու համար բաւական էր հաւատալն որ Յիսուս Քրիստոս գնեց զմեզ :

Թէ որ այսպէս ըլլար՝ քրիստոնէական կրօնը զագրագործութեանց և ամենայն ախտից գպրոց մը պիտի ըլլար, և ամէն մոլութիւն, ամէն յանցանք, այդ գիւրագին անմեղութեան վերարկուին տակ կարենային պիտի ծածկուիլ : Բայց ճշմարտութիւնը շատ տարբեր է, և հաւատքն որ կը փրկէ զմեզ՝ է ամբողջապէս և կենդանի միաւորութիւն 'ի Յիսուս Քրիստոս Փրկիչն մեր :

Յիսուս եկաւ և փրկեց զմեզ որպէս զի մենք ալ ընդունինք զինքն ու սիրոյն սէր փոխարինենք : Արդ սէրն ու հաւատքը՝ անպատուղ և մտացածին բան մը չեն . այլ սկիզբ մը քրիստոնէական կենաց և բարի գործոց , ինչպէս ինքն իսկ Փրկիչն մեր ըսաւ . « Ով որ կը սիրէ զիս՝ իմ պատուիրանն ներս ալ կը պահէ » : Թէ որ Աստուած առանց մեր գործակցութեանը փրկե՞ր զմեզ , մենք մարդիկ չէինք ըլլար , հապա մէյմէկ գործիք :

Մենք Քրիստոսի հետ միանալով և իրեն հետ մի ըլլալով իրեն արդեանց և իր աստուածային և յաւիտենական կենացը մասնակից կ'ըլլանք . և ինքն ընդհակառակն , իր վրայ կ'առնու մեր մեղքերը , մեր թշուառութիւնները , և մեր վրայ ծանրացեալ մեծ պատիժը : Կ'ըլլայ 'ի մեզ մեղաւոր և արժանի մահու , և մենք կ'ըլլանք 'ի նմին որդիք Աստուծոյ և որդիք լուսոյ :

Գ

Յիսուսի չարչարանաց խորհրդոյն վրայ հաւատոյ ու սիրոյ աչօք պէտք է նայինք :

Թէ որ ըստ արտաքնոյն և ըստ զգայարանաց միայն դատենք , մեզի կ'երևնայ որ մարտիրոսներէն շատերը Յիսուսի չարչարանքներէն աւելի քաշեցին . բայց երբոր Փրկագործութեան խորհուրդը մէյմը քննելու ըլլանք , ամէն բան կը փոխուի ,

և Յիսուսի ցաւերն ու չարչարանքները բոլոր աշխարհիս ցաւերը կ'անցնի :

Միով բանիւ, Յիսուս ոչ միայն է Աստուած Ստեղծիչ և գերազոյն Տէր, այլ է ևս կեդրոն բոլոր արարածոց և մարդկութեան՝ անբաժանապէս միացընելովն իր աստուածային և մարդկային բնութիւնքը՝ յանձն իւր : Եւ ինչպէս է սուրբն սրբոց, այսպէս ալ նաև մարդն մարդկանց :

Փրկիչն մեր բոլոր աշխարհի և մարդկանց մեղքերն իր վրան բեռնաւորած ելլաւ Աստուծոյ իր հօրը դիմաց, և պիտի բառնայ մինչև ցվախճան դարուց : Եւ որովհետև Աստուած անվրէպ և կատարեալ արդարութիւն է, և մեր ամէն մեղքերն ըստ իրենց ծանրութեան կը պատժէ պէտք է տեսնանք հաւատոյ աչքով մեր երկրպագելի Փրկիչը, աշխարհի բոլոր մեղաց անիմանալի բեռան տակ և ամենայն ժամանակաւոր ու յաւիտենական վշտաց դեռ աւելի անըմբռնելի բեռան ներքեւ ծանրացած, որ անոնց անհրաժեշտ պատիժն է :

Այս բանիս յայտնի ապացոյց մըն է այն հին քրիստոնէական աւանդութիւնը թէ՛ Քրիստոս իր կենաց մէջ ոչ երբէք ծիծաղեցաւ : Իր բոլոր կեանքը իսկապէս չարչարանք մը եղաւ, և վերջապէս Գողգոթան լրումն տուաւ այդ ահաւոր քաւութեան կատարմանը :

Դ

Ամբողջ իրեք ու կէս տարի Յիսուս ինք-
զինքը յայտնեց աշխարհի հրաշագործու-
թեամբ և փրկութիւն քարոզելով: Ով որ
ուզենար տեսնել ու լսել, կրնար համո-
զուիլ:

Չատկի տօները կը մօտենային, և Փա-
րիսեցւոց ու Գալաաց երկնաւոր վարդա-
պետին դէմ ունեցած ատելութիւնն ալ զայ-
րացեր էր: Բեթանիոյ մէջ գործած Ղազա-
րու հրաշագործ յարութեանը պատճառաւ
ժողովք ըրեր էին, ու բարկութեամբ կու-
րացեալ՝ Փրկչին սրբազան նզովք կարդա-
ցեր էին: Չէին գիտէր խեղճերն որ իրենց
կամաց դէմ գործիք պիտի ըլլալին: Աս-
տուծոյ գթութեանն որով զաշխարհս պիտի
փրկէր:

Որդին Աստուծոյ հնազանդութեան և
զօրէնս յարգելու օրինակ տալու համար,
անթերի կը կատարէր ինչ օրէնք որ Սինայ
լեռան վրայ դարերով առաջ տուեր էր
Մովսէսի: Արդ Տօնէն քանի մը օր առաջ
Երուսաղէմ գնաց որ Առաքելոց հետ տօ-
նը կատարէ ու զատկական գառը մտրթէ.
Ճշմարիտ պատկեր զոհին, յորում ինքն
Որդին Աստուծոյ, Գառն Աստուծոյ, աշ-
խարհքիս փրկութեանն համար պիտի զո-
հուեր: Երուսաղեմայ ժողովուրդն իր գոր-
ծած մեծամեծ ու բազմաթիւ հրաշքներուն

վրայ քրանչացած և իր աստուածային գըթութենէն ու քաղցրութենէն շարժեալ, խուռն բազմութեամբ իրեն ընդ առաջ վազեցին, որով թագաւորն Սիոնի յաղթանակաւ մտաւ Երուսաղէմ:

Կայիափա քահանայապետն այս յաղթական մուտքին վրայ սաստիկ նախանձով դառնացեալ, Հրէից մեծ կրօնական ժողովը գումարեց, որուն մէջ միաբան որոշեցին որ ծածուկ բռնեն զՅիսուս: Այս որոշմունքս հրապարակաւ չհամարձակեցան գործադրելու, վասն զի ժողովրդեան Յիսուսի վրայ ունեցած համարմունքէն կը վախնային:

Իաւադրութիւնն իրենց կարծածէն աւելի շուտով յաջողեցաւ, Յիսուսի աշակերտաց մէկուն մատնութիւնն իրենց յարմար գործիք ըլլալով. այն է Յուդա Իսկարիովտացին՝ որուն անունը սոսկում մը կը բերէ մեզի: Յուդա երկայն ժամանակէ ՚ի վեր այդ փոքրիկ ընկերութեան արկղապետն էր, և ինչ որ Յիսուսի ու իրեն աշակերտաց ձեռքը կ'իյնար՝ ինքը կը պահէր: Յիսուս և իր առաքեալները սեպհական ստացուածք մը չունէին, բայց բարեպաշտ հաւատացեալք և քանի մը սուրբ կանայք երկնաւոր վարդապետին ու իրեն աշակերտաց պիտոյքը կը հոգային հանապազօրեայ ողորմութեամբ: Այդ քիչ մը ստակը Յուդայի սրտին մէջ ազակութեան սոսկալի ախտը վառեց. կամայց

կամաց սիրտը կարծրացաւ, անտարբեր սգւով սկսաւ անկէ վերջը Յիսուսի հրաշիցը վրայ նայիլ, և որ շարն է իրեն երկնաւոր խօսքերուն քաղցրութիւնը չըմբռնեց: Չարչարանաց օրէն եօթը օր առաջ երբ Մազդազէնացին Բեթանիա գեղն իր Թանկագին և անուշահոտ իւղը Թափեց յոտս Փրկչին, զորն որ Յուդա իրեք հազար դահեկանի (*) արժեցընելով նեղացաւ՝ աղքատաց հոգը պատճառելով, և երբ Յիսուս խափու յանդիմանեց իրեն այդ տրտունջն, ան ատենէն միտքը դրաւ վրէժն առնելու ու իր վարդապետը մատնելու:

Առիթն ալ յարմար էր: Աւագ հինգշաբթի օրը, սրբապիղծ առաքեալը գնաց Կայիափայի ու մեծ ժողովոյն դիմացն ելաւ, ըսաւ. — « Ինձի ինչ կու տար, թէ որ ես զանիկայ մատնեմ ձեզի »: Ան ատեն դաշինք դրին հետն օր իրեն երեսուն (**), արծաթէ դահեկան տան, որն որ գերի մը սովորական գինն էր: Ասով Հրեայք առանց գիտնալու սուրբ գրոց մէջի հռչակեալ մարդարէութիւնը կը կատարէին, որ կը քարոզէր թէ Մեծիայն երեսուն դահեկանով պիտի ծախուէր Իսրայելի որդիքներէն:

Յուդա խուճը մը Տաճարի զինուորներէն

(*) Գրէթէ 1000 Ֆրանգ:

(**) 100 Ֆրանգ:

ու նաև խել մը ծառաներ հետն առած՝
բուրս ելաւ :

Ե

Աւագ հինգշաբթի իրիկունն Ապրիլի 1 կէն
Յիսուս իր Առաքեալները Սիոն լեռան վրայ
տուն մը ժողովեր էր, այն տեղն ուր յա-
ռաջ քան զչինութիւն տաճարին Տապա-
նակն Աստուծոյ կեցեր էր, ուր որ էր նաև
Դաւթի գերեզմանը : Ըստ մովսիսական
արարողութեան Զատիկը կատարեցին, ու
կերան զատկական զառք, և զհացն անխը-
մոր ինչպէս որ օրէնքը կը պատուիրէր :

Յիսուս այս սրբազան ընթրիքէն վերջը
Հաղորդութեան խորհուրդը հաստատեց :

Գիտնալով որ ալ իր ժամանակը հասեր
էր ու պիտի թողուր այս աշխարհքս, իր
երկնային սիրովն ուզեց իր որդւոցը, ու-
րոնք պանդուխտք էին յաշխարհի, երկ-
նաւոր կերակուր մը թողալ, որուն վախ-
ճանն էր գիրենք երկնաւոր կենաց սրբ-
բութեան մէջ զօրացնել ու պահպանել :
Հացն քրիստոնէից, այդ հոգևոր կերա-
կուրն, նոյն ինքն Յիսուսն է. իսկպէս ներ-
կայ՝ թէպէտ ընդ քօղով բայց ընդ երևու-
թիւք սրբոյ Հաղորդութեան ծածկուած :

Ուստի հաց մը առաւ իր սուրբ և երկր-
պագելի ձեռաց մէջ ու աշուրներն եր-
կինք վերցընելով, օրհնեց զայն, կտրեց
ու Առաքելոց առաւ բսելով :

« Առէք ու կերէք ամենքնիդ ալ, վասն
զի այդ իմ մարմինս է » : Վերջը գառաթ
մը գինի ձեռքն առաւ, նոյնպէս օրհնեց
ու Առաքելոց տուաւ ըսելով .

« Առէք ու արբէք ամենքնիդ ալ, վասն
զի այդ է իմ արիւնս, արիւն նորոյ և յաւի-
տենական ուխտի, խորհուրդ հաւատոյ
որ ձեզի ու բազմաց մեղաց քաւութեանը
համար պիտի թափուի : Եւ ամէն անգամ
որ այս իմ ըրածս կ'ընէք, 'ի յիշատակ ինձ
ըրէք » :

Յուզա ուրիշ աշակերտաց հետ՝ ինքն ալ
հաղորդուեցաւ, քայց սրբապղծութեամբ
խզելով այն վերջին կապն ալ որով դեռ ևս
կապեալ էր ընդ Որդւոյն Աստուծոյ, գնաց
ու իր վարդապետը մատնեց :

Երբ Յիսուսի քովէն ելաւ, Տէրն մեր իր
Առաքելոց հետ գոհութեան՝ ազօթքը կա-
տարեց . Յիսուսի սիրելի աշակերտն որ
ընթրեաց միջոց գլուխը իր բարի վարդա-
պետին կրծոցը վրայ դրեր էր, աւանդեց
մեզի գրութեամբ Յիսուսի այս ընթրեաց
միջոց առ Առաքեալս խօսած վերջին սրա-
շարժ խօսքերը (*): Հոն կը մեկնէ Յիսուս
իր մեզի հետ միանալուն գաղտնիքը :

Այդ խօսակցութենէն՝ մանաւանդ թէ
Աւետարանին ըսածին պէս օրհնութենէն
վերջը, Փրկիչն մեր մեկնեցաւ վերնա-

(*) Յովհաննու Աւետարան . ԳԼ . ԺԳ-ԺԸ :

տունէն իր մետասան Առաքեալներովը ,
և Ձիթենեաց լեռը գնաց՝ որ Երուսաղե-
մայ արևելեան կողմը պզտի բլուր մըն էր :

Հոն հասնելով Գեթսեմանի անունով հա-
սարակաց պարտէզ մը մտան , ուր աղքա-
տաց և ճամբորդներու համար մասնաւոր
ապաստանարաններ կային : Յիսուս և իր
աշակերտները շատ անգամ գիշերն այն
տեղուանքը կը քաշուէին հանդչելու ու
աղօթքի գրադելու համար :

Յուզա աս բանս գիտէր՝ անոր համար գի-
նուորներն ու կայիափայի կողմանէ խոր-
կուած մարդիկները գէպ ՚ի այն կողմը տա-
րաւ :

Զ

Յիսուս Գեթսեմանի մտնելուն պէս՝ իր
աշակերտներուն ըսաւ . « Դուք հոս կեցէք
ու ինձի սպասեցէք , կ'ուզեմ քիչ մը հե-
ռուն երթալ ու աղօթքս ընել » : — Իայց
հետն առաւ իր իրեք սիրելի առաքեալնե-
րը , զՊետրոս՝ հաւատոյ աշակերտը , զՅով-
հաննէս՝ սիրոյն աշակերտը , և զՅակոբ՝
աղօթքի աշակերտը :

Եւ այն ատեն սկսաւ Յիսուսի չարչա-
րանքը :

Յիսուս իր սուրբ մարդկութիւնը Հօր
Աստուծոյ արդարութեան ձեռքը թողլով
սկսաւ մահուան առաջին տաղնապներն
զգալ զորն որ մեր փրկութեան համար պի-

տի կրէր : « Հողին տրտում է մինչև ցմահ ,
ըսաւ իր իրեք առաքեալներուն , հոս կե-
ցէք ու ինձի հետ հսկեցէք » : — Ու տրտում-
թենէն և սրտնեղութենէն տազնապած ,
քիչ մը առաջ անցաւ ու այրի մը մէջ մտաւ ,
զորն որ մինչև հիմա կը յարգեն Քարայր
ցաւոց անուանելով : Հոս Յիսուս երեսը
գետին տարածած մարմրուքի ու անպատ-
մելի ցաւոց մէջ ինկաւ :

Մարդկային ազգին բազմաթիւ մեղքե-
րը հեղեղի մը պէս զբան թափեցան : Սա
տանան մօտեցաւ իրեն , ինչպէս արեն մը
անապատին մէջ , և չորս կողմէն նեղուած
Փրկիչն մեր աղաղակեց իր Հօրը . « Հայր
իմ , թէ որ կարելի է , այս չարչարանաց
բաժակս հեռանայ ինձմէ . բայց քու կամքդ
ըլլայ և ոչ իմս » : — Ան ատեն սկսաւ Յի-
սուս արիւն քրտնիլ , որ մինչև գետին կը
կաթկըթէր և մէկ կողմանէ իր ջերմ ա-
ղօթքները կը կրկնապատկէր :

Հոս՝ ինչպէս նաև բոլոր Աւետարանի
մէջ , Յիսուսի խորհուրդն ըմբռնելու հա-
մար , պէտք չէ մտնալ որ ինքն ճշմար-
տապէս և կատարելապէս մարդ էր , և
մարդկային բնութեան ամէն կարողու-
թեամբ զարգարեալ և « Յամենայնի եղ-
բարց նմանեալ բաց ՚ի մեղաց » , ինչպէս
որ կ'ըսէ Պօղոս Առաքեալ :

Պէտք է նաև մտածենք որ այդ մարդա-
ցեալ Աստուածն՝ է այդ ցաւոց , վասն զի
մեր մեղաց մեծ զոհն ու մարտիրոսն է :

Մեր մեղքերն են որ իրեն չարչարանաց պատճառ եղան , և աստուածապան Հրեայք արտաքին գործիք միայն եղան այն սոսկալի եղեռան : Որդին Աստուծոյ յաւիտենականն և երկրպագելին , կը տանջուէր այսպէս իր մարդկութեամբը , բայց իր արտասուացն ու մահուան՝ բոլորովին աստուածային երևոյթ մը կու տար :

Այս գերբնական պատերազմէս ժամ մը վերջը , Քրիստոս արեան քրտինքով թաթխուած իրեն Առաքելոց մօտեցաւ : Անոնք ալ աշխատութենէ և տրտմութենէ յոգնած , քնացեր էին . « Ի՞նչ , ըսաւ անոնց Յիսուս , չկրցա՞ք ինձի հետ ժամ մը արթուն կենալ : Արթուն կեցէք ու աղօթք ըրէք , որ փորձութենէ չի յաղթուիք , որ ահա մօտենալու վրայ է » : Աս ըսելով նորէն հեռացաւ՝ ու սկսաւ իր առաջին աղօթքը շարունակել . Իարձեալ երկրորդ անգամ մօտեցաւ իր պարտասեալ աշակերտացը քով , որոնց քունը նորէն տարեր էր . Յիսուս իր աշակերտացն այսպիսի անհոգ կերպը տեսնելով տրտմած , թողուց զիրենք ու նորէն սկսաւ աղօթել : Ինչպէս Յիսուսի՝ նմանապէս մեզի համար ալ աղօթքը պատերազմի և յաղթութեան մեծ նախապատրաստութիւն մըն է :

Բայց Յուգա երթալով կը մօտենար : Յիսուսի մահուան ունեցած տաղնապը գրեթէ իրեք ժամ տևեց . — Կէս գիշեր էր : Փրկիչն մեր հանգարտ և հեղձ վերջին

անգամ մըն ալ մօտեցաւ իր Առաքելոց ,
ու դառն տրտմութեամբ մը ըսաւ . « Ա՛լ
ասկէ վերջը կրնաք հանգչիլ ու քնանալ .
ահաւաստիկ զիս մատնողը կը մօտենայ » : Ա-
ռաքեալներն այս խօսքէս զարհուրած ոտք
ելան . նոյն միջոցին ալ Յուդա զինուորնե-
րով ու խել մը բազմութեամբ պարտէզը
մտաւ : Յուդա Հրէից այս նշանս տուեր
էր . « Զով որ ես պահնեմ , այն է Նազով-
րեցի Յիսուսը , բռնեցէք և զգուշութեամբ
կապեցէք զինքը » :

— « Վարդապետ , ողջոյն քեզ , ըսաւ
Յիսուսի մօտենալով , ու պագաւ զինքը » :

— » Բարեկամ , պատասխանեց Փրկիչն
քաղցրութեամբ , հոս թնչ բան ունիս : Ի՛նչ
համբուրելով կը մատնես , ո՛ր Յուդա , զոր-
դին մարդոյ » :

Վերջը զինքը բռնելու եկող ամբոխին
դիմացն երթալով ըսաւ անոնց . « Զով
կ'ուզէք » :

Ամենքը մէկտեղ պողոսցին . — « Նազով-
րեցի Յիսուսը » :

— « Ես եմ » , ըսաւ Յիսուս :

Այս խօսքիս ամենքը զարհուրած ետ
մղուելով գետնի վրայ ինկան :

Վերջին անգամ մ' ալ Որդին մարդոյ՝
ուզեց իր Որդի Աստուծոյ ըլլալը յայտնել ,
իրեն դահճացն ալ ցուցրնելու համար թէ
ինքն էր իրենց Տէրը , և թէ ամէն բան կա-
մաւորապէս յանձն առեր էր , թէ՛ նուա-
սանալ , թէ՛ չարչարիլ և թէ՛ մեռնիլ :

Ձինուորներն ոտք ելան՝ բռնեցին զՅիսուս, կապեցին ու ձեռնելով և նախատելով զինքը Չիթենեաց սարտեղէն հանեցին ու Աննա Քաւհանայապետին տարին: Նոյն տարին որ կայիափան էր Հրէից գերագոյն Քաւհանայապետը, իր արքունեաց մէջ Քաւհանայից մեծ ժողովը գումարեց:

Առաքեալք, որ ազօթքէ թուլցած ու անհոգ կեցեր էին, երբոր տեսան թէ Հրեայք զՅիսուս բռնեցին, վատութեամբ ձգեցին փախան: Սուրբն Պետրոս աւելի արի գբանուելով իր վարդապետը չթողուց, բայց ինքն ալ վերջը միւս առաքելոց տկարութեանը հետեւեցաւ ու սկսաւ ետ քաշուիլ՝ բաւական սեպելով հետուէն իր երկնաւոր վարդապետին ետեէն երթալը:

Բայց Ս. Յովհաննէս ալ քիչ պտենէն ետեէն հասաւ, և կայիափայի արքունեացը դռնապան գերւոյն հետ ծանօթ ըլլալով Պետրոսն ալ ներս խոթեց և երկուքը միատեղ հոռովայեցի պինուորաց խումբին մէջ խառնուելով գաւթին մէջի կրակարանին քովը գնացին:

Է

Յիսուս Աննայի դիմացն ելաւ: Աննա մէկէն սկսաւ Յիսուսի վարդապետութեանն ու իր աշակերտաց վրայ հարցմունքներ ընել: «Ես հրապարակաւ ու բոլոր աշխարհի դիմաց խօսեցայ, պատասխանեց հե-

զութեամբ մը Փրկիչն մեր : Իմ վարդապետութիւնս ժողովրդանոցներուն ու Տաճարին մէջ համարձակ ու բոլոր ժողովրդեան դիմաց քարոզեցի : Ինչո՞ւ ուրեմն հիմա ինձի կը հարցնես : Իմ վարդապետութիւնս լսողներուն հարցուր . անոնք քեզի կը վկայեն իմ խօսածներս » :

Անօրէն գինուոր մը , Ախուտի այս խօսքերս քահանայապետին նախատիւք սեպելով , ապտակ մը զարկաւ ըսելով . « Քահանայապետին այդպէս պատասխան կուտաս » :

— « Թէ որ գէշ բան մը խօսեցայ ցըցուր , պատասխանեց Փրկիչն մեր քաղցրութեամբ և երկնային վեհանձնութեամբ մը , բայց եթէ աղէկ խօսեցայ , ինչո՞ւ կը զարնես » :

Փրկիչն մեր իր բոլոր չարչարանացը միջոց կարծես թէ գործադրել ուզեց բոլոր քրիստոնէական առաքինութեանց ամենէն հարկաւոր և ամենէն վեհ օրինակները , ասոնց հետ միացընելով ամէն տեսակ ցաւերն ու նուաստութիւնները : Իր հոգեվարութեան միջոցն ալ ցրցուց ինքզինքն յաղթող վհատութեան ու վատ տրտմութեան և յուսահատութեան , 'ի քառութիւն մեր անչափ զուարճութեանցը , ցրուեալ մտացն ու Աստուծոյ ծառայութեանը մէջ թուանալուն : Ինքզինքն ըրաւ մեզի օրինակ հանապազորդութեան յաղթս , ձանձրութեան և գաղջութեան մէջ

արիանալու, և միով բանիւ ամէն տեսակ փորձութեանց յազթելու: Իր վատ ու տկար Առաքելոցն ու մանաւանդ մատնիչ Յուդային վրայ ցըցուցած քաղցրութեամբն կը սորվեցընէ մեզի ողորմածութիւն և նախատանաց ներումն: Վերջապէս եթէ ապտակուինք ալ և կամ ծանր նախատինք մը կրենք, պէտք է դառնանք նայինք մեր վարդապետին որ իր անարգ ծառաներէն մէկէ մը ապտակուեցաւ, բայց իր սրտին խաղաղութիւնն ու այն անմեղութեան վեհութիւնն անաղարտելի պահեց:

Ը

Որդին Աստուծոյ քիչ կեցաւ Աննայի քով:

Կայիափա՛ որ ընդդէմ ամենայն կարգաց գիշերանց ժողովեր էր Քահանայից մեծ Ժողովը, որոնք քսանուիրեք հոգի էին, իմաց տուաւ Աննայի և զՅիսուս Ժողովքին դիմացն հանեց:

Այս ամպարիչտ դատաւորներն, որոնք դատաստան ընել չէին ուզեր հապա միայն դատապարտել՝ սուտ վկաներու ստակ կերցուցեր էին, որոնք եկան ամբաստանեցին հետզհետէ զՏէրն մեր. բայց իրենց վկայութիւններն ամենայայանի նշաններով մէկմէկու դէմ կ'ելլային:

« Զքեզ ամբաստանողներուն պատաս-

խան չեն տար » . հարցուց Քահանայապետը Յիսուսի հանդարտ կեցուածքէն զարմացած :

Բայց Յիսուս լուռ կեցաւ :

« Կ'երգուընցընեմ զքեզ յանուն Աստուծոյ կենդանւոյ , ըսաւ Կայիափա ոտք ելլելով , ըսէ մեզի դ՛ու ես Քրիստոս , Աստուծոյ ամենասուրբ Որդին » :

— « Այո՛ , դու կը վկայես որ եմ , պատասխանեց Յիսուս , ու պիտի տեսնաք զՈրդին մարդոյ որ Աստուծոյ մեծվայելչութեան աջակողմը պիտի երևնայ ամպերու մէջ :

— « Ա՛լ մեզի ի՛նչ վկայութիւն պէտք է , ըսաւ Քահանայապետն իր զգեստները պատռելով : Իր բերնէն լսեցինք իրեն հայհոյութիւնը :

— « Արժանի է մահուան » . պոռացին ամէնքը միաբերան : Եւ Փրկչին վրայ յարձրկելով , զինուորաց ու ծառայից հետ սկսան զինքը ծեծելու երեսին թքնել : Վերջը քաշեցին զինքն ու պալատին բանտերուն մէկուն մէջ տարին . Աստուծոյ վիրաւորեալ և աղտոտած երկրպագելի երեսը քօղովմը ծածկեցին , և ողորմելիները կը զարնէին ու ծաղր ընելով կըսէին . « Քրիստոսսդ , մարգարէացիր մեզի թէ ո՛վ է զարնողը » :

Յիսուս այս կերպով խել մը ատեն նախատուեցաւ :

Հարցափորձի ժամանակ Պետրոս Լայիափայի գաւթին մէջ անթիւ բազմութեան հետ խառնուեր էր :

Քեթսեմանի մտնելէն առաջ իր վարդապետին համար իր անձը զոհելու խոստացեր էր . տարակոյս չկայ որ սրտանց էր ըրածը՝ բայց ինքնահաւանութեամբ . և Յիսուսի ազդարարութենէ վերջն ալ աղօթք ընելու տեղ քնացեր էր : « Ամէնքն ալ գրեզ թողու որ ըլլան՝ ես գրեզ չեմ թողուր » , ըսեր էր . առ որ Արդին Աստուծոյ տրտմութեամբ մը պատասխանեց . « Նոյն իսկ այս գիշեր գեռ արաղաղը չկանչած , իրեք անգամ զիս պիտի ուրանաս » :

Եւ իրաւցընէ Պետրոս իրեք անգամ ուրացաւ իր վարդապետը : Քաւթը մտնելու ժամանակ աղախին մը իր խօսքը կտրելով , հարցուց իրեն թէ ինքն ալ այն Նազովրեցի Յիսուսին աշկերտներէն էր : Ան ատեն Պետրոս շփոթած պատասխանեց . « Ո՛վ կին դու , ես զինքը և ոչ իսկ կը ճանչնամ . ու չեմ հասկընար թէ ինչ կը խօսիս » :

Աւ բոլորովին այլայլած զինուորներուն մէջ մտնելով կրակարանին մօտեցաւ : Քանի մը վայրկենէն ուրիշ կնիկ մ'ալ անցաւ՝ ու զինքը տեսնելով հոն ժողված բնգմութեան ջըցուց զինքն . ու երբոր երկրորդ անգամ ալ հարցուեցաւ , տկար Առաքեա-

լը նորէն ժխտեց ու երգմունք ալ ըրաւ որ այն մարդը չէր ճանչնար :

Դամ մը վերջը Քահանայապետին ծառաներէն մէկն որ Յուդայի հետ Ձիթենեաց պարտէզն եկեր էր, դաւիթը մտաւ, ու ճանչնալով զՊետրոս՝ ըսաւ իրեն. « Դու ալ Յիսուսի հետ պարտէզին մէջ չէիր » : Այն ատեն Պետրոս սկսաւ նզովել ու երգնու կրորդ անգամ որ ոչ երբէք ճանչցեր էր զՅիսուս :

Ու մէկէն աքաղաղը պոռաց :

Նոյն միջոցին Փրկիչն մեր խորհրդարանէն ելած բանա կ'երթար : Պետրոսի քովէն անցնելու ատեն՝ յանդիմանութեան և կարեկցութեան աչքով մը նայեցաւ անոր երեսը : Եւ Պետրոս այդ աստուածային նայուածքէն շարժեալ՝ յիշեց իր վարդապետին մարգարէական խօսքը : Բաք ելաւ ու մէկէն դուրս ելլալով, դառն արցունքներ թափեց իր սխալմունքին վրայ : Ս. Պետրոսի այս ուրացութեան վրայ սրտաշարժ աւանդութիւն մը կ'ըսէ որ մէկէն դաւթէն ելաւ ու սուրբ Կուսին և Յովհաննու քով դնաց որպէս զի զօրանայ ու միութարուի անոնցմէ, որոնք Յիսուսի ամբողջ շարժարանացը միջոց քովէն չի բաժնուեցան :

Պետրոսի ուրացութիւնը Քրիստոսի ամենամեծ ցաւերէն մէկն եղաւ : Պետրոս իր ընտրեալ աշակերտն էր և որոշուած էր իրրև տպագայ գլուխ Առաքելոց և բոլոր

Եփեղեցւոյ , և իր փոխանորդը պիտի ըլլար աշխարհքիս վրայ . իրեն այսպէս թողուլը զՅիսուս այնչափ աւելի դառն էր , որչափ որ Յիսուսի վատահուժիւնն ու սէրն ալ կատարեալ էր :

Ցաւալից զո՛հ քաւութեան մեր ապերախ տութեանը ընդդէմ բարերարին Աստուծոյ :

Ժ

Պետրոս մեղանշելէն վերջը զզջաց : Լացաւ , վազեց առ Մարիամ , ու Յիսուսի ուղորմութենէն յոյսը չկտրեց :

Յուդա ալ զզջաց , կ'ըսէ Աւետարանը , երբոր տեսաւ թէ իր եզեռնը ինչ սոսկալի վախճան ունեցաւ : Բայց երկու տեսակ զզջալ կայ . մէկն որ 'ի սիրոյ կու գայ և առ Աստուած կը տանի , միւսն անարգ ամօթէ կը ծնանի , և ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ յուսահատութիւն : Այս էր ահա Յուդայի ցաւալի զզջումն ալ , որ երբ տեսաւ թէ իրեն այնչափ բարիք ընողն 'ի մահ գատապարտուեցաւ , զնաց Քահանայապետներուն ու այն երեսուն արծաթը զիմացնին նետելով , « Մեզայ , ըսաւ , որ Արդարոյն արիւնը ձեր ձեռքը մատնեցի » : Անոնք նեզանալով մերժեցին զինքն . ան ալ յուսահատութեամբ ու սոսկմամբ գառնացած , խելացնորի մը պէս դուրս ելաւ ու զնաց քաղքէն հեռու ծառէ մը ինքզինք կախեց :

Մարմինը պայթեցաւ ու աղիքները թափեցան : « Վայ անոր որուն ձեռքովն Արդին մարդոց մատնուի, ըսեր էր Յիսուս Քրիստոս . և աւելի աղէկ էր որ այնպիսի մարդը և ոչ իսկ ծնած ըլլար » :

Անձնասպանութիւնն աններելի մեղք մըն է : Մարդս աշխարհքիս վրայ ինչ մեղք ալ գործէ՝ պէտք է Փրկչին գթութիւնն յիշէ . և ընդհակառակն յուսահատութիւնը թերևս մի միայն մեղքն է, որ զմարդ բոլորովին կը բաժնէ յԱստուծոյ :

ԺԱ

Առաւօտը կանուխ կայրափա երկրորդ ժողովք մ'ալ բրաւ, որուն ներկայ էին ոչ միայն Քահանայապետներն՝ այլ նաև ժողովրդեան ծերերը, օրինաց Բախրներն ու Փարիսեցիք : Փրկիչն մերնորէն քննուեցաւ, և դարձեալ հաստատեց որ ինքը Քրիստոսն էր, Արդին Աստուծոյ մարդացեալ : Որով և նախընթաց իրիկուան դատապարտութիւնը հաստատուեցաւ : Բայց որովհետև հռովմայեցւոց կողմանէ դրուած կուսակալը միայն կրնար մահուան վճիռը հաստատել՝ Յիսուս Պոնտացի Պիղատոսին պալատը տարուեցաւ, որն որ այն ատեն Տիբերիոս կայսեր անուամբն Երուսաղեմայ քողաքապետն էր :

Պիղատոս տիպար և անձնասէր մարդ մըն էր, ու զամէնքը հանելու փափաքով ին-

չուան արդարութիւնն ալ ոտքի տակ կ'առնուր : Առաւօտեան ժամը վեցն էր (*) երբ Յիսուս Պիղատոսի ատեանն ելաւ : Հրեաները ամբաստանեցին զՓրկիչն իբր յանցաւոր խել մը եղեռնութեանց , որոնց մէջ գլխաւորներէն մէկն էր իբրև ապստամբեցուցիչ , և ինքնասաց թագաւոր Իսրայելի ընդգէմ իշխանութեան Տիրերիոս կայսեր :

Ուստի Պիղատոս հարցմունքներ ըրաւ Յիսուսի . և անոր վեհանձն ու քաղցր կերպին վրայ զարմացած . « Դ՞ո՞ւ ես թագաւորն , ըսաւ » : — « Այո՛ , պատասխանեց Քրիստոս , դու կ'ըսես : Ես թագաւոր եմ , բայց իմ թագաւորութիւնս այս աշխարհքիս վրայ չէ : Եթէ իմ թագաւորութիւնս այս աշխարհքիս վրայ ըլլար , իմ ծառաներս չորս կողմն առած զիս կը պաշտպանէին : Ես աշխարհք եկայ որ քարոզեմ ըզճմարտութիւնն : — Է՛հ , ինչ է այս ճմարտութիւնը » . հարցուց Պիղատոս . և առանց պատասխանին սպասելու , Հրէից դարձաւ ու ըսաւ . « Ես այդ մարդուն վրայ յանցանք մը չեմ գտնար . ուստի Գալիլիոց

(*) Աւետարանիչները օրուան ժամերը երբեմն հստակացեցուց ոճով , երբեմն ալ Հրէից ոճով կը հաշուեն : Այս անդրադարձութիւնս բաւական է մեկնելու ինչ որ չարչարանաց ժամերուն վրայ արասքին հակասութիւն մը կ'երևնայ մէջերնին :

չորրորդապետին՝ Հերովդեսի խաւրերը . վասն զի գիտէր որ Յիսուս Գալիլիացի էր :

Անմիտ Պիղատոս . որչափ մարդիկ կը նմանին անոր . կը հարցընէ Աստուծոյ՝ թէ ինչ է ճշմարտութիւն , ինչ է կրօնք , և այնչափ քիչ փոյթ կ'ընէ աշխարհքիս մէջ իրեն միակ հարկաւոր բանին՝ որ և ոչ իսկ պատասխան առնելու արժանի կը սեպէ սպասելու : Ըմարտութիւն ես ինքն եմ , կրնար պատասխանել Յիսուս , ճշմարտութիւնն իմ խօսքս է . կրօնքը՝ ինձի ծառայելն ու իմ օրինացս հնազանդիլ : Իսկ աշխարհքիս վրայ ինձմով ու ինձի համար միայն եղեր ես , որ ճանչնալով այս ճշմարտութիւնս և այս օրէնքներս գործադրելով , փրկես քու հոգիդ . ինչ բանի կը ծառայեն քու այդչափ մեծ ութիւններդ , եթէ հոգիդ կորսընցընես :

Յիսուս Թագաւոր է , վասն զի մարմնացեալ Աստուած է : Թագաւոր է և Տէր . Թագաւոր է Թագաւորաց , և ամէն երկրաւոր իշխանութիւն իրմէ կու գայ , իրմով կայուն կը մնայ և իր փառաց գործիք պէտք է որ ըլլայ : Իր Թագաւորութիւնն այս աշխարհքիս վրայ է թէպէտ և ինքը չէ յայսմ աշխարհէ : Թագաւոր և Տէր է նաև յերկինս որ զմեզ սիրելուն եկաւ երկրիս վրայ ալ Թագաւորելու , որպէս զի սատանային իշխանութիւնը կործանէ և վերջստին հաստատէ սէրն ու միաբանութիւնն որ սկզբնական մեզքով եղծեր էր :

Այդ սուրբ, ընդհանրական և միակ թա-
գաւորութիւնն է Նկեղեցին :

ԺԲ

Հերովդէս Գալիլիոյ չորրորդապետը
կամ թէ ըսենք թագաւորը, հեշտասէր և
անգութ իշխան մըն էր . բայց միանգամայն
սրամիտ և Հրէից մէջ տեսակ մը փիլիսո-
փայական աղանդոյն գլուխ : Ի՛նչ վայրա-
պար փիլիսոփայութիւն է այն, եթէ հիմը՝
հաւատքն ու առաքինութիւնը չըլլան : Ինքը
զՅիսուս իբրև հրաշագործ մը լած էր, ու
կը սպասէր որ հրաշք մը տեսնէ : Բայց
Յիսուս իր գիմացն և ոչ բառ մը ըսաւ . և
Հերովդէս զայրանալով, արհամարհեց
զինքն, և կարծելով որ խելացնոր մըն էր,
հերմակ զգեստ մը հագցուց անոր, իբր
'ի նշան թագաւորութեան : Չեռքն ալ եղէզ
մը տուաւ իբրև թագաւորական գաւազան,
և Յիսուս այսպէս ծաղու և նախատա-
նաց մէջ նորէն Պիղատոսի տարուեցաւ :

Ժողովրդեան աղաղակը՝ Փարսեցիներէն
ու Քահանայիցմէ գրգռուելով ակելի
սաստկացաւ : Պիղատոս նորէն հարցա-
փորձի կանչեց զՅիսուս, որուն Տէրն մեր
ալ պատասխան չտուաւ :

Ուստի Պիղատոս հնարագէտ միջոց մը
մտածեց ազատելու զՅիսուս, որուն ան-
մեղութիւնը յայանի կը տեսնէր : Սովորու-
թիւն էր որ Չատկի ասնին, հռովմայեցի

իշխանը մահապարտի մը կեանքը կը շնորհէր : Ուստի նոյն միջոցին բանտի մէջ Բարաբբաս անուևով անուանի աւազակ մը կար , և Պիղատոս կը յուսար որ այս երկուքս ժողովրդեան առաջարկելով , անտարակոյս Յիսուս կ'ազատէր : Անոր համար Հրէից յիշեցուց Չատկի տօնին այդ սովորութիւնը , և հարցուց թէ որը կ'ուզէին որ ազատի , Բարաբբասը , եթէ զՅիսուս որ Քրիստոս կը կոչուէր :

Փարիսեցիք այնպէս ժողովուրդը համոզեցին որ գրեթէ միաբերան Պիղատոսի դիմաց պոռացին . « Չէ , զՅիսուս չենք ուզեր ; այլ զԲարաբբաս » . — « Արեմն ի՞նչ ընեմ զՅիսուս » . հարցուց Պիղատոս նեղանալով . — « Թող խաչուի » . պոռացին ամենքը :

Խորհրդաւոր մերձաւորութեամբ մը այդ Բարաբբասի ճշմարիտ անունը Յեսու էր : Իսկ Բարաբբաս՝ մականունն էր , որ հրեարէն որդի Արբասի այսինքն որդի հօր ըսել է : Ի պատիւ մեր Փրկչին սրբազան անուանը , Աւետարանիչք զՅեսու Բարաբբասն իր մականուամբը կ'անուանեն , ինչպէս որ կը վկայեն քանի մը հին վարդապետք ալ :

Յիսուս Որդին Աստուծոյ և Որդին Մարիամու , այսպէսով իր անուանակիցը մահուանէ կ'ազատէր , որ որդի էր Հօր՝ այսինքն որդի Ադամայ : Յեսու Բարաբբաս՝ որդի Ադամայ , յանցաւոր որդի՝ յանցաւոր հօր , գնեալն արդեամբ Յիսուսի , նորոյ

մարդոյն, Աստուծոյն Աղամայ և միանգամայն մեր Աստուծոյն և մեր եղբօրը, այն չարչարանաց ահաւոր օրերը բոլոր մարդկային ազգը կը ներկայացընէր :

ԺԳ

Բայց Պիղատոս աւելի սկսաւ տարակուսիլ. « Ես այդ մարդուն վրայ յանցանք մը չեմ գտնար », ըսաւ Փարիսեցւոց և Հրէիցայս խօսքիս իբրև պատասխան՝ ամէն կողմէն աղաղակներ կը լսուէին : Ատ Պիղատոսը մէկէն զիջաւ Հրէից կատաղութենէն վախնալով, և կարծեց որ զՅիսուս ծեծել տալով ամենուն կամբը կատարած կ'ըլլայ ու ժողովրդեան ատելութիւնը կ'ընցընէ :

Աւստի քաջեցին զՅիսուս ատեանէն դէպ 'ի դրսի սրահը, ու հռովմայեցի զինուորները Յիսուսի հագած ճերմակ զգեստը բռնի հանելով, սեան մը կապեցին զինքն ու սաստիկ ծեծեցին : Իր սուրբ մարմինը շուտ մը պատըռտեցաւ երկաթածայր կաշիէ խարազաններու հարուածներուն տակը . և երբ ծեծը լմրնցաւ՝ դահիճները քարի մը վրայ նստեցուցին զինքը վրան ծիրանիի կտոր մը ձգած, գլուխը փշէ պսակ մը դրին, ու ձեռքն ալ եղէգէ գաւազան մը տալով. « Ողջ լեր, Թագաւորդ Հրէից », կ'ըսէին, ու անվայել ծաղրածութեամբ մը

դիմացը երկրպագութիւն կ'ընէին : Զինքը կ'ապտակէին , երեսը կը թքնէին ու եղէզը ձեռքէն առնելով գլխուն կը զարնէին :

Մարմնոյ մեղքը 'ի մարմնի պիտի պատժուէր , և Մարիամու ամենասուրբ Որդին այս կերպովս կը քաւէր իր անարատ մարմնովը մեր ապականեալ զգայարանացն ամէն պղծութիւններն ու անմաքրութիւնները :

Բոլոր արեան մէջ թաթխուած ու անհրէարին ցաւերու մէջ Փրկիչն աշխարհի նորէն իր դատաւորին դիմաց տարուեցաւ : Պիղատոս իր ատեանէն զՅիսուս դուրս հանելով ցըցուց զինքը ժողովրդեան , ըսելով . « Ահա Այրդ » :

Այո , ահա Մարզն , Մարզն գերագոյն , Մարզն Աստուած , նորն Ադամ որ աշխարհք եկաւ հին ու ապականեալ մարդուս մեղքերն քաւելու ու կրկին անգամ նորագելու զայն , այսինքն դարձեալ պարգևել իրեն երկնաւոր կենաց հանգստարանը զորն որ կորսընցուց :

ԺԴ

Պիղատոս խաբուեցաւ : Ժողովուրդն անգուլթ է , ու ծարաւի արեան : Հագիւ թէ Որդին Աստուծոյ երևցաւ՝ ամէն կողմէն կատաղի ձայները բարձրացան . « Կորսուի , կորսուի . թող խաչ ելլայ , կ'ըսէին » :

— « Ես այդ անմեղ մարդը ինչո՞ւ խաչ

պիտի հանեմ, պատասխանեց Պիղատոս: Եւ ձեր թագաւորը խաջ հանեմ »: — « Մենք կայսերմէ զատ ուրիշ թագաւոր չենք ճանչնար . ու չենք ուզեր որ այդ մարդը թագաւորէ մեր վրայ: Ինքզինք Որդի Աստուծոյ անուանեց, անոր համար ըստ մեր օրինաց պէտք է որ մեռնի: Թէ որ զինքն ազատ թողուս՝ կայսեր դէմ մատնիչ կը սեպուիս »:

Այս խօսքէս վախցաւ Պիղատոս և իր խիղճը կամաւորապէս անարգեց: Նորէն իր գահն ելաւ ու նստաւ՝ որ ըստ հին սովորութեան բացօդեայ պալատին դիմացն էր: Զուր բերել տուաւ՝ ու բոլոր ժողովրդեան դիմաց ձեռուրնները լուարով . « Ես անպարտ եմ, ըսաւ, այդ արգարոյն արիւնէն, դուք էք պատասխանատու »:

— « Թող անոր արիւնը մեր ու մեր որդւոց վրայ ըլլայ », պոռաց միաձայն բոլոր բազմութիւնն՝ որ մինչև այն ատեն ժողովուրդ Աստուծոյ կ'ըսուէր, և այն օրուրնէ եղաւ անիծեալ իբրև զՎայէն, և անոր պէս երկրիս վրայ թափառական և ցրուեալ բոլոր ազգաց մէջ դարուց 'ի դարս՝ 'ի պատիժ իրենց աստուածասպանութեանը: Արդ Պիղատոս դատապարտեց զՅիսուս որ խաչուի, հին ատենուան ամենէն աւելի նախատական ու անգութ քատժով: Եւ ինքը գրեց հրեարէն, յունարէն ու լատիներէն լեզուաւ այն արձանագրութիւնն որ ըստ սովորութեան դատապարտելոյն

զլսոյն վրայ կը գրուէր (*): Ար էր՝ ՅԻՍՈՒՅ ՆԱԶՈՎԻՅՅԻ, ԹԱԳԱՒՈՐ ՀՐԵԻՑ: Քահանայապետները՝ ուղեցին փոխել տալ այդ բառերը, պատճառելով որ Յիսուս Հրէից Թագաւոր չէր, հապա ինքը կ'ուզէր ըլլալ: Բայց հռովմայեցի կուսակալն որ Հրէից դէմ ունեցած ատելութեանն հետ խղճմբտանքի խայթն ալ ունէր, մերժեց բարկութեամբ իրենց խնդիրքն ըսելով, « Ինչ որ գրեցի՝ գրեցի »:

Այս կերպով ուրեմն Յիսուս Հրէից Թագաւոր հռչակուեցաւ, այսինքն ճշմարիտ ժողովրդեանն Աստուծոյ . ան ալ յանուն կայսրութեան Հռովմայ որ տէր էր այն տեն բոլոր երկրիս, և իրեք սրբազան լե-

(*) Այս արձանագրութիւնս երկաթ գրչով մայր փայտէ տախտակի վրայ գրուեցաւ . տախտակին վրայ ճերմակ քսած էր, գրերն ալ կարմիրով գրած: Չարչարանաց այս անգին յիշատակը մինչև ցայսօր հռովմէ Սուրբ Խաչի եկեղեցւոյն մէջ ուր գրաւ Սուրբ Հեղինէ Թագուհին չորրորդ դարուն սկիզբը: Սուրբ Հեղինէ սուրբ Երկիրն ուխտի գնաց, որ Գողգոթայի այս մեծ նշխարները փնտռէ գտնէ . որոնք ըստ սովորութեան Հրէից՝ Փրկչին խաչուած տեղէն քիչ մը հեռուն Թաղուած էին: Նոյն եկեղեցւոյն մէջն է խաչելութեան գամերէն մէկն ալ, խաչին մէկ մեծ կտորը, ու փուշ պսակին քանի մը փուշերը . բայց պսակին կէսը Գաղղիոյ Սուրբ Լուգովիկոս Թագաւորը Բարիդի մայր եկեղեցւոյն ընծայեց:

զուներով, որոնք էին հրէարէն, յունարէն
և լատիներէն :

Առաւօտեան ժամը ութ էր երբոր Պի-
ղատոս վճիռը տուաւ . խաչն ալ ըստ հին
աւանդութեան, խորհրդաւոր փայտէ մը
չինուեցաւ : Գատապարտելոյն մեռնիլն
աւելի ծանուցեալ ու ամօթալի ընելու մըտ-
քով, Քահանայապետները Փրկչին հետ
երկու աւազակ ալ խաչեցին, որոնք բան-
տին մէջ իրենց մահուան վճռոյն կատար-
մանը կը սպասէին :

Նոյն միջոցին Փրկիչն մեր Պիղատոսի
զինուորաց ձեռքը մատնուեր էր, որոնք
որոշ իմանալով անոր դատապարտութեան
վճիռը, սկսան ալ աւելի ծեծել ու նախա-
տել : Պիղատոսի ատեանէն ելաւ Յիսուս՝
ու շիտակ Գողգոթա տարուեցաւ, որ Երու-
սաղեմայ արևմտեան կողմը պարսպէն
դուրս լեռ մըն էր : Սովորաբար հոն դա-
տապարտեալները կը սպաննուէին :

ԺԵ

Այն ճամբան որ ըրաւ Յիսուս իր խաչը
կռնակն առած՝ գրեթէ քառորդ մը տևեց .
ուստի նոյնը շանապարհ ցաւոց անուա-
նուեցաւ . ուր մինչև հիմա ջերմեռանդ ուխ-
տաւորներ այն սուրբ տեղերն այցելու-
թեան կ'երթան, իրենց արցունքը Քրիս-
տոսի թափած սուրբ արեան հետ խառ-
նելու :

Յիսուս անձամբ տարաւ իր խաչքը և շատ անգամ ինկաւ այն սիրելի բայց միանգամայն անգութ բեռանը տակ : Մինչև հիմա կը ցուցնեն այն տեղն ուր ամենասուբբ կոյսն իր մայրը՝ Ս. Յովհաննէս աւետարանչին և Մարիամու Մագդաղենացւոյն հետ հոն դացած կը սպասէր որ իր ետեւէն երթայ : Խոնարհն Մարիամ որ իբր թէ ծածկուած էր քրիստոնէից աչքէն Մարդութեան օրուրնէ վերջը , նորէն հանգիստապէս երևցաւ իր Որդւոյն քով Փրկագործութեան խորհրդոյն ժամանակ :

Աւանդութենէ գիտենք որ ուրիշ բարեպաշտ կնիկ մ' ալ Յիսուսի ոտքն ինկած կ'ուզէր զօրացուցիչ դեղ մը տալ ու քրտինքով , արեամբ և թքով ծածկուած երեսը սրբել , բայց իր արիութիւնն ու հաւատքը վարձատրելով Յիսուս , հրաչքով իր ցաւալից դիմաց կերպարանքը հանեց կնկան բերած լաթին վրայ :

Յիսուս և այն երկու աւագակներն առաւօտեան ժամը չորսին Գողգոթա հասան , ըստ հին աւանդութեանց և ըստ չորս Աւետարանչաց վկայութեանը :

ԺԶ

Դասիճճները Յիսուսի երկայն զգեստը , որ բոլոր վէրքերուն կպեր էր , վրայէն քաշելով հանեցին . և զԳառնն երկնաւոր

իր զոհուելու փայտին վրայ դրին, ու ձե-
ւուրներէն ոտուրներէն գամեցին :

Գլխէն վեր խաչին գազաթն ալ դրին Պի-
ղատոսի արձանագրութիւնը, ու սուրբ
Խաչը վեր բարձրացուցին գետին տնկած .
ուստի այս նորոգ կենաց ծառոյն պտուղը
հանգիստարան եղաւ ամենայն ազգաց, որ
միտանգամայն էր սուրբ և անիծեալ, կա-
խեալ ընդ երկինս և ընդ երկիր . . . :

Այս մեծ գէպքս նոյն ժամուն հանգի-
պեցաւ որ ըստ մովսիսական արարողու-
թեան քահանայք առաւօտեան զոհը կը
մատուցանէին Աստուծոյ, գառն մը մոր-
թելով: Իսկ երեկոյեան զոհը ժամը իրե-
քին կը մատուցուէր :

Յիսուսի երկու կողմը երկու աւազակք
ալ խաչ հանուեցան, որոնց աջակողմեանը
զղջաց ու հաւատաց Յիսուսի, որուն ա-
նունը Իիզմաս էր, կ'ըսեն :

Զինուորներն այս իրեք գատապարտե-
լաց զգեստները մէջերնին բաժնեցին. բայց
որովհետև Յիսուսի երկայն զգեստն ա-
ռանց կարի էր՝ չուղեցին պատուել, այլ
վիճակ հանեցին : Այս ամէն մանրամասն
գէպքերս համաձայն ելան մարգարէից
նախագուշակ տուած պատգամաց որ այն
նշաններով պիտի հանչուեր Յիսուսի ճշ-
մարիտ ըլլալը, եկող Մեսիայն, Քաղա-
ւորն փառաց, և Այրն ցաւաց, ճշմարիտ
Պետն՝ ճշմարտին փարայելի :

Բոլոր ժողովուրդը Գողգոթա լեռան վրայ

Ժողովեր էր, և խորոխտ Փարիսեցիք իրենց ըրած յաղթութեանը վրայ կ'ուրախանային: — « Տեսնենք հիմա ուրեմն, կ'ըսէին, զՅիսուս ծաղր ընելով ու իրեն մէկ մարգարէութիւնը յիշեցընելով. տեսնենք հիմա ուրեմն դու որ կը պարծէիր թէ կրնաս կործանել Աստուծոյ տաճարն ու իրեք օրուան մէջ նորէն շինել, ազատէ՛ ուրեմն գրեզ ալ հիմա քու խաչէդ »: — « Կը տեսնէք, կ'ըսէին դարձեալ, զուրիշները կը փրկէր, բայց ինքզինք չի կրնար փրկել: Թէ որ իսրայելի թագաւորն է՝ իջնայ խաչէն, և այն ատեն մենք ալ կը հաւտանք իրեն »:

Ժողովուրդը և զինուորներն ալ առհասարակ նոյն հայհոյութիւնները կ'ընէին:

ԺԷ

Բայց յանկարծ այն շփոթութեան ու ազաղակին մէջ Արդւոյն Աստուծոյ ձայնը լսուեցաւ, որ մեր փրկութեան համար կ'աղօթէր:

— « Հայր իմ, աղաղակեց Յիսուս, ներէ՛ ասոնց, վասն զի ըրածնին չեն գիտեր »:

Ա՛հ, իրաւցընէ մենք չենք գիտեր մեզք գործելու ժամանակնիս թէ ի՞նչ կ'ընենք: Այն մեղքն է, որ կրկին և կրկին կը խաչէ և կը նախատէ զԱստուած: Երբոր աւետարանին մէջ Հրէից ըրած անօրէն գործողութիւնները կարդալով կը զայրանանք ի-

րենց դէմ, ինչո՞ւ ուրեմն մենք ալ մեզի դէմ
չենք նեղանար, որ մեր կենաց մէջ շատ
անգամ պչն անգութ դահիճներուն ըրածը
գործեր ենք մեզքովնիս. զՅիսուս մատ-
նելով, ուրանալով, իր քաղցր լուծէն օտա-
րանալով, իր սուրբ օրէնքներն անարգե-
լով, և ոտքի տակ առնելով այն երկրպա-
գելի արիւնն, որով գնեց մեր հոգին, և
շատ անգամ խաչելով գինքը մեր սրտին
մէջ, և թերևս ալ հայհոյելով իբե՛ն դէմ:

ԺԸ

Այս քաղցր ու երկրպագելի խօսքերէն,
« Հայր, ներէ իրենց, վասն զի ըրածնին
չեն գիտեր » . Իբզմասու Քրիստոսի աջա-
կողմը խաչուած աւազակին սիրտը շար-
ժեցաւ ու զղջումի եկաւ : Այդ աստուա-
ծային սէրն ու գթութիւնը տեսնելով աւա-
զակը մէկէն ճանչցաւ իր արարիչը, և մեր
Փրկչին խաչելութեանը նախընծայ պտուղն
այն մեղաւորը գաղձընելն եղաւ, որն որ
արտասուալից դարձաւ առ Փրկիչն, ու
խոնարհ վստահութեամբ մը ըսաւ. « Տէր,
յիշէ զիս ալ քու արքայութեանդ մէջ » :
Յիսուս ալ պատասխանեց. « Նոյն իսկ այս
օրս ինձի հետ արքայութեան մէջ պիտի
ըլլաս » :

Այդ Յիսուսի քաղցր պատասխանը ո՞ր-
չափ մեղաւորներ դարձի բերած ու զղջման
արցունքներ թափել տուած է. քանի՞ները

դարձեալ բոլորովին իրենց վարքը փոխած սուրբ կեանք մը անցուցած են : Ինչպիսի՛ ազդու օրինակ մըն է այդ Գողգոթա լեռը և յորդորող ապաշխարութեան : Այդ խաչեալ աւազակն անգութ ու ձառագէ՛մ մարդ մըն է , բոլոր արիւնշուայ , ամենէն անարգեալ , սակայն այսու ամենայնիւ այդ դժնէտեցիլ մարմնոյն քողին տակէն կը ճանչնայ իր Փրկիչն ու իր Տէրը : Թէպէտ մեծամեծ յանցանքներով բեռնաւորուած կը տեսնէ ինքզինքն , բայց այսու ամենայնիւ կը հաւտայ Աստուծոյ սիրոյն և անչափ ողորմութեանը . և իր այն հաւատքը անօգուտ ելք մը չունեցաւ : Յիսուս , այն սրբազան ու սուրբ շրթունքներով քաւեալ ու արդարացեալ քարոզեց զինքն . և իրաւցընէ միայն սուրբ ու արդար հոգիք կրնան Աստուծոյ արքայութիւնը մտնել :

Մենք , ինչ տեսակ մարդ ալ որ ըլլանք՝ պէտք է վստահութիւն ունենանք : Մեր Աստուածը մեր Փրկիչն ալ է . և իր խաչին վրայէն մեզի թողութիւն կը խոստանայ : Յիշենք բարի աւազակը . բայց յիշենք նաև Ս . Օգոստինոսի խօսքն ընդդէմ յանձնապաստանութեան ու սուտ զղջման . Միով մի յուսահատիր , միով մի վստահիր : Արդ Աւետարանն այսպիսի զթութեան մէկ օրինակ մը միայն կու տայ մեզի որ չի յուսահատինք , թէպէտ այսու ամենայնիւ կարևոր է որ մեր վրայ չի վստահանանք :

ԺԹ

Յիսուս իրեք ժամ խաչին վրայ թևատա-
րած կենալէն վերջը, ցորեկուան ժամը
վեցին, արտաքոյ կարգի հրաշքով մը բո-
լոր երկիրս խաւար պատեց որ մինչև
ժամը ինը տեւեց: Ասիկայ սովորական
արևու խաւարում մը չէր, այլ սովորակա-
նէ դուրս լուսոյ նուաղում մը, 'ի նշան նոր-
օրինակ գործոյն որ երկրիս վրայ կը կա-
տարուէր:

Խել մը հրեայ և հեթանոս պատմիչներ
կը վկայեն այս խաւարման ստուգութեանը.
որոնցմէ մէկը կը հաստատէ նաև թէ այն-
պէս սաստիկ էր այս խաւարումնս որ աստ-
ղերը կ'երևնային: Մովսէս՝ Աստուծոյ ժո-
ղովուրդը Փարաւոնի գերութենէն ազա-
տելու համար, զՅգիպտոս իրեք օր նման-
օրինակ խաւարով մը ծածկեց, բայց այդ
խաչեալ Որդւոյն Աստուծոյ զօրութեամբն
ըրաւ, որ էր ճշմարիտ Փրկիչ իր ժողովրդ-
դեան և միակ տէր բնութեան:

Խաչին քովն անշարժ ու ցաւոց մէջ ըն-
կըղմած կեցեր էր անարատ կոյսն՝ որ Որդ-
ւոյն Աստուծոյ մայր բնորուեր էր:

Դիտմամբ Յիսուս ուզեց որ Մարիամ
իր մայրն խաչին տակը երևնայ մեզի:
Վասն զի բոլոր կենաց մէջ միշտ իրեն
հետ ըլլալէն վերջը՝ ուզեց նաև որ իր մա-
հուան ժամանակն ալ քովը գտնուի, իբրև

վկայ այն աստուածային արեանը զոր կը թափէր ՚ի փրկութիւն աշխարհի : Այսպէս իրաչն յենած է Մարիամու վրայ , որչափ որ Մարիամ ալ խաչին : Հեռագուր զՄարիամ խաչն ալ կ'իյնայ , կ'ըսէր Ս . Կիւրեղ՝ Եփեսոսի տիեզերական ժողովոյն մէջ : Կուսին Մարիամու հետն էին Ս . Յովհաննէս աւետարանիչը , Մարիամ Մազդազենացին և քանի մը ուրիշ սուրբ կանայք որք սովորաբար Փրկչին ետեւէն կը քալէին : Մարիամ՝ յորում կատարուած էր Մարգելութեան խորհուրդն , կը միանար իր Արդւոյն հետ Գողգոթային վրայ , իր Արդւոյն հետ զոհուելով բոլոր աշխարհի մեղացն համար : Առաջ որ առանց ցաւոց ծներ էր զՅիսուս , հիմա որ իր Արդին կատարելու վրայ էր իր պաշտօնը՝ կը ծնանէր անբոխընեցի ցաւոց մէջ զորդին որդեգրեալ և յանցաւոր՝ որուն համար որ կը մեռնէր Յիսուս : Այն անառակ որդին , կամ լաւ ևս ըսենք , այն երկրորդ որդին Աստուծոյ և Մարիամու՝ մարդկան ազգն ու Եկեղեցին էր՝ որուն հոգեւոր և յաւիտենական կեանք պարգևելու համար կը մեռնէր Յիսուս :

Գողգոթայի վրայ՝ մարդկային ազգը ներկայացընողը Ս . Յովհաննէսն էր , Յիսուսի սիրելի և կոյս աշակերտը , որ Մարիամու որդին եղաւ : Իր վերջին շունչը տալէն քիչ մը առաջ , Յիսուս ինքն իրեն ոյժ տալով աչքն իր Մօրը և Ս . Յովհաննու վրայ դարձուց , որոնք երկուքն ալ ցաւալից ա-

չոք իրեն կը նայէին : Յիսուս նշանացի աչքով մը ցրցուց Մարիամու զՍ . Յովհաննէս , ու ըսաւ . « Կին դու , ահաւասիկ քու տղադ » : Վերջը զՍ . Կոյսն ալ իր հաւատարիմ աշակերտին ցուցընելով , կրկնեց . « Ահա Մայրդ » :

Այս է Մարիամու զոհին մեծ վճիռը : Իր միակ Որդւոյն բերնէն կ'ընդունէր ուրիշ որդի մը , և Փրկչին այս խօսքը բոլոր մարդկութիւնը կ'ակնարկէր : Մարիամ առաւտազեղ սփռեց մեր վրայ իր անպատում սէրն որն որ Յիսուսի սիրով տոչսրած էր . և ինչպէս որ Մարդեղութեան օրէն մինչև նոյն կէտը Մարիամու առ Աստուած ունեցած սէրը փոխուեր էր 'ի սէրն Յիսուսի իր Որդւոյն , այսպէս ալ Փրկագործութեան օրը նոյն սէրը դարձաւ բոլոր Եկեղեցւոյ վրայ , այսինքն անոնց որք կը սիրեն զՅիսուս և կեան 'ի նմա :

Արդ Քրիստոնեայ մը ինչպէս կը սիրէ զՅիսուս՝ նոյնպէս պէտք է սիրէ նաև ըզՄարիամ . որովհետև անբաժանելի են իրարմէ այս կրկին սիրոյ կապերը :

Արդ հասաւ այն ժամն որ Յիսուսի յաղթանակն էր : Խաւարն սկսաւ լուսըննալ , և ահա կը տեսնուէր խաչին վրայ Փրկչին մերոյ կապտագոյն և նուազեալ մարմինը : Բոլոր արիւնը սպառեր էր և մահուան ստուերով սրբազան երեսը ծածկուած :

Իր ցաւոց սաստկութիւնը , և երկնաւոր Հօր զինքն այդ տագնապին մէջ թա-

զուլը մեզի իմացընելու համար, աղա-
զակեց Յիսուս վշտագին ձայնով մը. « Աս-
տուած իմ, Աստուած իմ, ընդէր թողեր
զիս » :

Յիսուս մեղաց համար զոհ եղած ալ չհա-
մարձակիր, չուզեր զԱստուած իրեն Հայր
անուանել: Մենք ալ խեղճ արարածքս,
թէ համարձակութիւն մը ունինք այդ
Հայր քաղցր անունը արտաստնելու,
պէտք է յիշենք որ այն իրաւունքը մեր
Փրկչին շնորհօքը ստացեր ենք որ մեր սի-
րոյն համար նուաստացաւ, և իր մահուամ-
բը վերստին պարգևեց մեզի այն կորու-
սեալ փառքն, որ մեզի համար պատրաս-
տուած էր:

« Ծարաւի եմ », ըսաւ Յիսուս: Ան ա-
տեն հռովմայեցի գինուորներէն մէկը,
անշուշտ սիրտը շարժելով, սպունգ մը
առաւ ու ջրախառն քացախի մէջ թաթխեց
ու իր տէգին ծայրովը Քրիստոսի ծարաւի
չրթանցը մօտեցուց: Բայց Յիսուս մերժեց
այդ վերջին ախորժն ալ և գիտնալով որ ալ
աշխարհիս Փրկագործութիւնն կատարուեր
էր, իր փշալից գլուխը վեր վերուց և հա-
ռաչեց. « Հայր իմ, քու ձեռքդ կը յանձ-
նեմ հոգիս » :

Ետքը վերջին անգամ մըն ալ ուզելով
իր Աստուածութիւնը ցուցընել՝ ահաւոր
ձայնով մը, « Ամենայն ինչ կատարեալ
է », ըսաւ: Եւ գլուխը խոնարհելով հոգին
աւանդեց . . . առանդեաց զհոգին:

Աստուած մեռաւ . . . : Անբարոնելի
խորհուրդ գթութեան և սիրոյ : Այո . մե-
ռաւ Աստուած իր մարդկութեամբը , և այն
հոգին որ աշխարհքիս մէջ խաչին վրայ
աւանդեց , է նոյն տիեզերաց կենդանա-
տու Հոգին . այն Հոգին էր դարձեալ որ
արարչագործութեան միջոց կեանք տուաւ
մեր առաջին հօրը՝ նախամարդոյն Ադա-
մայ . տալով ոչ միայն հոգի բնական և երկ-
րաւոր , այլ և հոգի երկնաւոր և յաւիտե-
նական : Այն Հոգին սիրոյ զորն որ կոր-
սընցուցինք մեր մեղօք հեռանալով Աս-
տուծմէ , և զոր նորէն դարձուց մեզի
մեր երկնաւոր Հայրն արդեամբք իր միակ
Որդւոյն խաչեցելոյն Յիսուսի :

Գողգոթան մէյմը մտածելով կրնանք ի-
մանալ թէ ինչ աստիճանի ապերախտ և
եղեանաւոր է այն մարդն որ զԱստուած
չսիրէր :

ԻՍ.

Քրիստոս Աւագ Ուրբաթ օրը մեռաւ ,
աշխարհքիս ստեղծման 4004 տարւոյն՝
Ապրիլի 15ին իններորդ ժամը : Հոգին ա-
ւանդելու միջոց , մեծամեծ հրաշքներ և-
զան : Երկիրս դողաց , և Գողգոթա լեռը
Յիսուսի և չար աւազակին մէջ բաժնուե-
ցաւ : Քստմնելի վախ մը տիրեց բոլոր Ե-
րուսաղեմայ և մասնաւորապէս տաճարին
մէջ , ուր երեկոյեան գառը կը զոհէին : Եւ

այն վարագոյրն որ կը ծածկէր զԱմենասուրբն՝ վերուստ՝ ի վայր մեծ շառաչմամբ մը պատուեցաւ : Տապանակն կտակարանաց երևան ելաւ, և տաճարին մեծ դուռը ինքն իրեն մեծ դղրդմամբ բացուեցաւ :

Յիսուսի Քրիստոսի ամենամաքուր հոգին իր խաչեալ մարմնէն բաժնուելէն վերջը՝ երևցաւ Սրբոց որք աշխարհքիս ստեղծմանէն ՚ի վեր կը սպասէին Փրկչին գալըստեանը, միւխթարեց զիրենք աւետիս տալով որ ալ իրենց փրկութեան ժամանակն հասեր էր :

Յիսուսի մարմինը դեռ քիչ մը ատեն խաչին վրայ կախեալ մնաց . բայց զիչերը մօտ ըլլալով, և երկրորդ օրն ալ շաբաթ, զոր Հրեայք խստիւ սուրբ կը պահէին, ուստի ուզեցին Փարիսեցիք բանը շուտով լմնցընել, և հրամայեցին որ ծնկուընին խորտակելով մեռցընեն զանոնք: Դահիճները երկու աւազակներուն ծնկուըները ջախջախեցին, բայց Առնգինոս անունով զինուոր մը Յիսուսի մօտենալով իր տէգովը Որդւոյն Աստուծոյ սրբազան կողը ծակեց: Յիսուսի սիրտը մէկ կողմէն մինչև միւս կողմը ծակեցաւ, և սուրբն Յովհաննէս, որ խաչին քովէն չէր բաժնուած, կ'ըսէ իր Աւետարանին մէջն որ այն վէրքէն արիւն և ջուր վազեց :

Իսկ դահիճները տեսնելով որ ալ Յիսուս մեռած էր, ծնկուըները չխորտակեցին, որով կոյր անգիտութեամբ մը Մովսէ-

սի մարգարէութիւնը կը կատարէին իրենց ձեռքովը, թէ « Ոսկր նորա մի՛ փշրեսցի » :

Հրէից օրէնքը կ'արդելուր որ դատապարտելոց մարմինները շաբաթ օր խաչին վրայ կախուած չմնան: Մուրը կոյսը, սուրբ Յովհաննէս և Յիսուսի քանի մը աշկերտները մէկ եղան՝ որ իր սրբազան մարմինը թաղեն. արգ. ատնցմէ մէկն՝ Յովսէփ Արիմաթացին ար հարուստ և զօրաւոր խօսքով մարդ մըն էր, Պիղատոսի դիմացն ելլալով հրաման ուզեց որ խաչէն վար առնէ ու իրեն գերեզմանին մէջ թաղէ Մարիամոս Արղւոյն անկենդան մարմինը: Պիղատոս նորէն քննել տուաւ թէ իրաւքընէ մեռած է. և ստուգելով, Արիմաթացւոյն խնդիրը կատարեց: Բարեպաշտն Յովսէփ օգնութեամբ քանի մը հաւատացելոց, իր վարդապետին այս վերջին տխուր պարտքն ալ կատարեց: Սուրբ մարմինը խաչէն վար առնելով Սուրբ կուսին գրկացը մէջ պառկեցուցին: Արիւնազանգ փշէ պտակն ալ հանեցին գլխէն, ու մէկդի դրին նմանապէս այն արիւնոտած գամերը որոնցմով որ գամեր էին զՅիսուս խաչին վրայ. ու ետքը տանելով զՈրդին Աստուծոյ Արիմաթացւոյն նորափոր գերեզմանը, հոն թաղեցին պատկառանօք:

Բայց Քահանայապետներն ու Փարիսեցիք, որ մինչև Յիսուսի մահը ներկայ զըտնուեր էին, յիշեցին որ Փրկիչն մեր շատ անգամ ըսած էր թէ իր մահուընէն իրեք

օր վերջը յարութիւն պիտի առնէ . ուստի Պիղատոսի գնացին , ու պահապան գինուորներ ուզելով , ըսին . « Կը վախնանք որ չըլլայ թէ այդ մուրեցուցչին աշակերտները գիշերանց գան և իրենց վարդապետին մարմինը վերցընեն տանին , ու վերջը ձայն հանեն՝ թէ յարութիւն առաւ » :

Պիղատոս արդէն խղճմտանքէն տանջուած , նեղանալով մը վառնտեց զանոնք ըսելով . « Ի ուր գինուոր ունիք , անոնցմով պահպանեցէք գերեզմանը » : Այն ատեն Հրեայք գերեզմանը մեծ քարով մը գոցեցին , և տաճարին մեծ կնքովն ալ կնքեցին , որ խաբէութիւն մը չըլլայ :

ՅԻՍՈՒՍԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆՆ

Ո Ի

ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Ա.

Յիսուս է կեանք: Մեռաւ՝ ոչ իբր յաղթեալ, այլ իբրև յաղթող. վասն զի այն մահուրնէն ետև փառաւոր յաղթութիւն մը պիտի գործէր մահուան թագաւորութեան վրայ, այսինքն սատանային:

Իր քարոզութեանը միջոց տասներչորս անգամ ըսաւ Յիսուս որ իր չարչարանքներէն ու մահուրնէն ետքն իրեք օրէն յարութիւն պիտի առնէր. և այդ յարութիւնը իբրև նշան առաջուց կը յայտնէր, ոչ միայն իր Առաքելոցը, այլ նաև անհաւատ Հրէից, որոնք կրնային օր մը ճանչնալ, որ ինքն էր Արդին Աստուծոյ:

« Այս չար և շնագող ազգը, կ'ըսէր, նշան կ'ուզէ. և ուրիշ նշան պիտի չի տրուի, բայց եթէ Յովնան մարգարէին նշանը: Ար

ինչպէս Յովնան կիտին փորը մնաց իրեք օր, այսպէս ալ Որդին մարդոյ մատնուելէն, ծաղր ըլլալէն ու խաչուելէն վերջը, գերեզման պիտի դրուի ու իրեք օրէն յարութիւն պիտի առնէ » :

Քրիստոսի թշնամիներն այնպէս աղէկ գիտէին այս մարգարէութիւնս և լաւ կ'ըմբռնէին, որ Յիսուս խաչէն վար առնուելէն վերջը, առջի բաներնին գերեզմանին պահպանութիւն ընելն եղաւ որ զինուորներով ապահովցուցին, ու հասարակաց կնքով գերեզմանին դուռը կնքեցին :

Հրէից այդ նախազգոյշ պահպանութիւնը թէպէտ կրիւք էր և նախանձով, բայց բոլորովին մեր հաւատոյն հաստատութիւն մ'եղաւ, ինչպէս նաև Առաքելոց անհաւատութեանը և մասնաւորապէս Ս. Թովմայի: Այս այնպիսի հաւաստիք մըն է որ նոյն իսկ անհաւատները չեն կրնար ժրխտել, թէպէտ եղան ամառք որ չարատրութեամբ Յիսուսի մարմինը գերեզմանէն գողցուեցաւ կ'ըսէին, զորն որ նիւթադանապէս առնելով անկարելի է :

Բայց որովհետև Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի յարութիւնը մեզի համար այնպէս է ինչպէս էր Առաքելոց, և ինչպէս պէտք էր որ ըլլար նաև Հրէից, այն պատճառաւ հարկաւոր բան է որ մանրամասնաբար քննենք զայն, և մեր հաւատոյ հիմը ստուգութեան վրայ հաստատենք :

Աստուածային նախախնամութիւնն այնպիսի որոշ ու ամենայայտնի պարագայներով հանդիսացուց Փրկչին մերոյ Յարութիւնն, որ ուղիղ միտքն ու ճշմարիտ հաւատքը շաւական են զմարդ համոզելու :

Բ

Ս . Պետրոս և Ս . Յովհաննէս՝ Մարիամու ետեւէն գնացին ու միատեղ առանձին քաջուած կու լային ու աղօթք կ'ընէին : Ս . Յովհաննէս իր Աւետարանին մէջ կը խոստովանի՝ որ բոլորովին մոռցեր էին Փրկչին մերոյ իր Յարութեան վրայ ըսած մարգարէական խօսքերը : Սուրբ Կոյսը միայն, որ Քրիստոսի այդ գաղտնի խորհրդոյն տեղեակ էր ու գիտէր նաև ապագայ ըլլալիքը, բայց ինչպէս առաջ, այսպէս ալ այս առթիւ մէջ ամէն բան իր սրտին մէջ կը պահէր :

Իսկ մէկալ Առաքեալները հինգ շաբթ իրիկուընէ՝ ի վեր ասդիսանդին ցրուեցան, շաբթ և Զատիկի օրերը բոլորովին տխուր անցուցին, և գրեթէ յուսահատեր էին : Բայց ինչպէս կ'երևայ շաբթ գիշեր՝ որ Յարութեան նախընթաց գիշերն էր, եկեր մէկտեղ ժողովեր էին : Իսկ երկուորեակ անուանեալն Թովմաս, աստիկ վախէն սարսափած, Երուսաղեմէն շատ հեռու տեղ մը փախեր էր :

Տասն Առաքեալները վերնատան մէջ

միաբանած կեցան . ուր որ Յիսուս հինգ-
շաբթի գիշեր Չաաթկը կատարեր էր իրենց
հետ , և Հաղորդութեան խորհուրդն հաւ-
տատեր : Ամէնքը այլայլած ու շփոթած
Հրէից վրէժինդրութենէն միայն կը վախ-
նային :

Գ

Ուրբաթ իրիկուընէ 'ի վեր , պահապան-
ները Փրկչին մերոյ գերեզմանին քոջն ան-
գուլ կը հսկէին : Իսկ սուրբ կանայքն Ե-
րուսաղէմ գարձան և հարիւր լիտր անու-
շահոտ իւղ առին որ Յիսուսի մարմինը
զմուսեն : Բայց շաբաթ օրը , ինչպէս սովո-
րութիւն էր Հրէից , տան մէջ առանձին
քաշուած ըլլալով , չէին գիտեր ոչ իրենք և
ոչ Յիսուսի Առաքեալներն որ Քահանայա-
պետները գերեզմանին քով պահապան-
ներ գրած ըլլան :

Առաւօտեան արեւը ծագելու միջոց Փրկչի-
ն գերեզմանն ահաւոր գղրգմամբ մը
շարժեցաւ : Եւ լուսափայլ հրեշտակ մը ե-
րեցաւ զինուորաց որոնք սարսափած գե-
տինն ինկան . կնքեալ դուռն ինքնիրեն
բացուեցաւ ու մէկգի նետուեցաւ . և Քրիս-
տոս յարութիւն առաւ :

Ասով կատարուեցաւ իր ըսած խօսքը :
« Կը թողում իմ կեանքս , ու նորէն զայն
կ'առնում , զոր ոչ ոք իմ ձեռքէս կրնայ յա-
փըշտակել . իմ ազատ կամօքս կը թողում

զայն . իշխանութիւն ունիմ թողլու , և իշխանութիւն ունիմ նորէն առնելու : Այս է իմ Հօրմէս առած պատուէրս ։

Մահն յաղթուեցաւ , և Փրկիչն մեր նորէն ստացաւ մեր օգտին համար ինչ որ Ազամ կորուսեր էր մեղօք :

Երբոր պահապաններուն վախն անցաւ , մէկէն քաղաք եկան ու Պիղատոսի և Քահանայապետաց բոլոր եղածը տեղն 'ի տեղը պատմեցին : Ասոնք , իրենց չար մտքին վրայ հաստատ կենալով ու ատելութեամբ կուրացած աւելի ևս զայրացան ու զինուորներն ստրկով որսացին որպէս զի երթան այնպէս հռչակեն թէ գիշերանց , իրենց քուն եղած ատենը Յիսուսի աշկերտներն եկեր ու մարմինը գողցեր էին : Ծիծաղելի և անհիմն ստութիւն . վասն զի ոչ ոք կրնայ իր քնոյ ժամանակ եղած հանդիպած բանին վրայ վկայել : Անոր համար Առաքեալք երբ Երուսաղեմայ հրապարակներուն ու մինչև Տաճարին մէջ Փրկչին մերոյ թշնամեաց սուտ ամբաստանութիւնները կը պախարակէին , ոչ ոք կը համարձակէր իրենց պատասխան մը տալու :

Դ

Կը հարցրնեն ոմանք թէ Յիսուսի Յարութենէն մինչև Համբարձման օրն այն քառասուն օրուան մէջ Յիսուս ո՞ր կը կենար կամ ինչ կ'ընէր : Հոս է մարմնոց

փառաւորութեան մեծ և հրաշալի խոր-
հուրդն՝ առ որ մենք ամենքնիս ալ կո-
չուած ենք ՚ի Յիսուս Քրիստոս, որուն
վրայ քիչ մը կ'ուզեմ խօսքս երկընցընել :
Երկրիս վրայ, այս մահկանացու կենաց
մէջ, մեր մարմինը տեսակ մը տկարու-
թեան մէջ է, և մեղաց պատճառաւ, անկ-
ման վիճակի մէջ, որոնց երկուքէն ալ օր
մը պիտի ազատինք, այն է մարմնոց յա-
րութեան օրը, և այն օրը Յիսուսի Քրիս-
տոսի փառաց թագաւորին հետ պիտի
ստանանք այնպիսի հոգևոր ու երանաւէտ
վիճակ մը՝ զոր հիմա հազիւ թէ կրնանք
երևակայել. վասն զի մեր մարմնաւոր
աչքը նիւթական տեսութեան միայն վար-
ժած՝ հոգեղէն երևոյթ մը չկրնար ըմ-
բռնել : Ա՛լ այն ատեն՝ ժամանակի և մի-
ջոցի օրինաց տակը չենք իյնար. առանց
հոգեղէն ըլլալու, մարմիննիս թափանցիկ
պիտի ըլլայ, և բոլորովին հոգւոյն ազդե-
ցութեանը ներքեւ, և կամ այսպէս ըսենք
պիտի հոգիաւորի կամ հոգևոր պիտի ըլ-
լայ, ինչպէս կ'ըսէ Պօղոս Առաքեալ, ա-
մենեին լուսաւոր, անմահ, անկրելի և
անբաժանելի : Ուստի Աստուած Մարգե-
ղութեան խորհրդով՝ նիւթոյ և մարմնոյ
գերբնական վիճակ մը կը յայտնէ մեզի :

Այդպէս էր Յիսուս ալ իր Յարութենէն
վերջը, այնպէս պիտի ըլլանք մենք ալ յա-
ւիտենականութեան մէջ : Ուստի երկրիս
վրայ առանց տեղ մը գրաւելու հոգւոյ

մը պէս էր, բայց 'ի վերայ այսր ամենայնի կը տեսնուէր մարդկանց երբոր ինքն ուզե- նար, առանց խօսելու, ուտելու ու շօշափ- ման կարողութիւնները կորսընցընելու : Վասն զի այդ յարուցեալ մարմինը, թէ- պէտ հոգևոր և ամենակատարեալ եղաւ բայց էապէս և իսկապէս մարդկային մար- մին էր : Իսկ Համբարձմանէն ետքն իր սրբազան մարմնոյն վրայ ուրիշ բացարձակ փառաց աստիճան մ'ալ աւելցուց . զոր Ս . Ամբրոսիոս մեկնելով կ'ըսէ . Յիսուս յերկինս՝ ԱՄԵՆԵԻՄ ԱՅՏՈՒԱԾ է, և ամե- նեւին Հոգի Սուրբ, բոլորովին կատարեալ էութեամբ :

Ե

Մարիամ Մազդաղենացին, այն զղջա- ցեալ մեղաւորն, Գողգոթայի հաւատա- րիմ և քաջասիրտ քրիստոնեայն, շարժեալ 'ի սաստիկ սիրոյն զոր ունէր առ Յիսուս, կիրակի օրը դեռ արևը չծագած Երու- սաղեմէն մեկնեցաւ, և կ'ուզէր երթալ ու իր Վարդապետին գերեզմանին վրայ լալ, առանց ամենեւին գիտնալու որ ինքզինք ականմայ մեծ վտանգի մէջ կը ձգէր, որով- հետև կրնային պահապան զինուորները զինքն չարաչար նեղել : Բայց գեռ գերեզ- մանը չհասած Յիսուս յարութիւն առեր էր, և երբ Մազդաղենացին այն պարտէզն

հասաւ որուն մէջն էր գերեզմանը , գինուորներն արդէն փախեր էին . և զարմացաւ երբ նշմարեց որ գուռը բաց , քարն ալ մէկգի առնուած էր : Մէկէն շփոթած գերեզմանին մէջը նայեցաւ , և կարծելով որ մարմինը մէկը տարած ըլլայ , վազեց Պետրոսի և Յովհաննու իմացընելու . առնո՞ք ալ շտապաւ ճամբայ ելան ու գէպ 'ի գերեզմանը վազեցին : Մագդաղենացին ալ հեռուէն ետևնէն կ'երթար :

Սուրբ Կոյան , որուն քով անշուշտ գտեր էր Մագդաղենացին զՊետրոս և զՅովհաննէս , նոյն միջոցին մինակ մնաց , և ըստ աւանդութեան՝ այն ատեն իր փառաւորեալ Որդին Յիսուս՝ երևցաւ Մարիամու , իբրև ըտլոր արարածոց մէջ ամենէն արժանաւորին իր նախընծայ տեսութեանը : Իրաւացի էր որ Յիսուս իր փառքն ամենէն առաջ անոր ցուցընէր որն որ իր նուաստութեանց և ցաւոց անբաժանելի ընկերն եղած էր :

Պետրոս և Յովհաննէս Մագդաղենացւոյն ըսածէն բան մը չի հասկընալով գերեզմանը գնացին : Սուրբն Յովհաննէս որ աւելի երիտասարդ էր , Ս. Պետրոսէ առաջ վազեց՝ այրին մէջ խոնարհելով նայեցաւ , ու տեսաւ որ իրաւցընէ պարապ էր , բայց չհամարձակեցաւ Պետրոսէն առաջ ներս մտնելու , զորն որ Յիսուս առաջուց ցըցուցած էր իբր Գլուխ իր Եկեղեցւոյն : Ուստի Պետրոս երբոր հասաւ քանի մը

ոտք վար ինջու այրին մէջ, և ինքն ալ ստուգութիւնը տեսաւ : Վարչամակը գեռ հոն էր, և Որդւոյն Աստուծոյ գլխոյն պըլլուած լաթերը ծալլած մէկ կողմը դրուած էին :

Յիսուսի կրկին սիրելի աշակերտներն այս նորօրինակ տեսութենէն բոլորովին խոտոված, չիշեցին ամենևին Փրկչին առաջուց ըսած խօսքերն, և իրենք ալ գողցուած կարծելով Յիսուսի մարմինը, մէկալ աշակերտներուն պատմեցին տեսածնին՝ ու զանոնք ալ շփոթեցին :

2

Բայց Մարիամ Մագդաղենացին Պետրոսի և Յովհաննու ետեւէն գնացեր էր : Անոնց ետ դառնալէն ետքը, ինքը ծունկի վրայ եկած գերեզմանին դիմացը, որն որ իրեն այնչափ ցաւալից և սիրալիր յիշատակներ միտքը կը ձգէր, սկսաւ լալ : Վերջը նորէն մօտենալով գերեզմանին դուռը՝ տեսաւ որ այն քարին վրայ որ Յիսուսի մարմինը դրուած էր երկու Հրեշտակներ նստեր էին, ճերմակ հագած երկու երիտասարդներու կերպարանօք : Այս երկու հրեշտակները կը յիշեցընէին այն երկու ոսկեղէն քերովբէները, զոր Մովսէս Աստուծոյ հրամանովը Սրբութիւն սրբոցին մէջ կտակարանաց Տապանակին երկու ծայրերը հաստատած էր : Զարմանա-

լի դիպուածով մ'ալ, Յիսուսի գերեզմանը՝ այն կտակարանաց Տոպանակին ընդարձակութիւնն ունէր : Այս սպիտակազգեստ Հրեշտակները տալաւորութիւն մը չըրին Մագդաղենացւոյն վրայ՝ որն որ իր սաստիկ ցաւոցը մէջ ընկղմած ինքիրմէ դուրս ելած էր : Հրեշտակներն ան ատենն , « Ո՛վ կին դու , ըսին , ինչո՞ւ կու լաս » : — « Կու լամ , պատասխանեց , վասն զի իմ Տէրս վերուցեր են ասկէ ու չեմ գիտեր ո՞ւր են գրեր » :

Այս ըսելու ատեն ետևը նայելով մարդ մը տեսաւ , բայց սկզբան կարծեց որ այն պարտիզին պահապանն ըլլայ որ պահպանութիւն կ'ընէր , և առանց ուշադրութիւն դնելու՝ ցաւագին կերպով մը իր խօսքն առաջ տարաւ ու ըոսաւ . « Թէ որ դու վերուցիր , ըսէ ինձի , ո՞ւր գրիր » . — Աս որ ըսաւ ծանօթ ձայն մը լսեց որ գինքը կը կոչէր . « Մարիամ » . Մագդաղենացւոյն սիրտը թունդ ելած , աչքը վեր վերուց ու ճանչցաւ իր երկրպագելի Փրկիչը : Սաստիկ ուրախութենէն և առ Յիսուս ունեցած այն ջերմաջերմ սիրոյն ազդեցութենէն այլափոխեալ՝ արտասուախառն ու հերարձակ Յիսուսի իր բարերարին ոտքն ընկաւ որ վերջին համբոյր մ'ալ տայ , բայց Յիսուս անոր թերևս սաստիկ ուրախութիւնը չափաւորել ուզելով , ըսաւ իրեն . « Մի՛ մօտենար ինձի . դեռ Հօրս քով չեմ ելած . բայց դու դնա իմ եզբայրներս գը-

տիր, և ըսէ անոնց որ ես կ'երթամ իմ և ձեր Հօրն, իմ Աստուծոյս և ձեր Աստուծոյն քով » :

Մեծ խօսք է Տեառն մերոյ այս խօսքը : Մարդեղութեամբ և Փրկագործութեամբ Որդին Աստուծոյ մեր եղբայրն ըլլալով, իր երկնաւոր որդիութեանը մասնակից կ'ընէ զմեզ. և իրմով իրաւունք ունինք զԱստուած նաև մեր Հայրն անուանելու : Միւս կողմանէ ինքը ճշմարտապէս մարդ ըլլալով, իր մարդկութեամբն եղաւ ծառայ և արարած Աստուծոյ իր Հօրը, բայց իր Աստուածութեամբն ամենեւին հաւասար մնալով անոր :

Մագդաղենացին հնազանդեցաւ իր Վարդապետին հրամանին և վերնատունը վազեց որ Յիսուսի Յարութիւնն Առաքելոց աւետէ : Բայց անօնք չհաւտացին իրեն :

Է

Յիսուսի այս առաջին անգամ երևնալէն քիչ մը վերջը, իրեք ուրիշ սուրբ կանայք, Յովհաննա, Մարիամ, Ս. Յակոբայ մայրը, և Սողովմէ՛ գերեզման գնացին հետերնին անուշահոտ զանազան տեսակ բալասաններ տանելով որպէս զի Աւագ Ուրբաթ իրիկուան սկսած բարեպաշտ գործերնին յիովին կատարեն : Բայց դեռ գերեզմանը չհասած ճամբուն վրայ ան-

հանգստութեամբ մը կը հարցընէին մէկ
մէկու թէ ինչպէս այրին մէջ պիտի կարե-
նային մտնել . վասն զի մուտքին գիմացը
դրած քարը շատ ծանր էր : Բարեսիրտ կա-
նայքը չէին գիտեր ամենևին եղածը : Եր-
բոր մօտեցան՝ Մագդաղենացւոյն պէս ի-
րենք ալ զարմանալով տեսան որ մուտքը
բաց էր , քարն ալ գետին գլորած : Շուտ
մը փութացին ներս մտան ու Փրկչին մե-
րոյ գերեզմանին գլխին կողմը Հրեշտակ
մը տեսնալով զարհուրեցան : Բայց անի-
կայ անուշ խօսքերով մխիթարեց զիրենք .
« Մի վախէք , ըսաւ , գիտեմ որ Նազովբե-
ցի Յիսուս խաչեալը կը փնտռէք : Յարու-
թիւն առաւ ինքը , հոս չէ . զկենդանին՝ մե-
ռելոց մէջ մի փնտռէք : Յիշեցէք ինչ որ
ըսաւ ձեզի , երբ Գալիլեա էր . — Որդին
Մարդոյ մեղաւորաց ձեռքը պիտի մատ-
նուի ու խաչուի , բայց իրեք օրէն յարու-
թիւն պիտի առնէ : Գնացէք ուրեմն ու
այս ամէն բաները պատմեցէք իր աշակեր-
տացն , և մասնաւորապէս Պետրոսին » :

Այն ատեն յիշելով անոնք ալ այս մար-
գարէութիւնս , բարեպաշտ երկիւղով մը
լցուած , ձգեցին փախան ու ոչ իսկ մէ-
ջերնին համարձակեցան խօսիլ . բայց յան-
կարծ ճամբուն վրայ գիմացնին ելաւ իրենց
Վարդապետը , մօտեցաւ իրենց ու ըսաւ .
« Ո՛ղջ-եղիք » : Անոնք ալ ոտքն ինկան ,
ու ըստ արևելեան հին սովորութեան պա-
գին զայն : Եւ Յիսուս ըսաւ անոնց . « Մի

վախնաք , գնացէք ու այս ամէն տեսած-
նիդ պատմեցէք իմ եղբարցո , ու ըսէք որ
Քալիլեա երթան , որ հոն զիս տեսնեն » :

Այս ըսելուն պէս աներևոյթ եղաւ :

Բայց Յիսուսի Առաքեալքն ու աշակերտ-
ներն ինչպէս Մազդաղենացւոյն ըսած-
ներուն աստնկ ալ ասոնց խօսքին չհաւ-
տացին , ու երազատեսի տեղ գրին զի-
րենք :

Ը

Յարութեան օրը կէսօրուընէ վերջն աշա-
կերտներէն երկու հոգի Երուսաղեմայ մօտ
Էմմաուս գեղը կ'երթային : Սրտերնին
կոտրած Մեսիային գալստեանը վրայ կը
խօսէին . մէյ մ' ալ Յիսուս անծանօթ կեր-
պարանօք մօտեցաւ անոնց ու հարցուց թէ
ինչ էր իրենց տրտմութեան պատճառն ու
ինչ բանի վրայ կը խօսէին : Իրենք ալ պար-
զութեամբ մը պատմեցին իրեն ու ըսին .
« Մենք մեր վարդապետին վրայ գրեթէ ինք
Իսրայելի փրկութեան յոյսը . բայց ահա
իրեք օր եղաւ , գեռ բան մը չտեսնուեցաւ :
— Ո՛ր անմիտք , պատասխանեց Յիսուս ,
մարգարէից ըսածներուն ալ չէք հաւա-
տար : Պէտք չէր որ Յիսուս այդ կերպով
չարչարուեր որ իր փառաց արքունիքը
մտնէ » : — Ու Մովոնեսի և մարգարէից
խօսքերը մեկնելով յայտնեց երկնաւոր
ճանապարհորդն իր աշակերտաց Սուրբ

գրոց մթութիւնները , և բացատրեց իրենց թէ ինչպէս ամէն բան ճշդիւ Յիսուսի վրայ կատարուեցաւ :

Երբ Էմմաուս հասան՝ աղաչեցին իրեն որ իրենց հետ պանդոկն իջնայ ու մէկտեղ ուտեն կերակուրնին : Նոյն ատեն Յիսուս հացը ձեռքն առաւ օրհնեց , ինչպէս սուրբ ընթրեաց իրիկունը , կարեց , սրբազործեց , և հաղորդեց իր երկու աշակերտները : Անոնց աչքը բացուեցաւ ու ճանչցան իրենց Վարդապետն , բայց Յիսուս յանկարծ աներևոյթ եղաւ մէջերնէն : Իսկ երկու աշակերտներն երկնային շնորհօք բորբոքեալ պանդոկէն ելան ու շուտ մը Երուսաղէմ դարձան՝ որ սկսեր էր արևը խոնարհիլ : — « Իրաւցընէ մեր սիրտն ալ կը ճմլէր , կ'ըսէին մէկմէկու , երբոր ճամբուն վրայ մեզի հետ կը խօսէր » : — Երբոր գտան մէկզմէկ , Առաքեալք և աշակերտք բոլոր օրուան մէջ հանդիպածները պատմեցին ասոնց . ասոնք ալ նմանապէս ծայրէ 'ի ծայր անոնց հաղորդեցին թէ ինչպէս երևցաւ Յիսուս իրենց և ինչպէս ճանչցան զինքն երբոր հացն օրհնեց ու կարեց : Բայց հանդերձ այսչափ պարագայներէ ու դիպուածներէ վերջն ալ մէկալնոնք չուզեցին հաւտալ :

Ի նախախնամութենէ էր Առաքելոց չհամոզուիլը . որով աւելի ևս կը հաստատուի Յիսուսի յարութեան ստուգութիւնը , որն որ նշան է թէ դիւրաւ չէին խաբուեր :

Բայց ահա յանկարծ, գոները դոց եղած միջոց Յիսուս իջաւ իրենց մէջ ու ըսաւ. « Խաղաղութիւն ընդ ձեզ : Ես եմ մի վախնաք » : Անոնք կարծեցին սկզբան թէ առաջօր երևոյթ մը կը տեսնեն, ու սկսան վախնալ : — « Ի՞նչ կը վախէք, կրկնեց իրենց Յիսուս քաղցր ձայնով մը : Ինչո՞ւ այդչափ կը խուսկիք » : Եւ ձեռուրներն ու ոտուրները ցուցնելով իրենց՝ որոնց վրայ Փրկագործութեան սպիները նկարուած էին. « Տեսէք ասոնք ու դպէք, ըսաւ, ես եմ. ստուերը մարմին և ոսկր չունի » : Բայց որովհետև անոնք դեռ կը տարակուսէին ընդ մէջ ուրախութեան և ափշութեան, բարեսէր վարդապետն, անոնց տկարութեանը վրայ ներողամիտ ըլլալով, ըսաւ. « Ուտելու բան մը ունիք » : Անոնք ալ իրեն քիչ մը խորուած ձուկ ու կտոր մ'ալ մեղր տուին : Դիմացնին կերաւ ու մնացածն ալ իրենց բաժնեց :

Առաքեալները վերջապէս համոզուեցան. վասն զի աչքովնին կը տեսնէին ու ձեռքով ալ կը շօշափէին, և առաջ որ վհատեր էին՝ ուրախացան : Ան ատեն որդւոյն Աստուծոյ ոտքը ինկան ու երկրպագութիւն ըրին. բայց Յիսուս յանդիմանեց անոնց անհաւատութիւնն ու խստասրտութիւնը : Ետքը մտքերնին բացաւ որ սուրբ

գրոց խօսքերը հասկընան, ու ըսաւ իրենց.
« Ինչ որ եղաւ, բոլորն ալ տեղն՝ ի տեղը
գրուած էր առաջուց, և պէտք էր որ
Քրիստոս չարչարուէր ու իրեք օրէն՝ ի մե-
ռելոց յարութիւն տանէր. և հիմա պէտք
է որ քարոզուի ապաշխարութիւնն ու մե-
ղաց քաւութիւնը յանուն իմ ընդ ամենայն
աշխարհ, Նրուսաղեմէն սկսեալ :

« Խաղաղութիւն ընդ ձեզ, ըսաւ երկ-
րորդ անգամ՝ երկնաւոր իշխանութեամբ
մը . ինչպէս որ իմ Հայրս զիս խրկեց, ես
ալ զձեզ կը խրկեմ » :

Վերջը երեսնին շնչելով, ըսաւ. « Ա-
ռէք զՀոգին սուրբ . որուն որ մեզքերն ար-
ձրկէք՝ թողուին, և որուն որ չէք արձը-
կեր, չի թողուին » :

Չարմանալի յարմարութիւն Յարութեան
Քրիստոսի և յարութեան մեղաւորին :
Նոյն իսկ Չատկին օրը, Աստուած՝ Փրկիչն
մեր Խոստովանութեան խորհուրդն հաս-
տատեց . վսեմ խաբհուրդ իր ողորմու-
թեանը, որով կը յաղթեն մարդիկ մահուան
և մեղաց :

Յիսուս յաղթելով սատանային՝ մասնա-
կից կ'ընէ զմեզ իր յաղթութեանը : Մեր
մեղաց թողութիւն կու տայ իր Քահա-
նայիցն հաղորդելով ներելու իշխանու-
թիւնն որ իրենն է միայն : Զքահանայս
ճշմարտապէս մէյմէկ Փրկիչ կ'ընէ և կը
խրկէ զիրենք իրենց եղբարցը՝ նոյն պաշ-
տօնով ու նոյն իշխանութեամբ ինչ որ ինքն

ընդունելու էր իր Հօրմէն: « Ինչպէս զիս խոր-
կեց իմ Հայրս, ես ալ զձեզ կը խորկեմ »: —
Ի՞նչ յարգութիւն ուրեմն պէտք է ունե-
նանք Քրիստոսի Քահանայիցն, և ինչպիսի
երախտագիտութիւն Ապաշխարութեան
խորհրդոյն հաստատուելովը:

Խեղճ բողոքականներ: Քրիստոնէական
ճամբէն խոտորելով կը ջանան նուազեցը-
նել վերնատան մէջ տուած խոստմանց
պայծառութիւնը, որ իրենց այնչափ եր-
կիւղալի կու գայ, բայց մեզի մեծ միսիթա-
րութիւն է: Ուղղափառաց տուած մեկնու-
թենէն աւելի ուրիշ ի՞նչ մեկնութիւն կրնայ
տրուիլ այսպիսի պարզ և բացայայտ խօս-
քերուն. « ԹՈՂՈՒՄ ԱՆՈՆԾ ՄԵՂՔԵՐԸ, ԶՌՈՒՔ
ԳՈՒՔ ԿՄՐՁԸԿԻՔ. ԵՒ ԶԹՈՂՈՒՄ ԱՆՈՆԾ՝ ՈՐՈՆԾ ՈՐ
ԳՈՒՔ ԶԷՔ ՆԵՐԵՐ... »:

Ժ

Ս. Թովմաս առաքեալը, որ Նրուա-
ղեմէն դուրս տեղ մը քաշուեր էր, բողոք
հանդիպած բաները լսեց, ու վախը քիչ
մը անցնելով քաղաք դարձաւ ու իր ընկե-
րացը հետ միացաւ: Անոնք փուճ տեղը
կ'աշխատէին համոզելու զինքն որ աչքով-
նին տեսան զՅիսուս յարուցեալ 'ի մեռե-
լոց, որ զիմացնին կերակուր ալ կերաւ և
թէ շատ անգամ՝ ու զանազան տեղ երեցաւ
իրենց. բայց Թովմաս չուզեց հաւատալ:
« Մինչև որ, կ'ըսէր, ձեռքս կողը չխօթեմ,

և մատուրներովս ոտիցն ու ձեռացը վէրքերը չի շօշափեմ, չեմ հաւատար » :

Արդ Զատկէն ութ օր վերջը Առաքեալք, թովմաս ալ հետերնին, վերնատան մէջ ժողոված աղօթք կ'ընէին. դռներն ու պատուհանները գոց էր. Յիսուս յանկարծակի գիմացնին երեցաւ և թովմասին դառնալով ըսաւ. « Տուր ձեռքդ ու մատուրներովդ շօշափէ՛ վէրքերս, և հաւատա՛ . անհաւատ մի ըլլար » :

Առաքեալը յաղթահարուած ու անպատասխանի լի զղջմամբ և հաւատով Յիսուսի ոտքն ինկաւ ու ըսաւ. « ՏԵՐ ԻՄ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾ ԻՄ » :

Յիսուս ալ. « Դու հիմա, ըսաւ, աչքով տեսար զիս ու հաւատացիր, երանի անոնց որ առանց զիս տեսնելու հաւատան » :

Ահաւասիկ ճշմարտութեան վերջին նըշանն ալ, և ինչպէս որ կ'ըսէ Ս. Գրիգոր Մեծն, մեր հաւատոց հաստատութեան համար էր, որ թոյլ կու տար Աստուած իրեն չի հաւատալու : Թէ որ մէկը չուզենար հաւատալ նաև Առաքելոց, բայց Ս. թովմայի ականատես վկայութիւնն ինչպէս պիտի կարենար մերժել :

Մենք հաւատացեալքս ենք ուրեմն Յիսուսի այն Երանի տուած անձինքը, որ առանց զինքը տեսնելու կը հաւատանք և տասնուինը դարէ 'ի վեր. Յիսուսի ոտքն ինկած կը կրկնենք միշտ այս հաւատոյ, երկրպագութեան և սիրոյ խօսքը. « ՏԵՐ ԻՄ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾ ԻՄ » :

ԺԱ.

Փրկիչն մեր իր յարութենէն վերջը քառասուն օր երկրիս վրայ մնաց, շատ անգամ իրեններուն երևնալով և Աստուծոյ արքայութեանն այսինքն իր Եկեղեցւոյն վրայ խօսելով: Այն գերագոյն խօսակցութեանց մէջն էր որ սորվեցուց Յիսուս իր Առաքելոց թէ որպիսի եղանակաւ պիտի քարոզէին իր Աւետարանը, և թէ ժողովուրդն ինչպէս պիտի հովուէին. որով և ականգեց իրենց Եկեղեցւոյ խորհուրդները:

Օր մը նոյնպէս Գեննեսարեթայ լճին եզերքը երևնալով իրենց, հարցուց Ս. Պետրոսի՝ իր եղբարցը դիմաց. « Պետրոս, կը սիրես զիս ասոնցմէ աւելի »:

— « Այո՛ Տէր, պատասխանեց Պետրոս, դու ալ զիտես որ զքեզ կը սիրեմ »: — « Իմ գառանցս հովիւն եղիք »:

Երկրորդ անգամ նորէն հարցուց. « Պետրոս որդի Յովնանու, կը սիրես զիս »:

— « Գիտես Տէր, որ զքեզ կը սիրեմ »:

Դարձեալ ըսաւ Յիսուս. « Իմ գառանցս Հովիւն եղիք »:

Փրկիչն մեր երրորդ անգամ ալ հարցուց. « կը սիրես զիս »: Իսկ Պետրոս իր տկարութիւնն ու յանձնապաստան խոստմունքն յիշելով հեզութեամբ մը պատասխանեց. « Դու ամենայնի տեղեակ ես Տէր, դու աղէկ զիտես որ զքեզ կը սիրեմ »:

Այն ատեն Յիսուս դարձաւ ու սիրաւոր նայուածքով մը ըսաւ .

« Արածե՛ք իմ ոչխարներս » :

Քրիստոսի դառնիքը հաւատացեալքն են , որոնց ամբողջութեամբը Եկեղեցին կը կազմուի . իսկ ոչխարներն Եպիսկոպոսներն են , որք հաւատացեալներն 'ի հոգևոր կեանս կ'առաջնորդեն : Բայց ասոնք ալ որք հաւատացելոց հովիւքն են պէտք է որ հպատակին հովուական գերագոյն ցալոյն Պետրոսի , որ է Հովիւն վեհագոյն , և երկնաւոր հովուին տեսանելի երեսփոխանը : Ուստի այս առ Պետրոս իրեք անգամ ըսած խօսքերով Յիսուս եկեղեցական դասակարգութիւնը հաստատեց : Պապն , որ է փոխանորդ Քրիստոսի և ընդհանուր աւանդապահ իրեն իշխանութեանն երկրիս վրայ , կը ստրվեցընէ , կը կառավարէ Աստուծոյ Արքայութեանը բոլոր անգամները : Իր իշխանութիւնը մարդկային իշխանութենէ վերէ . ըկպլով համանման երկնաւոր իշխանութեան Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ , որով ուղիղ և անսխալ կը վարդապետէ 'ի հաւատոյս . իրմէ անջատեալքն՝ անջատեալք են յԱստուծոյ և 'ի Քրիստոսէ . Որ յիւ եմա յիւ Յիսուսի և որ անարգե՛ գեա , անարգե՛ զԱստուած :

Եպիսկոպոսն ալ՝ հաւատացելոյն պէս պէտք է հնազանդի Պապին , և եթէ կարելի է՝ աւելի կատարելապէս քան զհաւատացեալն . որովհետև իր սրբազան կոչ-

մամբն աւելի կատարեալ առաքինութեան պարտք ունի : Այդ իր հնազանդութեամբը և միութեամբն հոգւոյն՝ ինքն ալ մասնակից կ'ըլլայ գերագոյն Քահանայապետին երկնաւոր շնորհացը . և իր իշխանութիւնը անշարժ վիմին վրայ կը հաստատուի :

Վերջապէս Քահանայն և հաւատացեալն պէտք է Եպիսկոպոսին խոնարհ որդիական յարգութիւն ունենան , որով և զՅիսուս զգերագոյն Հովիւն յարգած կ'ըլլան . ընդհակառակն յանցաւոր ու պատժապարտ կը սեպուին անոնք եթէ իր իշխանութենէն ապստամբին :

ԺԲ

Չատկին քառասներորդ օրը վերջին անգամ մ' ալ երևցաւ Յիսուս իր աշակերտացն Երուսաղեմայ մօտ : Սուրբ Կոյսն , մետասան Առաքեալները և հինգ հարիւր աշակերտք միաբան ժողովեր էին : Կէս օր էր . Յիսուս զիրենք Ձիթենեաց լեռը տարաւ , զոր աւանդութիւնը մինչև հիմա Սըրբափայր կը կոչէ :

— « Ահաւասիկ , ըսաւ Առաքելոց , ես կ'երթամ խրկելու ձեզի երկնքէն իմ Հօրմէս զայն զոր խոստացեր էի , և դուք պիտի նորոգուիք 'ի Հոգին Սուրբ : Ինձի վկայք պիտի ըլլաք Երուսաղեմայ ու բոլոր Հրէաստանի մէջ , և մինչև աշխարհիս հեռաւոր կողմերը » :

Վերջն օրհնեց զիրենք ու ըսաւ . « Տը-
րուեցաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն թէ՛
յերկինս և թէ՛ յերկրի : Գնացէք ուրեմն և
քարոզեցէք Աւետարանն ամենայն աշ-
խարհի . սորվեցուցէք ամենայն ազգաց որ
իմ օրէնքներս պահեն : Մկրտեցէք զանոնք
յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ :
Եւ ահա ես ձեզի հետ եմ մինչև աշխար-
հիս կատարածը » :

Եւ երբոր Աստուածն մարդացեալ այս
վերջին և լիակատար իշխանութիւնս կու-
տար իր Առաքելոցը , փառօք երկինք վե-
րացաւ այնչափ բազմութեան գիմաց որոնք
լի երկիւղիւ գետնամած յերկիր խոնարհեր
էին . և քիչ ատենէն լուսաւոր ամպ մ'
եկաւ ու ծածկեց զՅիսուս իրենց աչքէն... :

Երկրիս վրայ թէպէտ Մարդեղութեան
խորհուրդը կատարուեր էր , բայց Յիսուս
չուզեց զմեզ որք ձգել : Անոր համար թէ-
պէտ և յերկինս , այլ մեր մէջն է Հաղոր-
դութեան և Եկեղեցւոյ խորհրդով :

ՅԻՍԱԻՍ ԿԵՐԿԱՅ Է ԱՇԽԱՐՀԻՄ

ՎՐԱՅ

Ի ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

Ա.

**Յիսուս թէպէտ թողուց զաշխարհ, բայց
դեռ աշխարհիս մէջն է: Հիմա առաջուան
պէս երկրաւոր, նիւթական և ապականելի
կերպով չէ, այլ բոլորովին երկնաւոր, բո-
լորովին կատարեալ, մնայուն և աստուա-
ծային կերպով: Հաղորդութեան խորհրդ-
գով մեր մէջն է միշտ, ինչպէս հայր մը
իր ընտանեացն ու թագաւոր մը իր հպա-
տակացը մէջ:**

**Դիտմամբ և մասնաւոր այս նիւթիս վրայ
երկայն խօսելու մտքով էր որ Փրկչին հրա-
պարակեալ կենաց վրայ խօսելուս ատեն,
լուութեամբ անցայ իրեն հաղորդութեան
վրայ խօսած հռչակեալուր ճառին վրայ զոր**

Ս. Յովհաննէս Առաքեալն իր Աւետարանին վեցերորդ գլխոյն մէջ կը յիշէ : Աւետարանչաց մէջ Ս. Յովհաննէսն է միայն որ Աւագ Հինգշաբթի իրիկուան ընթրեաց ժամանակ Հաղորդութեան խորհրդոյն հաստատութեան վրայ ըսուած խօսքերն ամենեւին չյիշեր , բայց ուրիշ երկու տեղ այս երկրպագելի խորհրդոյն վրայ կը խօսի , որպէս զի ակելի ևս ծանուցանէ մեզի այն գազանիքներն զոր ուրիշ Աւետարանիչք չեն համարձակած գրի անցընել : Անով թէպէտ (*) առաքելական և նախնական պատուէրն ճիշդ կը պահուէր , որ խստիւ կ'արգելուր քրիստոնէական խորհրդոյն խորին մասունքն չյայտնելու անխտիր ամենուն , բայց հաւատացեալք ասով իրեք Աւետարանչաց և Ս. Յովհաննու սրբազան խօսքերն մէկմէկու հետ բաղդատելով , ամենասուրբ Հաղորդութեան վրայ հրաշալի և կառարեալ վարդապետութիւնը կ'ունենային :

Բ

Բայց նախ և առաջ իրեք գլխաւոր դիտելու բան կայ : Նախ թէ՛ այս խորհրդոյս ,

(*) Այս պատուէրս օրէնք գաղցնէաց կ'ըսուէր : Եկեղեցւոյ մէջ այս օրէնքս հաստատուն մնաց քանի որ քրիստոնեայք հեթանոսաց հետ խառն էին որն որ մասնաւորապէս խորհրդոց , արարողութեանց և ուղղափառ վարդապետութեան ամենասուրբ հաւատոյ մասանց վրայ էր :

ինչպէս նաև ուրիշ ամէն Աստուծոյ խորհրդոց մէջ, պէտք չէ ջանալ ամէն բան հասկընալու. ինչ որ երկնային է՝ անսահման է. խելացի մարդու մը համար միակ հարկաւոր բանն է՝ յապահով ըլլալ եղածին իսկութեանը : Իսկ արդ այն բանն որ է, ուրեմն անոր ըլլալն ալ կարելի է. այսպիսի խնդրոյ մը ասկէ աւելի տրամաբանական պատճառ չկայ :

Երկրորդ՝ շատ մարդիկ կը փափաքին որ իրենց պատճառով ցուցուի Հաղորդութեան մէջ Քրիստոսի էապէս ներկայութիւնը. որոնք և ոչ իսկ Քրիստոսի աստուածութեանը կը հաւատան : Հաղորդութեան հիմը՝ Մարդեղութիւնն է. և հաւատքն՝ ի Յիսուս Քրիստոս՝ մեր ամէն հաւատալու բաներուն հարկաւոր հիմն է :

Երրորդ՝ ուրիշներ ալ կան որ կ'ուզեն՝ բոլորովին գերբնական վարդապետութեանց նիւթական մեկնութիւն մ' ունենալ, որ անկարելի է, իսկ զի՝ երկնային ու աստուածային են : Ուրեմն եթէ անկարելի է Մարդեղութեան խորհուրդն ըմբռնել միայն մարդկային մտաց լուսով, հապա ինչ պիտի ըլլայ Հաղորդութեան խորհուրդը, ուր ոչ միայն Փրկչին Աստուածութիւնն՝ այլ և մարդկութիւնն անգամ կը ծածկուի մեր աչքէն :

Գ.

Մի և նոյն մարմինը, կ'ըսեն, ինչպէս կրնայ ըլլալ որ մի և նոյն ժամանակ իսկապէս զանազան տեղ գտնուի :

Ըստ կարգի բնութեան և ըստ օրինաց որով կը կառավարուի նիւթն այս աշխարհիս վրայ, այս բանս յայտնապէս անկարելի է, զոր զգայարանաց փորձովն ամէնքը գիտեն : Բայց ըստ գերբնականին որով բոլոր փառաւորեալ մարմինք կը կառավարուին, այդ դժուարութիւնը կը վերնայ :

Պէտք է զգուշանանք զերկինք երկրիս հետ շփոթելէն, և երկնաւոր առարկայից վրայ խորհրդածելու ատեն մեր նիւթական մտածութիւնները ձեռք առնուլ, որոնցմով որ միայն աշխարհիս բաները կրնանք զննել : Այս ճշմարտութիւնս եթէ ուզենանք աւելի բացատրել՝ բնազանցութեան մէջ կ'երթանք կ'ընկրղժինք. բաւական է հոս յիշելն հաւատոյ մէկ վարդապետութիւնն որն որ ոչ միայն կատարելապէս կըլուծէ այս մեր խնդիրն՝ այլ և անժրխտելի փաստ մըն է որ և իցէ աստիճանի մարդկանց դիմաց : Յաւիտենականութեան մէջ ոչ ժամանակ կայ և ոչ միջոց, ուստի մեր մարմինն ալ երբոր փառաւորուի՝ այլափոխեալ պիտի միանայ մեր հոգւոյն անփոփոխելիութեանը և կերպով մը անոր հոգեղէն իսկութեանը հետ :

Անապականելի, անմահ, ոչ տեղ պիտի բռնէ և ոչ տարիներու յաջորդութեան ենթակայ պիտի ըլլայ, ըլլալով բոլորովին լոյս և կատարելութիւն :

Այսպէս կ'ըսէ նաև Պօղոս Առաքեալ . « Մեր մահկանացու մարմինը հոս առանց փառքի է, բայց պիտի յարութիւն առնու փառք . տկար է հոս, այլ պիտի յառնէ զօրութեամբ . մարմնաւոր է՝ բայց պիտի յառնէ հոգևոր » :

Նոյն իսկ Տէրն մեր իր Աւետարանին մէջ որոշ ըսաւ . « Ի յարութեան՝ մարդիկ Աստուծոյ Հրեշտակացր պես պիտի ըլլան » :

Այսպէս է նաև Քրիստոսի մարմինն՝ ի Հաղորդութեան . ժամանակի, տեղւոյ և միջոցի երկրաւոր օրէնքէն ազատ : Մենք ալ այդ մեր Փրկչին դերբնական զօրութեամբն՝ որուն ամէնքնիս ալ իրեն անդամներն ենք, պիտի մասնակից ըլլանք օր մը իրեն այդ փառացը :

Սուրբ զրոյցայտալիսի մեկին և բացայայտ խօսքերուն դիմաց, ինչ զօրութիւն ունին նորադանդից և անհաւատից կարծեցեալ անկարելութիւններն . . . :

Դ

Եւ որպէս զի հաւատոյ ամէն գծուարութիւնները լուծուին, նախ և առաջ պէտք է Եկեղեցւոյ որոշ վարդապետութիւնը մէջ

բերել : Այն ընդհանուր ճշմարտութիւնն ալ որ պարզապէս առաջի դրինք Մարդեղութեան նկատմամբ , նոյնը կը յարմարի նաև Հաղորդութեան խորհրդոյն վրայ , որ գերազոյն է քան զայն :

Արդ Եկեղեցին կը սորվեցընէ մեզի որ սրբազործութեան խօսքերուն ամենակարող և բոլորովին աստուածային զօրութեամբն հացին և գինւոյն գոյացութիւնքը կը փոխուին ի մարմին և յարիւն Յիսուսի Քրիստոսի , Քահանային ձեռքովն՝ որ է պաշտօնեայ Աստուծոյ : Այդ հրաշալի փոփոխութիւնն որ Քահանային խօսքովն անմիջապէս կը կատարուի , Գոյացափոխութիւն կ'ըսուի :

Այս գոյացափոխութիւնս որչափ մտաց անհասանելի ալ ըլլայ՝ խորախորհուրդ քրիստոնէի մը նոր բան չերևար : Վասն զի բոլոր բնութիւնն իսկ լի է գոյացափոխութեամբք , այսինքն՝ էակի մը մէկ գոյացութենէ ուրիշ գոյացութիւն փոխուելովը . հացն իսկ զոր կ'ուանեք միթէ մեր մարմնոյն մէջ կենդանի գոյացութիւն չիփոխուիր : Նմանապէս երկրիս հիւթերը և տարերքն իրենց իսկութիւնը փոխելով ծառ կամ բոյս չեն ձևանար , վերջը ծաղիկ և պտուղ , վերջն ալ միս և արիւն կենդանի մարմնոց մէջ : Մէկ խօսքով այս աշխարհիս նախնական տարերքն անդադար գոյացափոխութեան մէջ չեն : Ինչո՞ւ ուրեմն ամենակարողն Աստուած , որ կե-

նաց այսպիսի հրաշալի գործերը ծանր և անզգալի կերպով մը կը տնօրինէ , պիտի չկարենայ իր խօսքերուն անմիջական զօրութեամբն այս խորհուրդս ալ կատարել : Արդ Յիսուս՝ Աստուած է . ուրեմն Քահանայն ալ պատարագելու ժամանակ զՅիսուս յանձն իւր կը զգենու , և իր սրբազործութեան միջոց ըսած խօսքերը , նոյն իսկ Յիսուսի Քրիստոսի՝ Արարչին Աստուծոյ ամենակարող խօսքերն են :

Սրբազործութենէ վերջը՝ հացին և գինւոյն արտաքին երևոյրը նոյն կը մնայ՝ իյնալով մեր զգայարանացը տակ . բայց այդ արտաքին երևութին ներքև Քրիստոսի երկրպագելի մարմինը կայացած է , անտեսանելի , անշօշափելի , և անբաժանելի եղանակաւ , որ կը ծածկի մեր մարմնաւոր տեսութենէն . և խորհուրդը կը ցուցնէ մեզի միայն անոր իրական , գոյացական , և ճշմարիտ ներկայութիւնը :

Անոր համար երբ Քահանայն սրբազործեալ հացը կը կտրէ՝ ոչ եթէ Տեառն մերոյ սրբազործեալ մարմինը կը բեկանէ , այլ միայն զգալի և սրբազործեալ նշխարհը . և ամէն բան կը շփոթենք եթէ հաւատանք որ Յիսուս ՚ի Հաղորդութեան , իր երկրաւոր կենաց միջոցին պէս , ենթակայ ըլլայ շարժման , բաժանման և ամէն տեսակ պատահարաց որ այս աշխարհիս մէջ մեր մարմնոյն վրայ կը հանդիպին : Երբ հերետիկոսք կրօնական պատերազմներու մի-

Չոց ցեխի մէջ կը նեաէին սուրբ նշխարհները, Յիսուս այդ սրբապղծութեամբ չէր աղտոտէր. ինչպէս նաև մեր շինած հարուստ տապանակներն իրենն փառքը չեն աւելցըներ :

Ուրեմն նշխարաց բազմանալովն արտաքին նշանը միայն կը բազմանայ, որով կը տեսնանք Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ իրական ներկայութիւնը, և ամենեին անոր մարմնոյն աստուածային և փառաւորեալ գոյութեան անբաժանելի միութեանը հետ վերաբերութիւն չունի :

Նորէն կը կրկնեմ, Հաղորդութիւնն է խորհուրդ երկնից, և երկրիս օրէնքները չեն կրնար անոր սրբութեան կատարելութեանն հասնիլ ու մեկնել :

Ե

Պարզ և համբոյր կերպ մ'ալ կայ համոզուելու որ երկնաւոր Փրկիչն իրապէս ներկայ է Հաղորդութեան խորհրդոյն մէջ: Բաւական է որ ուղիղ և կրօնասէր սրտիւ կարդանք ինչ որ ինքն իսկ կ'ըսէ իր Աւետարանին մէջ :

Իր չարչարանքներէն տարի մը առաջ, Չատկի տօներուն մօտ, Կափառնաուժի դիմաց անբաւ բազմութիւն ժողովեր էին չորս կողմը, զորոնք նախընթաց օրը հինգ հացով և քանի մը ձկներով կերակրեր էր հրաշապէս բազմացընելով: Այս նշանս

տեսնելով Հրեայք սկսեր էին տարակուսիլ թէ ինքն ըլլար խոստացեալ Մեսիայն : Ուստի ըսին Յիսուսի . « Մովսէս աւելի մեծ հրաշք մը գործեց ատենօք , մեր նախահարքը քառասուն տարի անապատին մէջ կերակրելով » :

Որուն Յիսուս պատասխանեց . « Ճշմարտիւ կ'ըսեմ ձեզի , որ Մովսէս ձեզի երկնքի հաց չտուաւ : Իմ Հայրս միայն երկնից ճշմարիտ հացը կու տայ ձեզի : Վասն զի Աստուծոյ հացն այն է որ երկնքէն իջած է և կեանք կու տայ աշխարհի » :

Բայց որովհետև Հրեայք զանազան հարցմունքներ կ'ընէին . « Ես եմ , պատասխանեց անոնց , հացն կենդանի : Ձեր հայրերն անապատին մէջ մանանայն կերան ու մեռան . բայց ահա հացն իջեալ յերկնից , ով որ այն հացէն կ'ուտէ յաւիտեան կենդանի կը մնայ » :

« Ես եմ հացն կենդանի իջեալ յերկնից : Ով որ այս հացէն ուտէ , յաւիտեան կ'ապրի . և այն հացն որ ես պիտի տամ իմ (*)

(*) Այս խօսքս բաւական է ցուցնելու Յովհաննու Աւետարանչին Զ . գլխոյն մէջի խօսքերուն նորազանգից տուած մեկնութեան ընդունայնութիւնը : Կը պնդեն թէ Տէրն մեր այդ գլխին մէջ իր վարդապետութեանը վրայ կը խօսի . այդ իր վարդապետութիւնը ինչպէս կրնար խոսքստալ , երբ արդէն քուսած էր :

մարմինս է , և պիտի զոհուի աշխարհիս փրկ-
կոթեանն համար » :

Այսպիսի յայտնի , որոշ , բայց գերբնա-
կան խօսքերը լսելով Հրեայք կը տրտըն-
ջային ու կ'ըսէին . « Այդ բանդ ի՞նչպէս
կրնայ ըլլալ : Ի՞նչպէս այդ մարդը կրնայ
իր մարմինը տալ որ ուտենք . » և այլն :
Նորաղանդք ալ իրեք հարիւր տարիէ 'ի վեր
նոյնը կ'ըսեն , անոնց հետ միացեալ նաև
ամենայն անհաւատք :

Յիսուս չըսաւ իրենց որ կը սխալին . և
յիրաւի հաւատոյ վարդապետութիւնները
չընդունողին համար , ինչպէս են Հրեայք ,
հերետիկոսք և ամենայն անհաւատք , այդ
վարդապետութիւնս ալ ընդդէմ մտաց
կու գայ : Առանց ուրեմն մեկնելու զոր
մեր զգայութիւնն ու միտքը չեն կրնար
ըմբռնել , Որդին Աստուծոյ հաստատու-
թեամբ և հրաշալի պայծառութեամբ մը իր
խօսքը կը շարունակէ :

« Իրապրե՛կ կ'ըսեմ ձեզի . քե որ քոսք Որ-
դոյն Մարդոյ մարմինը չուտէք և իր արիւնը
յիւմէք՝ կեանք չունիք :

» Ով որ իմ մարմինս ուտէ և իմ արիւնս
խմէ , յաւիտենական կեանք կ'ստանայ .
և ես զանիկայ վերջին դատաստանին օրը
պիտի յարուցանեմ :

» Վասն զի իմ մարմինս ձշմարիտ կերա-
կոտր է , և իմ արիւնս ձշմարիտ րմպելի է :

» Ով որ իմ մարմինս կ'ուտէ և իմ արիւնս
կը խմէ , յիս կը բնակի և ես 'ի նմա :

• Ինչպէս իմ Հայրս , որ կեանք է , զիս խրկեց , և ես կեամ իրմով , այսպէս ալ ով որ իմ մարմինս ուտէ՝ այն ալ կ'ապրի ինձմով :

• Այս է այն հացն որ երկնքէն իջած է : Ձեր հայրերը մանանայն կերան ու մեռան , բայց ով որ այս հացս ոտէ՝ յաւիտեան պիտի ապրի :

Ասկէ աւելի պարզ կրնա՞ր Յիսուս խօսիլ : Եկեղեցւոյ ալ՝ Յիսուսի Քրիստոսի 'ի Հաղորդութեան իրական ներկայութեանը վրայ տուած վարդապետութիւնն իսկ ամենապարզ ու որոշ չէ :

2

Սուրբ ընթրեաց ատեն , Յիսուս իր խոստմունքը կատարեց ու տուաւ Առաքելոց զՀացն կենդանի :

Չատկական տօնը կատարելէն վերջը , ինչպէս վերը տեսանք , ձեռքն պռաւ հացը , կտրեց՝ ու աշուրներն երկինք ուղղելով , սորվեցընելու համար մեզի որ Հաղորդութիւնն երկնից խորհուրդն էր , և Առաքելոց տալով սրբազործութեան խօսքերն ըսաւ .

« Առէք կերայք , ԱՅՍ Է ՄԱՐՄԻՆ ԻՄ :

Վերջը բաժակը սրբազործեց .

« Արբէք 'ի ամանէ ամենեքեան , ԱՅՍ Է ԱՐԻՒՆ ԻՄ :

Տեսուն մերոյ այս պարզ խօսքերը , եթէ

չեմ սխալիր, անտարակուսելի ապացոյց են ոչ միայն ըսողին իրական ներկայութեանը՝ հապա նաև անոր աստուածութեանը: Բայց առաւել ևս է քան զապացոյց. վասն զի բոլորովին ստուգութիւն է: Անոր համար փուճ տեղը նորազանգք իրեք հարիւր տարիէ ՚ի վեր, այս անուրանալի հաստատութեան դէմ կը պատերազմին: Աւելի կ'ընտրեն, կափառնառումի Հրէից պէս, թողու բոլորովին զՅիսուս Քրիստոս, քան իր խօսքին հպատակիլ. « Խիստ է այդ բանդ, կ'ըսեն, ո՞վ կրնայ այդպիսի խօսքերուն ապականջ գնել »: Եկեղեցին ալ այդ նոր հրեայներուն նոյն պատասխանը կու տայ, ինչ որ Յիսուս ըսաւ հիներուն. « Երկրաւոր պատճառներն հոս չեն զօրեր, վասն զի իմ խօսքերս հոգի են և կեանք » . հաւատքով ու սուրբ Հոգւոյն լուսովը, և ոչ զգայութեամբ և կամ մտքով կրնանք ըմբռնել իր սիրոյն բոլորովին երկնային խորհուրդը:

Իսկ մենք, հաւատարիմ քրիստոնեայքս, Առաքելոց պէս Քրիստոսի աշակերտքս, և անոնց հաւատքը ժառանգողքս, Ս. Պետրոսի նման կ'աղաղակենք. « Տէր, որո՞նք երթանք. քու քովդ են յաւիտենական կենաց խօսքերը »: — Այս էր բոլոր դարուց հաւատքն, ինչպէս որ պատմութեան անժրխտելի վկայութիւններն ալ կը հաստատեն:

Է

Հաղորդութեան միջոցաւ, Փրկիչն մեր
կը մշտնջենաւորէ դարուց 'ի դարս և զգա-
լի նշանաւ այն աստուածային Զոհն, որով
փրկեց զմեզ: Այդ Հաղորդութեան զոհը՝
ՊԱՏԱՐԱԳՆ է. և Որդին Աստուծոյ ամէն օր
խորաններուն վրայ, պաշտամամբ իր Քա-
հանայիցը, Գողգոթայի նուէրն և արիւ-
նալից զոհը կը մատուցանէ: Խորանին
վրայ ամէն գաղտնիք՝ հացին և գինւոյն
տեսակին և արտաքին երևութին ներքե
ծածկուած է. բայց զոհը նոյն է. բոլորո-
վին նոյն՝ ինչ որ էր Խաչինը: Նոյն զոհը
ներկայ է հոն ընդ գաղտնութեամբ խոր-
հըրդոյն:

Մարդեղութեան պէս Հաղորդութիւնն
ալ երկուս է երկուս ՎՐԱՑ:

ՅԻՍՈՒՍ ՆԵՐԿԱՅ Է ԱՇԻԱՐՀԻՍ

ՎՐԱՅ

ԻՐ ԵԿԵՂԵՑԵԱԻԸ

Ա.

**Յիսուս ներկայ է 'ի Հաղորդութեան .
բայց մեր տապանակներն , յորս կը հանգ-
չի 'ի լուսութեան , արդեօք ճշմարիտ տաճար
կրնան սեպուիլ մեր Աստուծոյն . . . : Կեն-
դանի հացը՝ կենդանի տապանակներ ալ
պէտք չէ՞ որ ունենայ :**

**Այո . ճշմարիտ է . և ահա յայսմ է այն
մեծ խորհուրդն որ կը ծածկէ զտիեզերս և
կը լիացընէ զաշխարհ , որ թարգման է և
կամ ըսենք , կ'ամբողջացընէ զխորհուրդն
Մարդեղութեան , որ նոյնպէս հրաշալի
և նոյնպէս խորին է , որն որ Արքայութիւն
Աստուծոյ և կամ ԵԿԵՂԵՑԻ կ'անուանուի :**

Բ

Մարդեղութիւնն՝ է միութիւն աստուածութեան և մարդկութեան յանձին Յիսուսի Քրիստոսի . և Եկեղեցին՝ միութիւն մարդկանց ընդ Յիսուսի Քրիստոսի :

Եկեղեցին՝ Աստուծոյ որդւոյն ընդարձակ ընտանիքն է միանգամայն տեսանելի և անտեսանելի , մարդկային և աստուածային , որով կ'ըլլայ ընկերութիւն մը աչակերտացն Յիսուսի , բայց անոնք միայն այս ընկերութեանս անդամներն են որք կրճանչնան և կը սիրեն զճշմարիտն Աստուած երկրիս վրայ , հնազանդելով իրմէ հաստատեալ Հովիւներու սրբազան կառավարութեանը :

Յիսուս Քրիստոս է ամենայն ինչ իր Եկեղեցւոյն մէջ : Է գերագոյն Քահանայապետ , անսխալ Վարդապետ , գերագոյն գլուխ 'ի Պապն . Հովիւ և օրբացուցիչ հոգւոց յԵպիսկոպոսունս . Առաջնորդ . Քահանայ 'ի քահանայն . կրօնաւոր և Ապաշխարող 'ի կրօնաւորն . Առաքեալ Աստուծոյ 'ի քարոզիչն . Սուրբ 'ի քրիստոնեայն : Ինքն է լոյս վարդապետաց , զօրութիւն մարտիրոսաց , մաքրութիւն կուսից , խոնարհութիւն խոնարհաց , սրբութիւն սրբոց :

Ուստի մեր հաւատքը՝ մասնակցութիւն մըն է իր այդ լուսոյն հետ . մեր սէրը հա-

զորդութիւն է իր Հողւոյն հետ՝ որ է սէր :
Չինքը սիրած կ'ըլլանք եթէ մեր եղբարքը
սիրենք ու իրենց օգնենք և չարին չար
չհատուցանենք :

Անոր համար Պօղոս Առաքեալ կը կոչէ
զեկեղեցին Մարմին Քրիստոսի :

Գ

« ԵՍ Ի ՁԵՁ ԵՒ ԴՈՒՔ ՅԻՍ » : Այդ Յիսուսի
Քրիստոսի Տեառն մերոյ խօսքն է . որ մեր
հաւատոց համար այնչափ պարզ, որոշ, և
սրբազան է, որչափ Հաղորդութեան խոր-
հորդոյն համար « Այս է մարմին իմ, ըսած
խօսքը . և Փրկչին մերոյ աստուածութեան
հաստատութեանն, « Ես եմ Քրիստոս, Որ
դի Աստուծոյ կենդանւոյ » վկայութիւնը :

Այս ներկայութեան և այս կենդանա-
ցուցիչ միութեան վրայ Յիսուս քսան ան-
գամէն աւելի կը խօսի իր Աւետարանին
մէջ : Առաքեալք ալ շատ անգամ այս
Քրիստոնէական հիմնական ճշմարտու-
թեան վրայ խօսած են, նոյն ճշմարտու-
թեան վրայ հիմնելով իրենց բարոյական
կանոնը : « Դուք ինքզինքնիդ չէք ճանչնար,
կ'ըսէր Պօղոս առաքեալ նախնի հաւատա-
ցելոց, և չէք գիտեր որ Յիսուս Քրիստոս
'ի ձեզ կը բնակի » : — Չեր մէջն է բանն
կենաց : — Փառաւորեցէք զԱստուած 'ի
մարմնի ձերում » : — Դեռ խել մը ասոնց
նման խօսքեր :

Դ

Հայրն Աստուած ամէն բան 'ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի կը գործէ, և Յիսուս ալ Հոգւոյն սրբոյ ներգործութեամբը կը կատարէ իր Հօրը գործքերը :

Ուրեմն Յիսուս Հոգւոյն սրբոյ հետ 'ի մեզ կը բնակի, Եկեղեցւոյ և Շնորհաց կրկին խորհուրդները միանգամայն ներգործելով :

Շնորհքն՝ որ է կեանք հոգւոյ և կեանք միութեան եկեղեցւոյ՝ է հոգևոր միութիւն մարդկան ընդ Քրիստոսի : Եւ Եկեղեցին է ժողով մը բազմութեան մարդկան որ կեան կենօքն Աստուծոյ :

Ե

Եթէ Քրիստոս բոլորովին կեայ յԵկեղեցին, ուրեմն Եկեղեցին աշխարհիս վրայ մեր հաւատքին պահապանն է . ով որ այս բաներս չի կրնար ըմբռնել աշխարհիս արտաքին գէպքերն ու պատմութիւններն ալ չի կրնար լաւ կերպով 'ի միտ առնուլ : Մարդկային փոփոխութեանց, աւերմանց, անկմանց, տէրութեանց մեծնալուն ու խոնարհելուն ներքև՝ անտեսանելի պատերազմ մը կայ, զորոնք ատեն ատեն մենք կը նշմարենք :

Որդին Աստուծոյ՝ ներկայ 'ի մարդկու :

թեան միջոցաւ Եկեղեցւոյն՝ աշխարհիս ստեղծման օրէն՝ ի վերայն ապստամբ Հրեշտակապետէն ու իրեն արբանեակներէն անընդհատ յարձակմունք կը կրէ : Եկեղեցական պատմութիւնն այդ գերբնական մրցման պատմութիւնն է, որն որ ի վերջ ժամանակաց պիտի վերջանայ այս պատերազմս յաղթութեամբն Քրիստոսի ի սուրբս իւր :

Վայ մարդուն որ երկրիս վրայ սատանային հետ Աստուծոյ դէմ կը պատերազմի :

2

Աշխարհքս երբ պիտի վերջանայ : Ոչ որ գիտէ . և երբ Յիսուսի իր մահկանացու կենաց մէջ հարցուցին, պատասխանեց, որ Որդին Մարդոյ ալ չգիտեր, ուզելով մեզի հասկըցընել որ այդ բանն Աստուծոյ գաղտնիքն է, զոր ոչ որ յարարածոց իր փորձութեան ժամանակ պիտի գիտնայ :

Քրիստոնէական աւանդութեան հասարակաց կարծիքն եթէ ընդունելու ըլլանք՝ որ կերպով մը սուրբ գրոց խօսքերը կը հաստատէ, աշխարհքս եօթը հազար տարի պիտի տևէ (*). և ինչպէս որ ստեղծագոր-

(*) Այս մտածութիւնս տարբեր է ամենին հազարամեայ մոլորութենէն, որոնք նիւթականացուցին Քրիստոսի հոգևոր Թագաւորութիւնը և վերջին փառքը . զորոնք դատապարտեց Եկեղեցին : Կը վարդապետէին որ եօթնհազարերորդ

ծախեան Լօթներորդ օրը հանգստեան օր եղաւ Աստուծոյ , և մարդուս համար ալ օր երկրաւոր Գրախաին , հին վարդապետաց շատերը մտածեցին որ 'ի վերջ վեց հազարերորդ ամին պիտի ըլլայ ժամանակ ընդհանուր յաղթութեան Քրիստոսի և իր Եկեղեցւոյն երկրիս վրայ : Եւ այն ատեն պիտի ամբողջապէս կատարուի այն Աւետարանական մարգարէութիւնն . « Եւ եղիցին մի հօտ և մի հովիւ » :

Ինչ որ ալ ըլլայ , ստոյգ է որ 'ի վերջ դարուց Յիսուս Քրիստոս յաղթելով սատանայի և իր արբանեկացը՝ պիտի այլափոխէ զաշխարհս և պիտի մաքրէ հրով Հողւոյն սրբոյ , պիտի յարուցանէ 'ի մեռելոց զամենայն մարգիկ , դատելով քստիրենց գործոցը , իր փառացն ու երտնութեանը մէջ պիտի մտցընէ բոլոր հրեշտակներն ու զմարդիկ որք իրենց փորձութեանցը միջոց հաւատարիմ մնացին իրեն , ու պիտի բաժնէ զանոնք զինքն արհամարհողներէն : « Ընտրեալք պիտի երթան 'ի կեանս յաւիտենականս , և դատապարտեալք 'ի հուրն յաւիտենական » :

Այն ատեն ամէն բան պիտի լմըննայ :
« Ա՛լ ոչ ժամանակ պիտի ըլլայ , ոչ միջոց ,

տարւոյն ժամանակաւոր Թագաւորութիւն պիտի ըլլայ . Քրիստոս կայսր պիտի ըլլայ կամ Թագաւոր , Սուրբերն իր պաշտօնեայները , զօրավարները , և այլն :

ոչ փոփոխութիւն . ամէն բան պիտի նորոգուի Հողով սրբով և ամէն բան պիտի մտնէ 'ի կատարեալ , հաստատուն և հողւոր կեանս : Իսկ սուրբ Եկեղեցին անճառ միութեամբ միաւորեալ Յիսուսի Քրիստոսի իր Քլխոյն հետ՝ յաւիտեան պիտի բնակի 'ի նմա , կատարելագործեալ նովաւ 'ի միութեան երկնաւոր կենաց :

Է

Արդ մարդուս մի միայն հարկաւոր բանն է այս աշխարհիս վրայ զՅիսուս սիրել , զինքն իբրև Աստուած ճանչնալ , ու խոնարհամիտ սրտիւ իրեն ծառայել : Առանց Յիսուսի ամէն բան ընդունայն է , և ինքն է սկիզբն և կատարած ամենայն իրաց . կայան երջանկութեան , Ճանապարհ և Ճշմարտորիւն և Եկեանք :

Վ Ե Ր Զ

ՑԱՆԿ ՆԻԻԹՈՑ

Յիսուս Քրիստոս	8
Նախնի աւանդութիւնք և մարդարէութիւնք .	11
Աւետարանք	17
Ս . Վոյսն և մարգեղութիւն	25
Բեթղէհէմ	45
Նազարէթ	59
Նախընթաց կարապետն ու անապատը . .	67
Քրիստոսի հրապարակաւ անցուցած կեանքն ու իր յայտնութիւնը	73
Յիսուս որդի աստուծոյ , զոր ինքն իրեն հա- մար կ'ըսէ	77
Յիսուսի հրաշքները	90
Յիսուսի Քրիստոսի երկնային յաւկուծիւն- ները	104
Աւետարանին մէջի մթութիւններն ու զը- ժուարիմաց կատրները	130
Փրկագործութեան խորհուրդն ու Քրիստո- սի չարչարանքները	135
Յիսուսի յարուծիւնն ու յազմանակը . .	179
Յիսուս ներկայ է աշխարհիս վրայ 'ի հա- ղորդութեան	201
Յիսուս ներկայ է աշխարհիս վրայ իր Եկե- ղեցեաւը	214

